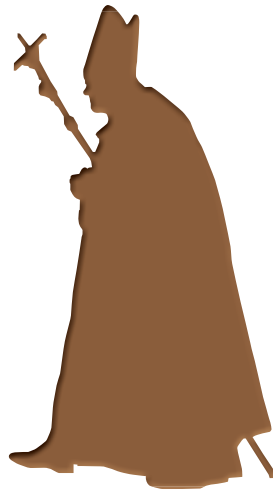

Jan Paweł II na Mazowszu

Ks. Zdzisław Struzik

Jan Paweł II na Mazowszu

1979 | 1983 | 1987 | 1991 | 1999

INSTYTUT PAPIEŻA JANA PAWŁA II
WARSZAWA 2025

Redaktor naczelny
ks. dr hab. Zdzisław Struzik, prof. em. UKSW

Redakcja merytoryczna, korekta
Michalina Poźniak

Fotografie

Jacek Bednarczyk / PAP: s. 237 (fot. 1); Maciej Belina-Brzozowski / PAP: s. 239 (fot. 1); Maciej Billewicz / PAP: s. 122, 203 (fot. 1); Jan Bogacz / TVP / PAP: s. 234 (fot. 1), 235 (fot. 1); EPA / PAP: s. 240 (fot. 2); Jakub Grelowski / PAP: s. 226 (fot. 2); Tomasz Gzell / PAP: s. 194, 233; Adam Hawała / PAP: s. 242 (fot. 1); Grzegorz Jakubowski / PAP: s. 234 (fot. 2), 235 (fot. 2), 237 (fot. 2), 238 (fot. 2), 239 (fot. 2), 240 (fot. 1), 241, 242 (fot. 2), 243, 244-245, 246; Daniel Janin / AFP / East News: s. 208 (fot. 1); Maciej Kłóś / PAP: s. 186 (fot. 1), 187; Andrzej Kossobudzki Orłowski / PAP: s. 199 (fot. 2); Wojciech Kryński / PAP: s. 158, 181, 198, 200 (fot. 2), 204-205, 206, 207, 209 (fot. 2), 214-215; Damazy Kwiatkowski / PAP: s. 132, 188 (fot. 2); Cezary Langda / PAP: s. 209 (fot. 1); Wojtek Laski / East News: s. 2, 201 (fot. 1), 208, 213 (fot. 2); Tomasz Listopadzi / PAP: s. 196 (fot. 1); Bogdan Łopieński / PAP: s. 191 (fot. 1), 193, 197, 199 (fot. 1); Karol Majcher / Archiwum Instytutu Papieża Jana Pawła II: s. 26-27, 31, 40-41, 47, 62, 68-69, 81, 90-91, 95, 116, 117, 139, 140-141, 150-151; Zbigniew Matuszewski / PAP: s. 188 (fot. 1); Janusz Mazur / PAP: s. 230-231; Jan Morek / PAP: s. 76, 128, 162, 183, 184, 185 (fot. 2), 189, 190, 195 (fot. 1), 196 (fot. 2), 202, 210 (fot. 1), 213 (fot. 1), 219, 228 (fot. 1), 229; Maciej Musiał / PAP: s. 210 (fot. 2); Tomasz Prażmowski / PAP: s. 186 (fot. 2), 192, 201 (fot. 2), 203 (fot. 2), 217; Ireneusz Radkiewicz / PAP: s. 191 (fot. 2), 226 (fot. 1); Grzegorz Rogiński / PAP: s. 102, 176, 195 (fot. 2), 200 (fot. 1), 212 (fot. 1), 211, 212, 223, 225, 227 (fot. 1), 228 (fot. 2), 232; Andrzej Rybczyński / PAP: s. 227 (fot. 2); Cezary Słomiński / PAP: s. 182, 218 (fot. 1); Ireneusz Sobieszczuk / PAP: s. 60, 216; Wojciech Stan / PAP: s. 218 (fot. 2); Mirosław Stankiewicz / Afa Pixx / PAP: s. 185 (fot. 1); Teodor Walczak / PAP: s. 14, 220-221, 222, 224, 230-231; Leszek Wróblewski / PAP: s. 236, 238 (fot. 1).

Fotografia na stronie 2: Jan Paweł II podczas spotkania z Polską Radą Ekumeniczną w rezydencji prymasa Polski, Warszawa, 17 czerwca 1983 r.

Opracowanie graficzne, skład i łamanie
Andrzej Winiarek

Druk
Drukarnia Wydawnictwa Arka

© Copyright by ks. Zdzisław Struzik 2025
© Copyright by Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2025

ISBN oprawa miękka · 978-83-67056-62-5
ISBN oprawa twarda · 978-83-67056-63-2

Instytut Papieża Jana Pawła II
ul. Prymasa Augusta Hlonda 1 · 02-972 Warszawa
tel. 22 213 11 90 · instytut@ipjp2.pl · www.ipjp2.pl

Publikacja finansowana ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego

działalności
IPJPII

JEDNOSTKA
ORGANIZACYJNA
SAMORZĄDU
WOJEWÓDZTWA
MAZOWIECKIEGO

Mazowsze.
serce Polski

SPIS TREŚCI

SŁOWO ADAMA STRUZIKA MARSZAŁKA WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO	9
SŁOWO KAZIMIERZA KARDYNAŁA NYCZA ARCYBISKUPA SENIORA ARCHIDIECEZJI WARSZAWSKIEJ	11
SŁOWO ADRIANA JÓZEFA GALBASA SAC ARCYBISKUPA METROPOLITY WARSZAWSKIEGO	13
WPROWADZENIE	15
1. NAJWAŻNIEJSZA JEST MIŁOŚĆ	21
1.1. Miłość do człowieka	22
1.2. Miłość do końca	23
1.3. Zakres miłości	23
1.4. Władza miłości	24
1.5. Dylematy ludzkiej miłości	24
1.6. Przykazanie miłości	28
1.7. Przykład miłości do Ojczyzny	30
2. NAUCZANIE O NARODZIE	35
2.1. Dzieje Narodu i tolerancja	36
2.2. Naród jest wspólnotą rodzin	38
2.3. Podstawy trwania Narodu	42
2.4. Człowiek – osoba, Naród – wspólnota	44
2.5. Rola rodziny w Narodzie	49
2.5.1. Symbol godności Narodu	51
2.5.2. Znaczenie Karty Praw Człowieka	51
2.6. Ojczyzna i Kościół	52

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

3.	DOBRO NARODU I OBYWATELA	55
3.1.	Co jest dobrem, a co złem?	55
3.2.	Doświadczenie zła ideologicznego	56
3.3.	Dobro Ojczyzny jako własne dobro	57
3.4.	Wolność i tolerancja	58
4.	WIARA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II	61
4.1.	Pojęcie Boga w Trójcy Jedynej	63
4.2.	Chrystus to miłość odkupieńcza	65
4.3.	Godzina odkupieńcza	66
4.4.	Chrystus jest dla wszystkich drogą, prawdą, życiem	67
4.5.	Działanie Ducha Świętego	70
4.6.	Dary Ducha Świętego	72
4.7.	Bóg jest Miłością	72
4.8.	Działanie Opatrzności Bożej	72
4.9.	Święci i błogosławieni	73
4.10.	Lud wierny, lud Boży	74
5.	KOŚCIÓŁ KATOLICKI	77
5.1.	Nauczanie społeczne Kościoła	80
5.2.	Nauczanie soborowe Kościoła	84
5.3.	Kościół w Polsce	85
5.4.	Katechizacja w polskim Kościele	89
5.5.	Znaki religijności Polaków	92
5.6.	Misyjność polskiego Kościoła	94
5.6.1.	Święci i błogosławieni	96
5.6.2.	Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej, Patronki Warszawy	96
5.6.3.	Katedra św. Jana w Warszawie	97
5.6.4.	Jasna Góra	97
5.6.5.	Niepokalanów	98
5.6.6.	Katolicki Uniwersytet Lubelski	98
5.6.7.	Kościół Wszystkich Świętych w Warszawie	100
5.6.8.	Kościół na Mazowszu	101

SPIS TREŚCI

5.7. Katolickość Narodu polskiego	101
6. ZAGADNIENIA MARIOLOGICZNE	103
6.1. Błogosławiony Wizerunek	104
6.2. Rok Maryjny	106
7. EUCHARYSTIA	107
7.1. Kongres Eucharystyczny	107
8. EKUMENIZM	111
9. SPRAWY SPOŁECZNE EUROPY	113
9.1. Polska a Europa	113
9.2. Nauczanie o pokoju	115
9.3. Karta Praw Człowieka	118
9.4. Zbliżenie pomiędzy narodami	119
9.5. Systemy ekonomiczne	120
10. ROLA I ZNACZENIE EPISKOPATU	123
11. DUSZPASTERSTWO W POLSKIM KOŚCIELE	129
11.1. Kult Matki Bożej	130
12. CYWILIZACJA – PODSTAWOWE WARTOŚCI	133
12.1. Cywilizacja i jej znaczenie	134
12.2. Wartości	135
12.2.1. Sprawiedliwość	135
12.2.2. Miłość	136
12.2.3. Wolność	142
12.2.4. Pokój	142
12.2.5. Nadzieja	145
12.2.6. Prawda	146
12.3. Antywartości	148
13. CHRZEŚCIJAŃSTWO	149
13.1. Skutki odkupienia	152
13.2. Podział chrześcijaństwa	153
13.3. Chrześcijaństwo w Narodzie polskim	154
13.4. Przyszłość Narodu polskiego	156

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

14.	EWANGELIA I EWANGELIZACJA	159
15.	ANTROPOLOGIA PERSONALISTYCZNA JANA PAWŁA II	163
	15.1. Najciekawsze pytanie: Kim jest człowiek?	164
	15.2. Człowiek w walce ze złem	166
	15.3. Prawda o człowieku	168
	15.4. Problem cierpienia	170
	15.5. Zagrożenie frustracją	172
	15.6. Antropologia idealistyczna i materialistyczna	172
	15.7. Ludzkość i jej problemy	175
16.	POLSKA RODZINA	177
	16.1. Dziecko	177
	PODSUMOWANIE	179
	DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA	181
	BIBLIOGRAFIA	247
	NETOGRAFIA	257
	WYKAZ SKRÓTÓW	259
	INDEKSY	261
	Indeks osobowy	261
	Indeks nazw geograficznych i topograficznych	266

Marszałek
Województwa Mazowieckiego

Warszawa, 23 kwietnia 2025 roku

Szanowni Państwo,

Jan Paweł II na Mazowszu to wyjątkowa publikacja autorstwa ks. dr. hab. Zdzisława Struzika, prof. em. UKSW, dyrektora Instytutu Papieża Jana Pawła II, wydana z okazji obchodów 20-lecia wspianalej działalności tej zasłużonej instytucji.

Święty Jan Paweł II był i wciąż pozostaje jednym z największych autorytetów moralnych i duchowych w naszym kraju, jak i na całym świecie. Jego życie oraz pontyfikat stanowiły piękne świadectwo niezwyklej więzi człowieka z Bogiem, wielkiej mądrości, tolerancji, otwartości i wrażliwości, a także przywiązania do własnego narodu i kultury kraju ojczystego. Papież Polak wyprzedził swój czas, nadał nowe oblicze Kościołowi katolickiemu oraz wywarł ogromny wpływ na wiele pokoleń ludzi, otwierając ich serca i umysły, jak również zmieniając ich poglądy i postawy.

Śmierć Karola Wojtyły 2 kwietnia 2005 r. pozostawiła nas wszystkich nieutulonych w żalu. Już 4 listopada tego samego roku podpisany został przez Kardynała Józefa Glempa – Arcybiskupa Metropolity Warszawskiego, Prymasa Polski, i przeze mnie list intencyjny w sprawie podjęcia wspólnych działań w celu utworzenia Instytutu Papieża Jana Pawła II. Cieszę się, że otwarty w 2006 r. Instytut stał się prężnie działającą, cenioną samorządową instytucją kultury. Znakomicie upamiętnia osobę, życie i dokonania jednego z najwybitniejszych Polaków w historii, a także z oddaniem i powodzeniem propaguje Jego ponadczasowe nauczanie oraz wspianą spuściznę teologiczną, filozoficzną, naukową i literacką, z której wszyscy powinniśmy czerpać siłę, mądrość, wiarę i nadzieję. Instytut prowadzi bardzo cenną i ożywioną działalność naukową, edukacyjną oraz wydawniczą, a jego różnorodne inicjatywy cieszą się dużym zainteresowaniem i przyczyniają do upowszechniania wiedzy o zasługach oraz dziedzictwie duchowym naszego Ojca Świętego.

Święty Jan Paweł II nieustrudzenie głosił dobrą nowinę, był orędownikiem wiary, miłości i pokoju, poświęcał się budowaniu jedności chrześcijan oraz porozumienia pomiędzy wyznawcami różnych religii, potępiał też wszelkie prześladowania. Drogie Mu były godność i prawa człowieka, jak mało kto był bliski zwykłym ludziom, serdeczny i życzliwy, miał wspaniały kontakt z dziećmi i młodzieżą. W czasie swego długiego i owocnego pontyfikatu papież Polak odbył 8 pielgrzymek do ojczyzny, podczas których odwiedził wiele miejscowości na Mazowszu. Jako głowę Kościoła katolickiego, wielkiego humanistę oraz wspaniałego człowieka zawsze witały Go tłumy wiernych. Jego wizyty były nie tylko ważnymi wydarzeniami religijnymi, lecz także wyjątkowymi momentami jedności społecznej i wspólnej, głębokiej refleksji nad wartościami, które kształtowały naszą tożsamość duchową, regionalną i narodową. Ojciec Święty w swych poruszających homiliach oraz przemówieniach przybliżał prawdy wiary, podkreślał potrzebę odnowy moralnej i solidarności całego narodu, jak również nawiązywał do historii Polski i bieżących, często bolesnych wydarzeń, dodając rodakom otuchy i nadziei oraz mobilizując ich do zmian i podejmowania działań dla dobra ojczyzny.

Niniejsza książka przybliży piękne, wciąż aktualne nauki oraz przesłania św. Jana Pawła II kierowane do narodu podczas Jego wizyt na Mazowszu, przypomina też szczególne chwile tych pielgrzymek uwiecznione na zdjęciach. Wierzę, że publikacja stanie się dla Państwa cennym źródłem wiedzy, inspiracji i duchowego wsparcia. Życzę miłej lektury oraz wielu refleksji nad słowami i czynami naszego wybitnego rodaka.

Marszałek Województwa Mazowieckiego

Adam Struzik

Warszawa, 19 marca 2025 roku

KAZIMIERZ KARDYNAŁ NYCZ

Książka – album – pt. *Jan Paweł II na Mazowszu* ukazuje się w 20. rocznicę śmierci świętego Jana Pawła II. To spory okres czasu, na tyle długi, że już jedna trzecia populacji Polaków nie może pamiętać Papieża i Jego pontyfikatu. Dlatego takie opracowanie, zarówno w warstwie treściowej, jak i zdjęciowej, dokumentujące pielgrzymki Jana Pawła II na Mazowszu, ma swoją niewątpliwą wartość.

W czasie swoich ośmiu lub dziewięciu pielgrzymek (w zależności jak liczyć, bo w 1991 roku były dwie), Jan Paweł II był pięciokrotnie w Warszawie i na Mazowszu. Były to obie diecezje warszawskie, ale też diecezje Mazowsza, praktycznie wszystkie od Płocka poprzez Drohiczyn i Radom, aż do Łowicza w 1990 roku. Niektóre z nich miały miejsce już prawie 50 lat temu. Przypomnienie ich przebiegu nie jest najważniejsze. Niech to uczynią ludzie w poszczególnych miejscach szerokiego Mazowsza.

Najważniejsze jest docieranie do jądra nauki Papieża, jaką głosił w czasie pielgrzymek, także na Mazowszu. Temu zagadnieniu poświęca pierwszą część książki ks. dyrektor Zdzisław Struzik. Z konieczności robi to systematycznie i skrótowo, bo zakres papieskiego nauczania jest niezwykle szeroki. Rozumiem, że jest to początek tej pracy, w tym znaczeniu, przyjdzie kolej na monograficzne pogłębienie poszczególnych tematów dzięki zespołowi autorów całego Instytutu.

Wydaje mi się, że na szczególne zatrzymanie zasługują takie tematy, jak antropologia, rodzina, teologia narodu i wynikający stąd patriotyzm oraz treści przekazywane nam z racji stołeczności Warszawy, a więc cała nauka społeczna, którą głosił w zakresie kultury, nauki i sztuki, a także zaangażowań społecznych w samorządach i państwie oraz w parlamencie.

Jestem głęboko przekonany, że to jesteśmy winni naszym następcom, jako wierni synowie i uczniowie św. Jana Pawła II. Wiele szczegółów może umknąć z pamięci, a powinno pozostać z nauczania to, co ponadczasowe i ważne dla Polaków i ludzkości. Nawet jeśli 20 lat po śmierci Papieża współczesność odchodzi od nauczania Jana Pawła II w takich kwestiach, jak obiektywna moralność wynikająca z Dekalogu, absolutna godność każdego człowieka czy przestroga przed cywilizacją śmierci, która jest skutkiem odejścia od Stwórcy. Jeśli cywilizacja europejska ma przetrwać – wcześniej czy później – powrócimy do nauki Jana Pawła II, obyśmy tylko zdążyli.

Serdecznie dziękuję ks. Zdzisławowi Struzikowi i Instytutowi za takie włączenie się w obchody rocznicy odejścia do domu Ojca św. Jana Pawła II, a Czytelnikom – zwłaszcza młodemu pokoleniu – życzę owocnej lektury.

+ Kazimierz Kardynał Nycz

† Kazimierz Kardynał Nycz

Warszawa, 9 kwietnia 2025 roku

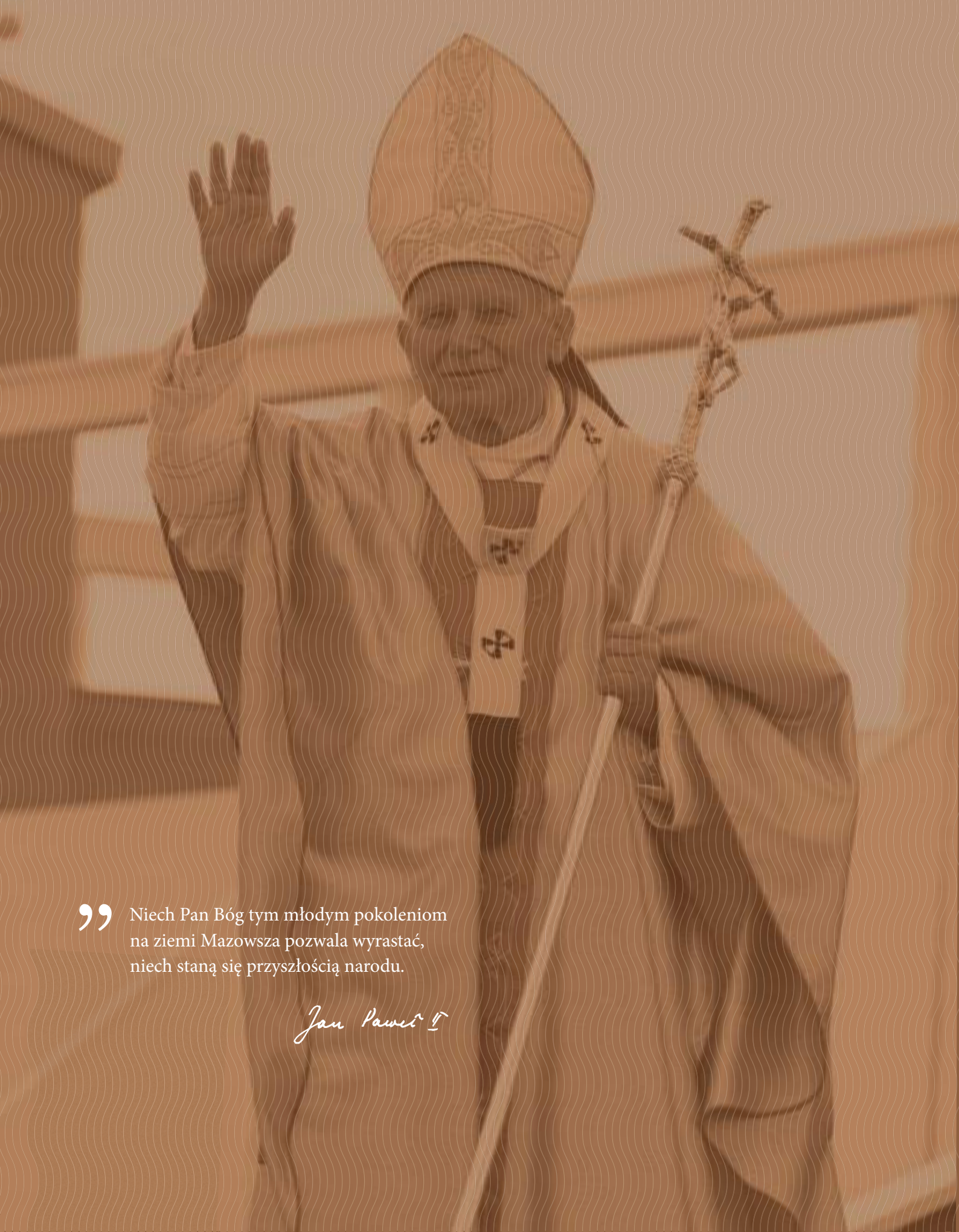
Mija dwadzieścia lat od śmierci Jana Pawła II, człowieka, który dla wielu był kimś więcej niż papieżem. Był autorytetem, przewodnikiem duchowym, nauczycielem, ojcem – wybitnym synem polskiej ziemi, którego życie i śmierć wciąż domagają się refleksji. Święty Jan Paweł II sam modlił się w swym *Testamencie* o to, aby jego śmierć była „pożyteczna” dla innych. Ale przecież całe jego życie, pontyfikat i służba w Kościele; jego słowa, pisma, jego pielgrzymki – te wielkie i te mniejsze – miały taki właśnie cel: być pożytecznym owocem, dla tych, do których były adresowane.

Papieskie pielgrzymki były nie tylko wspomnieniem czy sentymentalną kartką z albumu, ale wielkim zadaniem do spełnienia. Takim są nadal.

Jestem przekonany, że ten piękny Album pomoże nam w wypełnieniu tego zadania. Jego Twórcom i Czytelnikom z serca błogosławię.

† Adrian Józef Galbas SAC
Arcybiskup Metropolita Warszawski

” Niech Pan Bóg tym młodym pokoleniom
na ziemi Mazowska pozwala wyrastać,
niech staną się przyszłością narodu.

Jan Paweł II

WPROWADZENIE

Papież Jan Paweł II święty wielokrotnie odwiedzał Mazowsze w czasie pielgrzymek do Polski, zawsze kierował pozdrowienia do mieszkańców Mazowsza, z wielką emocją mówił: „Pragnę więc ogarnąć was wszystkich, którzy stanowicie ten Kościół w tutejszym polskim, warszawskim i mazowieckim świecie. Was, ojcowie i matki rodzin, i was, ludzie samotni, was, osoby starsze, i was, młodzieży i dzieci” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 1). Każdy człowiek, w każdej sytuacji życia, był traktowany przez Papieża jako brat i przyjaciel, którego trzeba odwiedzać, wspomagać duchowo, a przede wszystkim rozumieć. Ta braterska postawa łączyła się z przesłaniem ewangelicznym, z głosem Chrystusa zapisanym na kartach Pisma Świętego, a przyzywanym przez Papieża jako przypomnienie i manifestacja miłości Boga do człowieka.

Jan Paweł II traktował pielgrzymki do Ojczyzny jako osobiste przesłanie do całego Narodu i do wszystkich Polaków, stwierdzał: „Pragnę więc – zanim przybędę tam, gdzie program mnie prowadzi – od razu powiedzieć, że przybywam do całej mojej Ojczyzny i do wszystkich Polaków. Od północy ku południowi i od wschodu na zachód. Proszę więc, abyście przyjęli moją obecność również tam, gdzie nie prowadzi szlak mojej pielgrzymki, gdzie nie jest mi dane przybyć tym razem. Wszystkim, którzy zechcą wspólnie ze mną modlić się i pielgrzymować duchem i sercem, będę serdecznie wdzięczny” (W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 4).

Wyrazem miłości Papieża do Polaków były życzenia: „Polska dostatnia i szczęśliwa... w interesie pokoju i dobrej współpracy między narodami Europy” – istniała i działała. Te życzenia były powtórzeniem słów papieża Pawła VI, który również darzył Polskę szczególnym uznaniem (zob. W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 1). Papież jednoznacznie mówił o swoich wizytach w Ojczyźnie, że są powodowane emocjonalnym związkiem z Narodem polskim. Jan Paweł II uważał za swój obowiązek, aby być z Narodem, szczególnie w trudnych momentach historii (zob. W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 1). Papieskie wizyty

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

miały zdecydowanie charakter pokojowy (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5). Podczas wizyt Papież miał świadomość swojej godności i ważności, przedstawiał się jako Biskup Rzymu i Głowa Kościoła katolickiego (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 7). Deklaracja Papieża była jasna i dobitna: „Spotykam was dzisiaj, umiłowani, i pozdrawiam jako pierwszy papież, który wyszedł «z rodu Polaków», na progu drugiego tysiąclecia chrztu i drugiego tysiąclecia dziejów narodu” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 4).

Święty Jan Paweł II przybywał do Polski, tak jak i do innych narodów, z przesłaniem Ewangelicznym i z posłaniem Chrystusa, mówił: „(...) w roku 1978 został na rzymską stolicę św. Piotra wezwany syn polskiego narodu, polskiej ziemi. Od Piotra, jak i od wszystkich apostołów Chrystus żądał, aby byli Jego «świadkami w Jerozolimie i w całej Judei, i w Samarii, i aż po krańce ziemi» (Dz 1, 8)” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 1). Podróże do Polski Papież traktował jako pielgrzymki z jasno określonym celem, a mianowicie: „Aby niniejsza podróż do Polski mogła służyć wielkiej sprawie zbliżenia i współpracy pomiędzy narodami. Ażeby służyła wzajemnemu zrozumieniu, pojednaniu i pokojowi w świecie współczesnym. Pragnę wreszcie, aby owocem moich odwiedzin stała się jedność wewnętrzna mych rodaków, a także dalszy pomyślny rozwój stosunków pomiędzy państwem a Kościołem w mej umiłowanej Ojczyźnie” (W-wa, Okęcie, przem., 2.06.1979, akp. 1). Papież doceniał wkład Polaków, realizowany na przestrzeni wieków, w obronie Ojczyzny oraz w działaniu na rzecz wspólnoty narodowej, szczególnie podkreślał zasługi Narodu polskiego i jego prawa do samostanowienia: „Za bardzo wielką cenę naród polski potwierdził swoje prawo do tego, aby być suwerennym gospodarzem na ziemi, którą dziedziczy po praojcach” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 17.06.1983, akp. 3).

Na wstępie każdego spotkania Papieża z wiernymi, podczas każdej z pielgrzymek, Jan Paweł II przekazywał szczere pozdrowienia i błogosławieństwo. W miarę możliwości wymieniani byli wszyscy obecni na spotkaniu, a nieobecni otrzymywali równie życzliwe pozdrowienie: „Są tutaj pielgrzymi z diecezji lubelskiej, z diecezji łomżyńskiej, z diecezji łódzkiej, z diecezji warmińskiej, pielgrzymi

z diecezji płockiej, pielgrzymi z diecezji sandomiersko-radomskiej, wreszcie z diecezji siedleckiej, czyli podlaskiej” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, zak.), jak również: „Pozdrawiam pielgrzymów z różnych stron Polski, a także z krajów ościennych – Białorusi, Litwy, Ukrainy i Rosji” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 1; zob. także: Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, zak.).

Papież nie zapominał także o chorych i tych, którzy duchowo towarzyszyli mu w trudach pielgrzymowania po ojczyściej ziemi (zob. W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, zak.). W specjalny sposób pozdrawiana była hierarchia kościelna, a także zakonnicy i zakonnice (zob. W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 1).

Spojrzenie Papieża na Naród polski oparte na osobistych doświadczeniach obejmowało przeszłość i teraźniejszość oraz kierowało się do przyszłości i młodych pokoleń. „Niech Pan Bóg tym młodym pokoleniom na ziemi Mazowsza pozwala wyrastać, niech staną się przyszłością narodu” – mówił Papież (Płock, synod, hom., 7.06.1991, akp. 1). Jan Paweł II często nawiązywał do własnej młodości spędzonej na ziemi polskiej, do czasu nadziei i ścisłego związku z Ojczyzną, z rozrzewnieniem wspominał pieśń młodości: „Tak jak przed wojną śpiewaliśmy: «Myśmy przyszłością narodu». Ja wtedy byłem trochę większy od was, ale też jeszcze byłem młody, do szkoły chodziłem. «Myśmy przyszłością narodu, pierś nasza pełna jest sił». I jeszcze się śpiewało: «Dążmy do wolności grodu, naprzód, lecz nigdy w tył»” (Płock, słowo do wiern. przed rez. bp., 8.06.1991, bez akp.). Wolność grodu odnosiła się do wszystkich miast Polski i do całego kraju. To było przesłanie skierowane do dzieci, ale przecież z biegiem czasu potwierdzało miłość do Ojczyzny utożsamianej z dziećmi, rodzinami, każdym człowiekiem dobrej woli rozpoznającym wartości ojczystego kraju.

Znamienne było przesłanie Papieża w Płocku, mieście zasłużonym historycznie. Papież wspominał, że Płock był w przeszłości stolicą Polski, Papież odwiedził groby królewskie Władysława Hermana i jego syna Bolesława III Krzywoustego (zob. Płock, hom., synod, 7.06.1991, akp. 1). Zdaniem Jana Pawła II z dawnego dziedzictwa wyrasta współczesność, która buduje wspólne dobro ojczyzniane. Padły znamienne słowa błogosławieństwa: „Niech więc ten Płock, który tak

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

głęboko wrósł w dzieje Polski, w dzieje Kościoła, nadal wrasta i nadal pozwala rosnąć całej wielkiej wspólnocie naszej Ojczyzny” (Płock, hom., synod, 7.06.1991, akp. 1).

Uznanie, uszanowanie Ojczyzny przez Jana Pawła II wiązało się też z troską o osobowość każdego Polaka, osobowość budowaną na wartościach, pomimo licznych i powtarzających się trudności. Polakom należało w tamtym czasie dodawać otuchy i odwagi, dlatego Papież mówił: „Budujmy wspólną przyszłość naszej Ojczyzny wedle prawa Bożego, wedle tej odwiecznej Mądrości, która się nie przedawnia w żadnej epoce, wedle Chrystusowej Ewangelii” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 8). Budowanie Ojczyzny zaczyna się w sumieniach ludzkich i trwa w obyczajach, zbiorowej opinii, a także środkach przekazu.

Wizyty Papieża obejmowały wszystkich obywateli Ojczyzny, tych którzy znajdowali się na wyznaczonych szlakach podróży papieskich, a także tych, którzy śledzili papieskie pielgrzymowanie w telewizji, radiu i informacjach prasowych, towarzysząc Papieżowi swoją modlitwą¹. Papież niejednokrotnie o tym zapewniał: „Pragnę więc – zanim przybędę tam, gdzie program mnie prowadzi – od razu powiedzieć, że przybywam do całej mojej Ojczyzny i do wszystkich Polaków” (W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 4).

Papież Jan Paweł II po przybyciu do danego kraju, po wyjściu z samolotu całował ziemię. Ten znamieny gest tak wyjaśniał: „Pocałunek złożony na ziemi polskiej ma jednak dla mnie sens szczególny. Jest to jakby pocałunek złożony na rękach matki – albowiem Ojczyzna jest naszą matką ziemską. Polska jest matką szczególną. Niełatwe są jej dzieje, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich stuleci. Jest matką, która wiele przecierpiała i wciąż na nowo cierpi. Dlatego też ma prawo do miłości szczególnej” (W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 2).

Każda pielgrzymka papieska, nie tylko w Polsce, ale także w innych krajach i społecznościach ludzkich, przynosiła Papieżowi osobistą radość, radość ze spotkania z każdym człowiekiem, człowiekiem związanym bezpośrednio z Kościołem (byli to biskupi, zakonnicy, zakonnice, klerycy, księża), a także ludźmi

1 „Wszystkim, którzy zechcą wspólnie ze mną modlić się i pielgrzymować duchem i sercem, będę serdecznie wdzięczny”. W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 4.

napotkanymi na drodze pielgrzymek, ludźmi dobrej woli, którzy uczestniczyli w spotkaniach. Mówił o tym Papież między innymi w Warszawie podczas swojej trzeciej podróży apostolskiej do Polski: „Z radością przeto składam dzięki Panu za to, iż dzisiaj użyczył mi tego, czego w sercu pragnąłem, i że dozwolił mi wypełnić każdy mój zamysł (por. Ps 20 [19],5). Wierzę, że radość ta jest obopólna, bo płynie z tego samego źródła, którym jest Chrystus. To On przewodzi naszemu spotkaniu, gdyż sam o tym nas zapewnił: «Bo gdzie są dwaj albo trzej zebrani w imię moje, tam jestem pośród nich» (Mt 18,20)” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.; zob. W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 1).

Kończąc każdą wizytę i pielgrzymkę Papież wyrażał wdzięczność wszystkim zebrany w imię Boga Wszechmogącego, w imię Jezusa Chrystusa Syna Bożego i w imię Najświętszej Maryi Panny oraz Matki Bożej Częstochowskiej (zob. W-wa, kość. MBŁ, przem. do zakonnic, 16.06.1983, bez akp.; zob. także: W-wa, przem. ekum. rez. prym., 8.06.1987, akp. 1).

Przesłanie do wszystkich Polaków

Papież pozdrawiał wszystkich i z jednakowym szacunkiem i serdecznością, nikogo nie pomijając: „Wszystkich i każdego, kobietę i mężczyznę, rodziny, młodzież, starców doświadczonych życiem. I dzieci – również i te, które jeszcze żyją tylko pod sercem swoich matek. Wszystkie środowiska społeczne i zawodowe. Ludzi pracy fizycznej i umysłowej. Ludzi kultury. Kapłanów i rodziny zakonne tak męskie, jak i żeńskie. Tych, którzy żywią i bronią. Wszystkich bez żadnego wyjątku. Wszystkich Polaków, którzy żyją na ojczyściej ziemi. I wszystkich poza jej granicami – gdziekolwiek się znajdują” (W-wa, Okęcie, przem., 8.06.1987, akp. 3).

Podstawowym przesłaniem papieskim było przesłanie o pokoju, kierowane do narodu polskiego i całego świata: „Stąd więc ponawiam moje orędzie pokoju, które od strony Stolicy Apostolskiej stale płynie do wszystkich narodów i państw, zwłaszcza do tych, które za sprawę pokoju w świecie współczesnym ponoszą największą odpowiedzialność” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 7).

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Papież pozdrowił wszystkie grupy społeczne zebrane na spotkaniu w Radomiu: „(...) grupy żołnierzy Armii Krajowej, więźniowie obozów koncentracyjnych, więźniowie polityczni; jest też grupa ponad ośmiuset żołnierzy; są hutnicy z Ostrowca Świętokrzyskiego, pielgrzymki kolejarzy i leśników – to oni zbudowali ten wspólny ołtarz; są ogrodnicy, energetycy, robotnicy wszystkich gałęzi przemysłu; prócz tego ogólnopolska pielgrzymka przewodników turystycznych; jest wreszcie wielu żywicieli narodu – rolników” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, zak.).

Jan Paweł II nie zapomniał o więźniach, odwiedził ich, spełniając chrześcijański obowiązek i dobry uczynek miłosierdzia co do ciała – więźniów pocieszać. Stało się to podczas wizyty w Płocku. Najważniejszym pragnieniem więźnia jest wyjście na wolność i powrót do normalnego życia w społeczeństwie. Podczas odbywania kary można budować także atmosferę braterstwa i przyjaźni. Papież zapewniał, że więźniom nieustannie towarzyszy modlitwa Papieża, obejmująca również ich rodziny i najbliższych. Modlitwy te mają przynieść zadatek Bożych łask, przebaczenia i odkupienia (zob. Płock, zakład karny, przem. do więźniów, 7.06.1991, akp. 4). To pozdrowienie nie zawierało moralnego zwolnienia z odpowiedzialności za popełnione czyny osób uwięzionych, przeciwnie odpowiedzialność moralna pozostawała, a za uczynione przestępstwa została słusznie wymierzona kara; zło wyrządzone powinno być zastąpione zadośćuczynieniem.

Docenić należy wielką delikatność Papieża, z jaką wypełniał swoje nauczanie skierowane do Narodu podczas wizyt do Polski w treści oparte o wartości: pokoju, sprawiedliwości, miłości, prawdy, wolności i solidarności. Wartości te były kierowane do sumienia Narodu, do władz w poszczególnych latach wizyt, tak do rządzących, jak i do zwykłych ludzi, ludzi pracy, poświęcenia i oddania dla dobra Ojczyzny. Zastosowana metoda nauczania i napominania owocowała powszechnym uznaniem polskiego społeczeństwa, akceptacją, a jednocześnie wyrażaną wspólnie nadzieją na lepszą przyszłość społeczną i polityczną. Każda z wizyt papieskich odbywała się w innym środowisku, na innym już etapie historii, z innym – nowym społeczeństwem. Pomimo zachodzących zmian Papież potrafił jednoczyć przeobrażający się Naród, zachęcał do jedności ducha oraz wspólnego myślenia i działania.

1. NAJWAŻNIEJSZA JEST MIŁOŚĆ

Jan Paweł II przedstawiając najważniejszą wartość, jaką jest miłość, opiera się i sięga do Jezusa Chrystusa, do ofiary Syna Bożego. Chrystus do końca wypełnił zadanie miłości, tak jak wcześniej zapowiadał, że „nikt nie ma większej miłości od tej, gdy ktoś życie swoje oddaje za przyjaciół swoich” (J 15,13). Była to miłość odkupieńcza, miłość zbawcza, bezinteresowna, powszechna, ogarniająca cały rodzaj ludzki (zob. W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 4).

Wielu poszło za Chrystusem, byli to i są męczennicy. Przykładem szczególnie nam bliskim jest postać św. Maksymiliana Kolbego, który oddał życie za drugiego człowieka, który bał się śmierci i wspominał swoją kochaną rodzinę. Zatem potęga miłości nadal trwa i za przykładem Chrystusa człowiek jest gotowy do wszelkiej ofiary i oddania życia (zob. Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 1).

Papież tłumaczy, co to znaczy, że miłość jest potężniejsza niż śmierć. To znaczy także: „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj” (Rz 12,21). Miłość pokonuje zło, sprzeciwia się każdej krzywdzie i staje się drogowskazem dla całych pokoleń ludzkich, tak jak się stało z heroicznym czynem św. Maksymiliana Kolbego.

Miłość pochodzi wprost od Boga, o tym zaświadcza podstawowe przykazanie: „Będziesz miłował Pana Boga twego z całego serca i z całej duszy, i ze wszystkich sił” (Mt 22,37). To Bóg stwarza z miłości, z miłości zbawia, a wcześniej z miłości przebacza. Tą miłością jest przesycony cały wszechświat, Papież mówił, że cały kosmos.

Stając wobec takiej miłości, należy zapytać o jej zakresy, dokąd sięga i kogo ogarnia, jeśli chodzi o człowieka i jego sumienie, bowiem tylko przez miłość można poznać i zbliżyć się duchowo do Boga. Pewnym wyrzutem jest tekst Pisma Świętego: „Jakże może człowiek miłować Boga, którego nie widzi, jeśli nie miłuje brata, którego widzi?” (por. 1 J 4,20). Zatem, „miłość Boga rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany” (Rz 5,5). Papież wskazuje na nieograniczony zakres miłości: „Bo miłować można siebie

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

i bliźnich, i świat, tylko miłując Boga: miłując nade wszystko. A równocześnie: (...) Brata... pod tym samym dachem, przy tym samym warsztacie pracy, na tej samej ziemi ojczystej... A dalej: poza jej granicami – na Zachód i Wschód, na Północ i Południe... coraz dalsze kręgi” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 3).

Jaką władzę daje miłość? Papież rozważa deklarację Chrystusa: „Dana Mi jest wszelka władza w niebie i na ziemi” (Mt 28,18). Władza miłości Chrystusa pokonuje wszelkie zło, grzech, przewrotność i daje moc naśladowcom prawdziwej miłości. Jan Paweł II wymienia tutaj wszystkich bohaterów, którzy poświęcili swoją krew i życie z miłości do Ojczyzny: „rozliczni synowie i córki polskiej ziemi” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 6).

Kierując swoje przesłanie do chorych, Papież ukazuje samego Boga, który jest Miłością, bowiem „tak Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał” (J 3,16). Ta ofiara zbawia świat, zbawia także chorych, cierpiących, czyniąc z ich ofiary wielkie dzieło współpracy z cierpiącym Chrystusem (zob. W-wa, hom. do chorych, 14.06.1987, akp. 3).

Miłość Boga do człowieka należy także przekładać na miłość do Ojczyzny, do Narodu, do jego historii zarówno chlubnej, jak i do sytuacji trudnych, a nawet tragicznych. Jan Paweł II wyznaje: „Będę odczuwał nadal wszystko to, co mogłoby Polsce zagrażać, szkodzić, przynosić jej ujmę, co mogłoby oznaczać zastój czy załamanie” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 5).

Jan Paweł II odpowiada na pytanie: „Jak przychodzi Bóg?” i wskazuje na przykład Nikodema, który otrzymał adekwatną odpowiedź od Chrystusa. Papież stwierdza: „Bóg przychodzi, gdyż jest Miłością. Przychodzi jako Miłość. «Tak... umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał». Przychodzi więc w Synu – w tym Synu, który jest współistotny Ojcu, którego chwałę głosi stale Kościół na równi z Ojcem i Duchem Świętym” (W-wa, hom. do chorych, 14.06.1987, akp. 3).

1.1. Miłość do człowieka

Wzorem miłości, najważniejszej wartości, jest miłość Boga do człowieka, wyrażona w dziele stworzenia, zbawienia i w dziele uświęcenia, które trwa przez

całe życie. Szczególnym wyrazem miłości Bożej jest Osoba Jezusa Chrystusa Zbawiciela i Odkupiciela, który stał się znakiem sprzeciwu wobec grzechu, zła i niewiary. Ludzkość doświadczana na różne sposoby, przez historię i światopoglądy powraca do źródła, ponieważ rozpoznaje, że Chrystus do końca umiłował. Papież powiedział: „Sprzeciw ten spiętrzał się w dziejach ludzkich serc, w dziejach społeczeństw i światopoglądów – ta Jego miłość «do końca» pozostaje po stronie człowieka” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 4). Człowiek może naśladować Bożą miłość, zwłaszcza wtedy, gdy dostrzega jej społeczny wymiar. Wyjątkowym świadectwem takiej miłości są męczennicy, a wśród nich św. Maksymilian Maria Kolbe (zob. Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 1).

1.2. Miłość do końca

Miłość, która ogarnia kosmos, jest wskazaniem, a zarazem pocieszeniem dla wszelkich myśli i działań ludzkich. Jest nadzieją, że człowiekowi uda się zbudować świat miłości, albo przynajmniej dążyć do takiego ideału. Dla Papieża „miłość do końca” to: „Znaczy naprzód, że świat stworzony przez Boga z miłości – nosi w sobie wezwanie do miłości Boga. «Będziesz miłował Pana Boga twego z całego serca i z całej duszy, i ze wszystkich sił» (por. Mt 22,37). To Przykazanie miłości wypełnił najlepiej i najpełniej Jezus Chrystus, a każdy człowiek dobrej woli powinien iść drogą tego ideału miłości. To wezwanie wpisane jest w samą strukturę stworzonego kosmosu. Ono «gwiazdy porusza i słońce», jak czytamy w *Boskiej Komedii* Dantego (*Raj*). To ono jest warunkiem, aby «świat» był «kosmosem»” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 3).

1.3. Zakres miłości

Kosmos to przestrzeń niezgłębiona i mało poznana przez człowieka, ale obserwując jego piękno, wielkość materialną, można określać jego granice czasowe. Umysł, zdolności i duchowe życie człowieka też można nazwać kosmosem, możliwym do zgłębienia tylko przez miłość Boga. W tajemnicy wartości miłości

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

poznajemy siebie, Boga i innych ludzi, zwraca na to uwagę Papież: „«Jakże może człowiek miłować Boga, którego nie widzi, jeśli nie miłuje brata, którego widzi?» (por. 1 J 4,20). Brata... pod tym samym dachem, przy tym samym warsztacie pracy, na tej samej ziemi ojczystej...” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 3).

Zakres miłości obejmuje wszystkich, a szczególnie byty rozumne, rozpoczyna się od miłości Boga, przez miłość w królestwie niebieskim, przebiega przez wszystkie narody świata i wybiega w przyszłość, „aż do skończenia świata”. Tekst Ewangelii poucza: „Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,20).

1.4. Władza miłości

Władzę miłości, jej moc i dominację, zawiera stwierdzenie Chrystusa: „Dana Mi jest wszelka władza w niebie i na ziemi” (Mt 28,18). Jan Paweł II stwierdził, że „wszyscy, którzy patrzymy na Jezusa Chrystusa ukrzyżowanego, wiemy, że nie jest to władza «przemocy», lecz władza miłości” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 6). Miłość ma tę naturę, że gromadzi wszystkie inne wartości duchowe, takie jak sprawiedliwość, wolność, prawda, pokój i solidarność.

Władzy miłości należy się poddać ze względu na naturę samej miłości, bowiem nie ma nic piękniejszego i wartościowszego niż miłość. Sam Bóg w dziele stworzenia dzieli się taką władzą, człowiek potrafi kochać i realizuje się w miłości, w małżeństwie, rodzinie, Narodzie, Państwie oraz wzrasta do wartości takich jak nauka, ochrona natury stworzonej (środowisko), miłość do ludzi potrzebujących jakiegokolwiek pomocy, miłość do świata tu i teraz i projektowania go dla przyszłych pokoleń. Człowiek jako byt rozumny, cielesno-duchowy, staje się odpowiedzialny za myślenie, projektowanie i wykonywanie aktów miłości.

1.5. Dylematy ludzkiej miłości

Ze słabością moralną człowieka łączą się dylematy ludzkiej miłości. Pierwsza wątpliwość to ta: Czy Bóg stworzył świat z miłości? Ten świat świadczy też o złu,

nienawiści, agresji, zaniedbania, lenistwie i opuszczaniu możliwości do manifestowania miłości. Człowiekowi niejednokrotnie wydaje się łatwiejsze kierowanie się antywartościami: agresją, nienawiścią, odwetem, zemstą, dominacją, wojną, zachłannością. Teologia tłumaczy to grzechem pierworodnym i pewnego rodzaju „dziedzictwem”. Jan Paweł II zachęca, abyśmy pozbywali się, wyzwalałi się z tego „dziedzictwa”: „Musimy wyzwalać się z dziedzictwa nienawiści i egoizmu” (W-wa, kościół Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6).

Doskonałym środkiem wyzwalańia się ze wszelkiego rodzaju zła jest Eucharystia, znak – sakrament – obecności Chrystusa i łączności w miłości wszystkich wyznawców, „sakrament miłości Boga do człowieka i człowieka do Boga” (W-wa, kościół Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6).

Współczesne widzenie świata – stwierdza Jan Paweł II – jest pozbawione pojęcia i działania Boga, świat żyje i postępuje jakby Bóg nie istniał, „jakby nie był Miłością” (W-wa, kościół Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6). W miejsce pojęcia i obecności Boga człowiek sam siebie uznaje za Boga (por. Rdz 3,5) i uważa, że wszystko może dzięki nauce, technice, zbrojeniom i podbojem świata łącznie z kosmosem.

Dylematem coraz bardziej staje się prawda o przekazywaniu życia, postęp medycyny, inżynieria genetyczna i rozpowszechniona aborcja stwarzają możliwości wielorakiej interwencji w powstanie nowego życia, działania techniczne człowieka nie uwzględniają o godności człowieka i jego dziecięctwie Bożym. Papież ubolewa nad tym zjawiskiem i współczuje istotom ludzkim poczętym, ale nie dopuszczonym do życia: „A przecież już miały to życie, już były poczęte, rozwijały się pod sercem swych matek, nie przeczuwając śmiertelnego zagrożenia. A kiedy już to zagrożenie stało się faktem, te bezbronne istoty ludzkie usiłowały się bronić. Aparat filmowy utrwalił tę rozpaczliwą obronę nienarodzonego dziecka w łonie matki wobec agresji. (...) Trudno wyobrazić sobie dramat straszliwszy w swej moralnej, ludzkiej wymowie” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 6).

Natomiast ci, co jeszcze liczą się z Bogiem, mają do Niego pretensje, że nie reaguje, nie działa, a nawet nie karze winnych zła na tym świecie, bo skoro jest Miłością.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

NAJWAŻNIEJSZA JEST MIŁOŚĆ

Katedra pod wezwaniem
Wniebowzięcia
Najświętszej Maryi Panny,
widok od strony
skarpy wiślanej, Płock,
6 marca 2025 r.

1.6. Przykazanie miłości

Bóg jest Miłością! Pierwsze przykazanie Boże brzmi i stwierdza: „Nie będziesz miał bogów cudzych przede Mną”, a wersja pełna to: „Będziesz miłował Pana Boga swego, z całego serca swego, z całej duszy swojej, i ze wszystkich sił swoich, a bliźniego swego jak siebie samego” (Mk 12,30-31; zob. także: Rdz 20,1-20; Wj 34,28; Pwt 4,13.10,4; KKK 2072). Zobowiązuje człowieka do miłości Boga, do uznania Boga, do oddania Mu czci i posłuszeństwa Jego woli. Jan Paweł II uważał, że „przykazanie miłości ogarnia sobą wszystkie przykazania Dekalogu i doprowadza je do pełni: w nim wszystkie się zawierają, z niego wszystkie wynikają, do niego też wszystkie zmierzają. Taka jest wewnętrzna logika Przymierza Boga z człowiekiem” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 1). Chrystus potwierdził tę prawdę w przykazaniu miłości (zob. Mk 12,30-31).

Przykazanie miłości ma także charakter społeczny: „Przykazanie miłości ma w Ewangelii także swój wymiar społeczny. Mówi Chrystus: «To jest moje przykazanie, abyście się wzajemnie miłowali (...)», abyście się społecznie miłowali (J 15,12)” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2).

Miłość Boga do człowieka, miłość człowieka do Boga i miłość człowieka do człowieka łączą się i stanowią wspólną ontologiczną prawdę o Bogu i człowieku, prawdę piękną natury Boga połączonej z naturą człowieka przez dzieła stworzenia i dzieło zbawienia dokonane w miłości.

Doskonałym aktem miłości była męka i śmierć Chrystusa ofiarowana z miłości do nas. Przed swoją chwalebną śmiercią Chrystus modlił się za wspólnotę Kościoła, modlił się o jedność wszystkich wyznawców „Aby wszyscy stanowili jedno” (J 17,21; zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Społeczny wymiar miłości w szczególny sposób wyraża się w miłości do Ojczyzny, ma być ona dojrzała, pełna myśli obywatelskiej, poparta odważnymi działaniami, szczególnie w obliczu zagrożenia (zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 3). Jan Paweł II zmanifestował swoją miłość do Ojczyzny: „I z taką samą też – a może nawet jeszcze powiększoną przez oddalenie – siłą będę odczuwał nadal wszystko to, co mogłoby Polsce zagrażać, szkodzić, przynosić

jej ujmę, co mogłoby oznaczać zastój czy załamanie” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw. 2.06.1979, akp. 5).

Zjednoczenie z Bogiem w miłości dokonuje się przez Chrystusa, pierwszym i podstawowym działaniem jest przyjęcie chrztu świętego, wtedy stajemy się dziećmi Bożymi, należymy do wspólnoty wierzących, mamy otwarty dostęp do innych sakramentów świętych (zob. KKK 1213), jesteśmy na drodze zbawienia (zob. Rz 8,35; Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 1).

Ze wspólnoty Kościoła, gdzie podstawą jest miłość, wynikają zachowania i postawy wiernych, a mianowicie: duch braterskiej miłości, wyrozumiałość, poszanowanie cudzych poglądów i upodobań, a zwłaszcza odmiennych wierzeń lub zwyczajów. Jan Paweł II nazywał to „duchem tolerancji” i zaznaczał, że Polska była w historii „państwem bez stosów” (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Doskonałym wyrazem miłości Chrystusa do nas, do Jego wyznawców jest nieustanne zainteresowanie naszym losem, Chrystus modli się i nieustannie wstawia się w tajemnicy Trójcy Świętej o jedność. Papież prosi wiernych o miłość, „która niech stanie się w nas coraz żarliwszym pragnieniem realizacji modlitwy Jezusa poprzedzającej Jego odkupieńczą mękę: «Aby wszyscy stanowili jedno» (J 17,21)” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Najwspanialszym wzorem miłości jest Chrystus, swoim zbawieniem ogarnia cały świat, troszczy się o każdego – nawet grzesznika, aby się nawrócił i żył (zob. Ez 18,23), wskazuje na miłość jako podstawę Ewangelii, nakazuje praktykowanie miłości. Jan Paweł II wskazuje na Chrystusa: „Ta miłość znalazła swój szczyt i najdoskonalszy wyraz w Jezusie Chrystusie” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 1), a my jesteśmy umiłowanymi i wybranymi dziećmi Boga. „Jedyną właściwą odpowiedzią na miłość Boga jest taka sama odpowiedź – miłość. Będzie to zjednoczenie z Bogiem, jak wskazywał na to św. Paweł Apostoł” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 1).

1.7. Przykład miłości do Ojczyzny

Jan Paweł II w czasie podróży apostolskich do Polski wskazywał na miłość do Ojczyzny. Respektował cały Naród, jego problemy, nadzieje, a także historię. Z szacunkiem odnosił się do różnych władz państwowych, regionalnych, kościelnych², zawodowych i naturalnych, takich jak rodzina i małżeństwo. Papież wyrażał to słowami: „Na ręce Pana Przewodniczącego składam wyrazy należnego szacunku dla władz państwowych oraz ponawiam serdeczne podziękowanie za życzliwe ustosunkowanie się do moich odwiedzin w Polsce, «umiłowanej Ojczyźnie wszystkich Polaków»: w mojej Ojczyźnie” (W-wa, Okęcie, przem., 2.06.1979, akp. 1).

Szczególnym wyrazem miłości do Ojczyzny był pocałunek ziemi składany przez Papieża na płycie lotniska kraju, do którego przybywał. Papież tłumaczył to w sposób bardzo serdeczny, rodzicielski: „Jest to jakby pocałunek złożony na rękach matki – albowiem Ojczyzna jest naszą matką ziemską. Polska jest matką szczególną. Niełatwe są jej dzieje, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich stuleci. Jest matką, która wiele przecierpiała i wciąż na nowo cierpi. Dlatego też ma prawo do miłości szczególnej” (W-wa, Okęcie, przem., 2.06.1983, akp. 2).

Do rzeczywistości jaką jest Ojczyzna należy odnosić się z uczuciem, z postawą czci i uszanowania. Do takiej postawy szczególnie są zobowiązani Polacy, dlatego, że wielokrotnie walczyli o Ojczyznę wolną, sprawiedliwą i pełną dobra dla obywateli. Miłość Polaków do Ojczyzny wyróżnia się na tle historii innych państw Europy i Świata (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 1). Papież określił, co znaczy słowo „ojczyzna”: „Słowo «ojczyzna» posiada dla nas takie znaczenie pojęciowe i uczuciowe zarazem, którego, zdaje się, nie znają inne narody Europy i świata. Te zwłaszcza, które nie doświadczyły takich jak nasz naród dziejowych strat, krzywd i zagrożeń” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 2).

2 Powitanie reprezentantów Kościoła lokalnego: „W łączności z Kościołem archidiecezjalnym witam także całą metropolię: księża biskupów sufraganów metropolity warszawskiego: ordynariuszy z Łodzi, Sandomierza, Lublina, Siedlec, Warmii i Płocka, ich biskupów pomocniczych oraz reprezentacje diecezji”. W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 3.

NAJWAŻNIEJSZA JEST MIŁOŚĆ

Katedra pod wezwaniem
Wniebowzięcia
Najświętszej Maryi Panny,
widok wnętrza – nawa
główna, Płock,
6 marca 2025 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Miłość do Ojczyzny zobowiązuje do poszanowania wszystkich dóbr duchowych i materialnych zgromadzonych na przestrzeni historii, zobowiązuje do powiększania tych dóbr przez rzetelną pracę i poświęcenie. Papież wymieniał poszczególne zawody: „Wszystkich, którzy pracujecie na roli, w przemyśle, w biurach, w szkołach, uczelniach, w szpitalach, w instytucjach kulturalnych, w ministerstwach – wszędzie. Ludzi wszystkich zawodów” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 1).

Wartością nadzwyczajną są dzieje Ojczyzny, każdy Polak, każdy obywatel wkłada w te dzieje swoją historię życia, przez poświęcenie, pracę, ofiarę w czasie walki o wolność: „To wszystko: i dzieje ludów, które żyły wraz z nami i wśród nas, jak choćby ci, których setki tysięcy zginęły w murach warszawskiego getta” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 4).

Przykłady miłości Ojczyzny w specjalny sposób realizowały się podczas kryzysów społecznych, a szczególnie podczas ostatniej wojny światowej. Ludność – Naród w poszczególnych miastach i regionach Polski walczyła i ponosiła dotkliwe straty. Po latach wojennych i latach zawieruch politycznych, powstawała konieczność odbudowy, naprawy i odrodzenia duchowego i fizycznego Narodu. Także narody i państwa ościennie doceniały wysiłek Polaków, do powstawania z bolesnych doświadczeń, były to manifestacje prawa do istnienia i społecznego działania na arenach Europy i świata. Papież tak relacjonował własne spojrzenie na doświadczenia historyczne polskiego Narodu: „Prawo Polski do suwerennego bytu, a także do prawidłowego rozwoju w zakresie kulturalnym i społeczno-ekonomicznym, apeluje do sumienia wielu ludzi i wielu społeczeństw na świecie. Polska wypełniła do ostatka – owszem: z nawiązką! – zobowiązania sprzymierzeńcze, jakie wzięła na siebie w strasznym doświadczeniu lat 1939-1945. Los Polski w 1983 roku nie może być obojętny narodom świata – zwłaszcza Europy i Ameryki” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 7).

Szczególnym przykładem miłości Ojczyzny, jaki podawał Ojciec Święty, była postać kardynała Stefana Wyszyńskiego, to o nim Papież mówił: „Mąż heroicznej wiary», «który wszystko postawił na Maryję i Jej zawierzył bez

granic... u Niej szukał pomocy w obronie wiary Chrystusowej i wolności narodu» (W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 1).

Papież Jan Paweł II z radością docenił znak polskiej niepodległości, walki i odbudowy kraju podczas spotkania na Zamku Królewskim. „Zamek ten, zniszczony jak i cała stolica w czasie drugiej wojny światowej, doczekał się odbudowy i może nadal świadczyć o tradycjach polskiej państwowości. O dziejach niepodległej i suwerennej Ojczyzny” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 1).

Papież deklarował i przedstawiał własną miłość do Ojczyzny, był gotowy czynnie uczestniczyć w obronie godności i wolności Ojczyzny i mieszkającego w niej Narodu. A Jego deklaracja tak była wyrażona: „I z taką samą też – a może nawet jeszcze powiększoną przez oddalenie – siłą będę odczuwał nadal wszystko to, co mogłoby Polsce zagrażać, szkodzić, przynosić jej ujmę, co mogłoby oznaczać zastój czy załamanie” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 5).

Dojrzała miłość Ojczyzny zawiera wiedzę historyczną danego narodu, w tym wypadku Polski. Każde doświadczenie, nawet bolesne, które dotyka Ojczyznę, może mieć i powinno mieć wartość budującą, bowiem kształtują myśl obywatelską prowadzącą do działania w celu ratowania tej wartości – Ojczyzny (zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 3).

Z miłością łączy się ściśle odpowiedzialność, dotyczy ona szczególnie tych, co pełnią role społeczne w Narodzie i Państwie. Papież zdecydowanie przypominał o tej prawdzie i odpowiedzialności przedstawicielom władz polskich: „(...) wedle tej doniosłej odpowiedzialności, która na każdym z was, Szanowni Panowie, ciąży wobec historii i własnego sumienia” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 5; zob. także: W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 7).

Polska jako Naród i Państwo w swojej historii przeszła przez wiele bolesnych doświadczeń, to one, a szczególnie cierpienia związane z wojnami potwierdzają prawo do nieustannego istnienia i rozwoju. Nawet samo położenie geograficzne Polski w środku Europy powoduje i sprawia wielkie znaczenie i odpowiedzialność,

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

a Papież tak to skomentował: „Polska leży w interesie pokoju i dobrej współpracy między narodami Europy». (...) Za swoje prawo do suwerennego bytu zapłaciła sześciu milionami swych obywateli, którzy złożyli ofiarę życia na różnych frontach wojny, w więzieniach i obozach zagłady. Za bardzo wielką cenę naród polski potwierdził swoje prawo do tego, aby być suwerennym gospodarzem na ziemi, którą dziedziczy po praojcach” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państ., 17.06.1983, akp. 3).

2. NAUCZANIE O NARODZIE

Jan Paweł II odróżniał pojęcie Ojczyzny od pojęcia Narodu. Do Narodu kierował wskazania pokoju, sprawiedliwości, męstwa, odwagi, cierpliwości. Pobudzał dobre cechy narodowe, takie jak: właściwości kultury i mądrość płynącą z doświadczeń historycznych. Papież rozumiał i podkreślał ważność swoich odwiedzin w Ojczyźnie i spotkań z Narodem reprezentowanym przez liczne społeczności, mówił, że „Pragnę, ażeby mój pobyt w Polsce przysłużył się również tej niestrudzonej woli życia moich rodaków na ziemi, która jest naszą wspólną Matką i Ojczyzną” (W-wa, Okęcie, przem., 2.06.1979, akp. 5).

Papież miał też szersze spojrzenie, międzynarodowe, wizyty w Polsce uważał za bardzo ważne, owocne także w relacjach międzynarodowych. Zapowiadał: „Oby – powiem to jeszcze raz – pobyt ten mógł przysłużyć się wielkim sprawom pokoju, przyjaznego współżycia pomiędzy narodami i sprawiedliwości społecznej” (W-wa, Okęcie, przem., 2.06.1979, akp. 5).

Spojrzenie międzynarodowe, społeczne, ogarniające całą ludzkość, odkrywa wiele wartości duchowych człowieka. Jan Paweł II uważał, że natura ludzka jest religijna i poszukuje bezpośrednio i pośrednio Boga, jako wytłumaczenie świata materialnego oraz świata duchowego. Patrząc na dzieje człowieka – mówił Papież: „I dlatego Chrystusa nie można wyłączać z dziejów człowieka w jakimkolwiek miejscu ziemi. Nie można też bez Chrystusa zrozumieć dziejów Polski – przede wszystkim jako dziejów ludzi, którzy przeszli i przechodzą przez tę ziemię” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3).

Najczęściej dzieje każdego człowieka są włączone w dzieje danego narodu, a nawet państwa. Wszelkie indywidualne doświadczenia życiowe, łączą się ze sobą i stanowią bogactwo doświadczeń społecznych. Człowiek, bowiem jest istotą społeczną, w społeczeństwie się rodzi, dojrzewa, pracuje, zdobywa wiedzę i doświadczenie w danym narodzie, w danym społeczeństwie. Papież odnosi to zjawisko społeczne także do spraw religijnych: „Dzieje ludzi! Dzieje Narodu są przede wszystkim dziejami ludzi. A dzieje każdego człowieka toczą się

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

w Jezusie Chrystusie. W Nim stają się dziejami zbawienia” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3).

Chrystus uczył i uczy miłości o charakterze społecznym, mówił: „Przykazanie miłości ma w Ewangelii także swój wymiar społeczny. Mówi Chrystus: «To jest moje przykazanie, abyście się wzajemnie miłowali» (...), abyście się społecznie miłowali (J 15,12)” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2). Takie rozumienie miłości nakazuje akceptację drugiego człowieka związanego z własną kulturą i pochodzeniem. Na przykazaniu miłości braterskiej można budować pokój społeczny, jedną z najważniejszych wartości wyższych.

2.1. Dzieje Narodu i tolerancja

Sytuacje danego państwa, w tym Państwa polskiego, zmieniają się ustawicznie na przestrzeni wieków ich trwania, zmieniają się ustroje, zmienia się prawo, zmieniają się prądy ideologiczne, zmieniają się osiągnięcia naukowe i techniczne, a z tym zmienia się sytuacja społeczna ludności. Pozostaje jednak kultura danego narodu oparta na historii, zwyczajach i utrwalonych dobrach duchowych, a także materialnych. Papież nawiązywał do tych postaci historycznych Narodu polskiego: „Pozdrawiam ojczyznę Jana Kochanowskiego, Jana Długosza i tylu innych ludzi zasłużonych dla polskiej kultury i nauki. Wspominam bohaterów powstań narodowych, pozdrawiając zarazem dowódców i żołnierzy ostatniej wojny, zwłaszcza armii podziemnej, którym zawdzięczamy miejsce Polski na mapie Europy” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 1).

Jan Paweł II dodaje do wartości Narodu także treści i zwyczaje religijne, określa też zakres dziejów Narodu: „Dzieje narodu zasługują na właściwą ocenę wedle tego, co wniósł on w rozwój człowieka i człowieczeństwa, w jego świadomość, serce, sumienie. To jest najgłębszy nurt kultury. To jej najmocniejszy zrąb. To jej rdzeń i siła. Otóż tego, co naród polski wniósł w rozwój człowieka i człowieczeństwa, co w ten rozwój również dzisiaj wnosi, nie sposób zrozumieć i ocenić bez Chrystusa” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3). Nieustannie trwa i działa moc Słowa Bożego głoszonego przez Kościół. Bóg obecny

w swoim Słowie zmienia duchowość człowieka i zmienia osobowość Narodu. Naród trwa, rozwija się, nieustannie idzie ku przyszłości. Papież Jan Paweł II modlił się o dobrą przyszłość: „Niech odnowi się Kościół na naszej ojczyściej ziemi na miarę czasów, ku którym idziemy. Niech odnawiając się, potwierdzi całą swą tysiącletnią tożsamość, aby słowo Boże wróciło do wszystkich pełne swej zbawczej mocy” (W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 5).

Do wartości „człowieczeństwa” Papież odnosi także wartości chrześcijańskie: „«Ten stary dąb tak urósł, a wiatr go żaden nie obalił, bo korzeń jego jest Chrystus» (Piotr Skarga, *Kazania sejmowe*). Trzeba iść po śladach tego, czym, a raczej kim – na przestrzeni pokoleń był Chrystus dla synów i córek tej ziemi” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3).

Dla kultury, do rozwoju człowieczeństwa narodowego mają wkład wszyscy obywatele, nie tylko wierzący, ale także obojętni religijnie, Papież określił to jednoznacznie: „I to nie tylko dla tych, którzy jawnie weń wierzyli, którzy Go wyznawali wiarą Kościoła. Ale także i dla tych, pozornie stojących opodal, poza Kościołem. Dla tych wątpiących, dla tych sprzeciwiających się” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3).

Bogactwo duchowe obywateli jest jednocześnie bogactwem całego Narodu i Państwa, szczególnie wyraża się to w momentach trudnych, które także mogą mieć pozytywny wpływ uświadamiający, obronny, historyczny i kulturalny. Dla Polaków pojęcie godności i wolności Ojczyzny jest szczególnie ważne i rozbudowane uczuciowo.

Godność Narodu wyraża się także w osobach świętych i błogosławionych, oni tworzą tę pozytywną historię Polski. Wielokrotnie Polska traciła podstawową wartość – wolność, zapadała w niewolę (XVIII wiek), a ludzie cierpieli „rozbiory, zesłania, obozy koncentracyjne, bunkry głodowe”. Straszonym doświadczeniem była II wojna światowa i utrata wolności w 1939 roku. Zmagania narodu „pomiędzy życiem a śmiercią” wydały wspaniały owoc miłości, wtedy „wyrasta czyn oświęcimski świętego Maksymiliana” – stwierdzał Papież (zob. Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 9).

Pomimo tych przykrych, a często tragicznych doświadczeń duch Narodu, odwaga Narodu, wspomagana wiarą, powinny zawsze patrzeć w przyszłość z nadzieją. Papież zachęcał Polaków do odwagi, nadziei i wysiłku na rzecz przyszłości, mówił: „Wierni swojej tożsamości, żyjąc w świecie czynnie i skutecznie możecie przekształcać świat w duchu Ewangelii. Bądźcie solą, która daje chrześcijański smak życiu. Bądźcie światłem, które świeci w mrokach obojętności i egoizmu” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 3).

2.2. Naród jest wspólnotą rodzin

Dla rozumienia wartości i godności człowieka w danym narodzie należy uwzględnić jego relacje społeczne, to one budują osobowości, kształtują charaktery, przekazywana jest kultura myślenia, działania³, planowania i samostanowienia. Naród budowany jest we wspólnotach, a podstawą wspólnot są rodziny – jako wspólnoty najmniejsze, podstawowe (zob. W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3). Ważna jest także historia Narodu budowana tak przez jednostki, jak i poprzez poszczególne grupy społeczne. Papież podał przykład twórcy ruchu ludowego, wielkiego męża stanu, przedstawiciela polskiej wsi – Wincentego Witosa. Ten ruch ludowy dał podstawy do tworzenia Państwa, dzięki wartościom: „Chłop zachował w najgorszych chwilach ziemię, religię i narodowość” – podkreślał Papież (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 7).

Przykładem potrzeby jedności Narodu jest legenda odnosząca się do śmierci św. Stanisława Biskupa. W okresie rozbicia dzielnicowego, rozbity Naród duchowo nawiązywał do tej legendy, wskazując na potrzebę powtórnego zjednoczenia (zob. Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 8).

W Narodzie nie tylko spotykamy samo dobro, same zwycięstwa i sukcesy, do historii Narodu wchodzi także błędy polityczne, społeczne, gospodarcze,

3 „Pragnę dać wyraz radości z tego – co więcej, pragnę podziękować za to, że ten Zamek, który – jak cała prawie Warszawa – znalazł się w gruzach w czasie Powstania, odbudowuje się szybko jako symbol państwowości i suwerenności Ojczyzny”. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 2.

moralne, a nawet przestępstwa i odstępowanie od dobrych zasad. Papież wymieniał: „Tych klęsk na przestrzeni ostatnich stuleci było wiele. Nie powiedzielibyśmy całej prawdy, gdyby stwierdzić, że były to tylko klęski polityczne aż do utraty niepodległości. Były to również klęski moralne: upadek moralności w czasach saskich, zatrać wrażliwości na dobro wspólne aż do karygodnych przestępstw przeciw własnej Ojczyźnie” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 6).

W analizie wartości i słabości w Narodzie trzeba także analizować podstawowe wady narodowe: małość ludzkich osobowości, słabość woli, samolubstwo, interesowność, sprzedajność, a nawet „podeptanie wspólnej sprawy” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2).

Do klęsk moralnych Papież zaliczył upadek moralności w czasach saskich, utratę wrażliwości na dobro wspólne, przestępstwa przeciw własnej Ojczyźnie. Na Ojczyznę i Naród spadały także wielkie nieszczęścia: „Na tle tych wysiłków cios zadany pierwszej Rzeczypospolitej przez państwa dokonujące rozbioru Polski był straszliwą krzywdą dziejową, pogwałceniem praw narodu i porządku międzynarodowego” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 6).

Aby podźwignąć Naród z kryzysu i upadku potrzebne były procesy odnowienia (druga połowa XVIII i XIX wiek), proces odnowy kultury (Komisja Edukacji Narodowej), a szczególną odnową była Konstytucja 3 maja. Odbudowa państwowości nastąpiła dopiero w wyniku I wojny światowej. II wojna światowa też przyniosła wiele tragedii i zarazem sposobności, aby walczyć o wolność Narodu⁴. Papież wspominał Powstanie Warszawskie jako wielką ofiarę krwi Narodu złożoną na jej ołtarzu (zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 3).

Drogi trudne historii Narodu, często tragiczne, zawierają w sobie pierwiastek chrześcijański, łączą się z historią zbawienia, która prowadzi przez mękę i śmierć Chrystusa.

4 „Naród polski żywi stałą wdzięczność dla tych, którzy wówczas byli rzecznikami jego niepodległego bytu, na Zachodzie i na Wschodzie”. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw, 17.06.1983, akp. 2.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

NAUCZANIE O NARODZIE

Katedra pod wezwaniem
Opieki Najświętszej
Maryi Panny,
Radom,
11 marca 2025 r.

Papież nawiązał w swoim wystąpieniu do tragicznego wydarzenia jakim był stan wojenny (1980-1983), który charakteryzował się wielką próbą całego społeczeństwa, spowodował reakcje z całego świata i Europy. Papież podziękował także tym, którzy na różny sposób wspomagali Naród polski – mówił: „Nie brak również takich, którzy zwłaszcza od grudnia 1981 roku świadczą pomoc mojemu narodowi, za co i ja również jestem wszystkim wdzięczny” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 8).

Padły także w tym czasie słowa pocieszenia: „Pokój Tobie, Polsko! Ojczyzno moja!” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5). Postawa uznania i miłości do Narodu polskiego wybrzmiała w papieskiej deklaracji: „Pragnę, ażeby mój pobyt w Polsce przysłużył się również tej niestrudzonej woli życia moich rodaków na ziemi, która jest naszą wspólną Matką i Ojczyzną. Oby służył dobru wszystkich Polaków, wszystkich polskich rodzin, narodu i państwa. Oby – powiem to jeszcze raz – pobyt ten mógł przysłużyć się wielkim sprawom pokoju, przyjaznego współżycia pomiędzy narodami i sprawiedliwości społecznej” (W-wa, Okęcie, przem., 2.06.1979, akp. 5).

2.3. Podstawy trwania Narodu

Prawdziwe wspólne życie Narodu zamyka się w jego suwerenności. Wolność jest podstawą i pragnieniem narodowym, do tej wolności dochodzi się i kultywuje się ją poprzez cechy narodowe. Trzeba na tym polu odnosić zwycięstwa, te zewnętrzne polityczne i te wewnętrzne oparte na charakterze moralnym członków Narodu. Nie zawsze chodzi zatem o zwycięstwa militarne, najważniejsze są zwycięstwa moralne. „Chodzi tu o dojrzały ład życia narodowego i państwowego, w którym będą respektowane podstawowe prawa człowieka” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 8). Droga do takiego porozumienia prowadzi przez społeczny dialog. Zagwarantowanie i stosowanie tych praw wprowadza porozumienie pomiędzy „rządzącymi i rządzonymi”. Skutkiem takiego porozumienia są właściwe struktury życia, są „jedyną drogą, która pozwala Narodowi żyć pełnią praw obywatelskich i posiadać struktury

społeczne odpowiadające jego słusznym wymogom; wyzwoli to poparcie, którego państwo potrzebuje, aby mogło spełnić swoje zadania, i przez które naród rzeczywiście wyrazi swoją suwerenność” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 8).

Naród był, Naród jest, żyje w Ojczyźnie, ale jego przyszłość i istnienie zależy od obecnych działań, zależy od pracy na rzecz wspólnego dobra. Zawsze, tu i teraz, rozgrywają się sprawy przyszłości Narodu: „Nasza Ojczyzna znalazła się znowu w szczególnym momencie historycznym, momencie pod wieloma względami jedynym i może decydującym, którego nie można zmarnować dla jakichkolwiek racji. Jest to ogromny dar Boży, jakiś *kairos* naszej historii, który został nam dany i równocześnie zadany” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 4).

Podstawą trwania Narodu jest także zgoda oparta na dialogu, wspólne porozumiewanie się i praca na rzecz wspólnego dobra. Pokój międzynarodowy, pokój w Europie i na całym świecie osiąga się także poprzez pokój we własnym domu narodowym i rodzinnym. „Te doświadczenia dziejowe, a zwłaszcza doświadczenia ostatniej wojny, stanowią dla nas szczególne wyzwanie, aby podejmować «walkę o pokój», również w naszym własnym domu” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państ., 8.06.1987, akp. 5).

Naród wypracowuje polskość poprzez kulturę, język i obyczaje, poprzez działalność naukową, wydawniczą i wszelkiego rodzaju działalność społeczną, łącznie ze szkolnictwem i programami edukacyjnymi. Każde pokolenie jest zobowiązane do wykorzystania naturalnych zdolności społeczeństwa, a nawet poszczególnych osobowości: artystów, naukowców, historyków, nauczycieli, wydawców, dziennikarzy i popularyzatorów kultury. W budowaniu polskości dużą rolę odgrywa historia, przez którą Naród przeszedł, pokonując wiele zagrożeń i niebezpieczeństw. Papież rozumiał znaczenie „polskości” tak w wymiarze historycznym, jak i w aktualnych wydarzeniach, mówił: „polskość”. To wyzwanie w pewnych okresach przynosiło Narodowi wielkość i sławę. W innych – łączyło się z cierpieniem, co więcej: z zagrożeniem, czasami wręcz śmiertelnym.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

„Wiadomo, że przez blisko sto dwadzieścia pięć lat imię Polski nie tylko nie widniało na politycznej mapie Europy, ale próbowano wykorzenić samą polskość z serc i z języka jej synów i córek” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 3).

Podobieństwo Narodu do rodziny realizuje się także w sposobie wychowania z kryzysów, zagrożeń i upadków moralnych. Należy rozpoznawać swoje słabości, przeciwstawić się im i ponownie powracać do wartości. Papież zachęcał Naród polski i rodziny polskie słowami: „Jak człowiek czuje, że powinien odnieść moralne zwycięstwo, jeśli jego życie ma posiadać właściwy sens – podobnie i naród, który jest wspólnotą ludzi” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 6).

Rodzina i Naród liczą na pokój i sprawiedliwość i pragną ich, a szczególnie realizują się w postawie miłości, takie wartości mogą świadczyć o zwycięstwie nad słabościami i utratą sensu życia. Papież mówił: „Pragnienie zwycięstwa, szlachetnego zwycięstwa, zwycięstwa okupionego trudem i krzyżem, zwycięstwa odnoszonego nawet poprzez klęski – należy do chrześcijańskiego programu życia człowieka. Również i życia narodu” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 8).

2.4. Człowiek – osoba, Naród – wspólnota

Pielgrzymki i wizyty Jana Pawła II do Polski były traktowane jako spotkania narodowe, wspólnotowe. Jan Paweł II mówił o sobie jako o pełnoprawnym obywatelu, jako Synu ukochanej Ojczyzny – Polski ⁵. „I wołam, ja, syn polskiej ziemi, a zarazem ja: Jan Paweł II papież, wołam z całej głębi tego tysiąclecia, wołam

5 „Papież zamierzał udać się do Ojczyzny w maju 1979 r. na uroczystości związane z 900. rocznicą męczeńskiej śmierci patrona Polski św. Stanisława. Dla władzy była to data niefortunna, ponieważ św. Stanisław został zamordowany przez króla Bolesława Śmiałego. Przypomnienie tego wydarzenia większej części społeczeństwa mogło pozostawić po sobie złe skojarzenia. Po długich negocjacjach między komunistami a Stolicą Apostolską i Episkopatem Polski ustalono historyczną datę – 2 czerwca 1979 r. Jan Paweł II wylądował na warszawskim lotnisku i ucałował ukochaną polską ziemię”.

w przeddzień święta Zesłania, wołam wraz z wami wszystkimi: Niech zstąpi Duch Twój! Niech zstąpi Duch Twój! I odnowi oblicze ziemi. Tej Ziemi!” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 4)⁶.

Podczas wizyty w roku 1991, Papież wskazał na godność i osobowość prawną Narodu, który jest suwerenny, wolny i sam stanowi o sobie; jest podmiotem żywym, prawdziwym, istnieje na tle innych narodów Europy i świata. Jan Paweł II twierdził, że „ta suwerenna podmiotowość jest nie tylko osiągnięciem, ale jest także nowym wyzwaniem. Wyzwaniem do określenia siebie, do urzeczywistniania siebie, do bycia sobą. Jako człowiek – osoba i jako naród – wspólnota” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 4).

Prawa osoby są także zagwarantowane autorytetem narodów świata w formie Karty Praw Człowieka, w ramach tych praw mieści się godność człowieka, w „jego prawach, które są niezbywalne, bo wynikają z samego człowieczeństwa każdej ludzkiej osoby” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Dlatego każdy człowiek ma naturalne prawo do wolności religijnej, stowarzyszania się i wypowiadania swoich poglądów. Na tej podstawie dopiero można budować świat sprawiedliwy i dobry. „Wtedy bowiem wszystkie one: społeczności, społeczeństwa, narody, państwa, żyją pełnym, autentycznie ludzkim życiem, kiedy godność człowieka, każdego człowieka, nie przestaje ukierunkowywać od samych podstaw ich bytowania i działalności” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Podstawą bytowania człowieka i zarazem Narodu jest praca, podejmowana w sposób wolny, ale odpowiedzialny. Papież nauczał, że „tylko wówczas naród żyje autentycznie własnym życiem, gdy w całej organizacji życia państwowego

40. rocznica wyboru kardynała Karola Wojtyły na głowę Kościoła, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/59374,40-rocznica-wyboru-kardynala-Karola-Wojtyly-na-glowe-Kosciola.html> [dostęp: 31.05.2025].

6 Słowa Papieża padły na zakończenie homilii wygłoszonej przez Jana Pawła II w Warszawie na placu Zwycięstwa 2 czerwca 1979 roku – pierwszego dnia pierwszej podróży apostołskiej do Polski.

stwierdza swoją podmiotowość. Stwierdza, że jest gospodarzem w swoim domu. Że współstanowi przez swoją pracę, przez swój wkład” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państ., 8.06.1987, akp. 5).

W historii Narodu zachodzą liczne procesy: kształtują się relacje międzynarodowe, rozwija się kultura, dokonują się istotne zmiany. W przemówieniu do przedstawicieli władz państwowych w 1983 roku Papież wspomniał o rozbiorach Polski. Był to czas walki o wolność, walki z sąsiednimi imperializmami. Dzięki wielu postaciom historycznym i pomocy innych narodów, które walczyły o wolność i istnienie Polski na mapie Europy, nastąpił sprawiedliwy pokój i pojednanie (zob. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państ., 17.06.1983, akp. 2).

Trwanie Narodu i trwanie rodzin w Narodzie jest rzeczywistością, o którą trzeba zabiegać, czasami walczyć. Trzeba także mieć poczucie odpowiedzialności. Sytuacje polityczne i międzynarodowe zmieniają się, zmienia się także władza aktualnie dominująca, jednak istota trwania Narodu i Państwa wymaga czujności, troski i pomocy. Papież rozumiał ważne dla narodu i państwa wartości, upominał się o właściwe relacje i pouczał, jak należy o nie zabiegać: „W duchu tychże samych «motywów życia i nadziei» wyrażam moje życzenie pod adresem wszystkich, którzy sprawując władzę, posiadają zarazem szczególną odpowiedzialność za ten współczesny etap dziejów naszego narodu” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państ., 8.06.1987, akp. 7).

Każdy naród pragnie żyć w spokoju, w dostatku i godnie, te dążenia zawarte są w Karcie Praw Człowieka i zamykają się w stwierdzeniu: „opus iustitiae pax” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państ., 8.06.1987, akp. 5).

Dziełem sprawiedliwości jest pokój, który trzeba wielokrotnie zdobywać i utrzymywać poprzez dar z siebie, z poczucia obywatelskiego obowiązku. Papież na równi cenił wiedzę i naukę w Narodzie, jak i ofiarę krwi złożoną przez bohaterów na przestrzeni wieków – mówił: „Pozdrawiam ojczyznę Jana Kochanowskiego, Jana Długosza i tylu innych ludzi zasłużonych dla polskiej kultury i nauki. Wspominam bohaterów powstań narodowych, pozdrawiając zarazem dowódców i żołnierzy ostatniej wojny, zwłaszcza armii podziemnej, którym zawdzięczamy miejsce Polski na mapie Europy” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 1).

NAUCZANIE O NARODZIE

Katedra pod wezwaniem
Opieki Najświętszej
Maryi Panny,
widok wnętrza – nawa
główna, Radom,
11 marca 2025 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Historyczną i wolnościową próbą dla Narodu polskiego był stan wojenny (1981-1983). Papież wspominał w swych przemówieniach w 1983 roku o listach pisanych przez internowanych, które świadczyły o prawdziwym patriotyzmie i poświęceniu na rzecz prawdy, sprawiedliwości, miłości i wolności. Ten czas cierpienia i poświęcenia Polaków Papież porównał do aktów zbawczych Chrystusa: „Chrześcijanin bowiem powołany jest w Jezusie Chrystusie do zwycięstwa. Zwycięstwo takie jest nieodłączne od trudu, a nawet cierpienia” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 5).

Jan Paweł II podczas pielgrzymki w 1991 roku ponownie wskazał na moment historyczny, który dotknął Ojczyznę – Polskę. Odnowienie godności obywateli, powrót do wartości Papież określił jako „dar”. „Jest to ogromny dar Boży, jakiś *kairos* naszej historii, który został nam dany i równocześnie zadany” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 4).

Odzyskana wolność, odzyskana suwerenność jest wielkim osiągnięciem Narodu, jest to powód do radości, ale także jest to wezwanie do odpowiedzialności. W nowej rzeczywistości należy również kroczyć drogą moralności i odpowiedzialności. Papież zachęcał do takiego rozumienia odzyskanej przez Polskę suwerenności: „I oto wszyscy czujemy, po długim okresie podmiotowości ograniczonej poprzez system totalitarny, że ta suwerenna podmiotowość jest nie tylko osiągnięciem, ale jest także nowym wyzwaniem. Wyzwaniem do określenia siebie, do urzeczywistniania siebie, do bycia sobą. Jako człowiek – osoba i jako naród – wspólnota” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 4).

Za odzyskaną wolność należą się podziękowania, szczególnie dla zasłużonych w walce o niepodległość i dla tych, którzy pomagali duchowo i materialnie w tym wielkim dziele: „Naród polski żywi stałą wdzięczność dla tych, którzy wówczas byli rzecznikami jego niepodległego bytu, na Zachodzie i na Wschodzie” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 17.06.1983, akp. 2).

2.5. Rola rodziny w Narodzie

Podstawą trwania i rozwoju Narodu jest rodzina. Kształt rodziny i moralność życia rodzinnego dają gwarancję kultury Narodu, gwarancją tą są: język, wychowanie, wyznawane poglądy, również religia.

Utożsamiając Naród z rodziną, należy także mówić o wspólnych zagrożeniach, którymi są wady narodowe. Papież z ubolewaniem wskazywał te zagrożenia: „Trzeba nam na tym miejscu rozpamiętywać wielkość woli, ale także i jej małość, samolubstwo i interesowność, sprzedajność wreszcie i podeptanie wspólnej sprawy” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2). Wiele wspaniałych idei i spraw społecznych jest manifestowanych publicznie, ale wprowadzanie ich w życie, dla dobra wzajemnego, napotyka zniechęcenie i brak entuzjazmu.

Podstawowym zagrożeniem dla rodziny jest aborcja, która jest przeciwieństwem miłości ludzkiej, rodzinnej, rodzicielskiej i narodowej. Jan Paweł II tak określał dramat dokonanej aborcji: „Trudno wyobrazić sobie dramat straszliwszy w swej moralnej, ludzkiej wymowie” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 6). Wspominając ogromne straty życia ludzkiego w okresie II wojny światowej, w dramatycznych słowach Papież mówił: „Do tego cmentarzyska ofiar ludzkiego okrucieństwa w naszym stuleciu dołącza się inny jeszcze wielki cmentarz: cmentarz nienarodzonych, cmentarz bezbronnych, których twarzy nie poznała nawet własna matka, godząc się lub ulegając presji, aby zabrano im życie, zanim jeszcze się narodzą” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 6).

Zarówno Naród, jak i rodzina oraz każdy człowiek muszą zrozumieć, że życie jest najwyższą wartością – niezbywalną. Każdy człowiek posiada to podstawowe prawo do życia od Stwórcy, zatem każde społeczeństwo powinno to prawo respektować. Od samego początku, od momentu poczęcia, czyli faktu powołania do życia człowieka, jest konieczne, by to życie chronić. W przykazaniu Bożym brzmi to zdecydowanie i jednoznacznie: „Nie zabijaj!” (Wj 20,13). Papież dodaje, że „prawo to w sposób szczególny bierze w obronę ludzi niewinnych i bezbronnych” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 3).

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Wartość Narodu przejawia się w godności obywateli, zależy od liczby obywateli, którzy zachowują się patriotycznie, posiadają wykształcenie stosowne do zajmowanych stanowisk, posiadają środki na utrzymanie w zależności od zorganizowanego przemysłu i rolnictwa oraz handlu. Na godność Narodu ma wpływ historia danego narodu zorganizowanego w formie Państwa, przebyte doświadczenia, zmieniające się ustroje, a w nich podstawowe wartości, stojące na straży życia i samostanowienia, a także okresy kryzysów: wojen i przemian społecznych. Umiejętność przetrwania kryzysów, niebezpieczeństw naturalnych i ustrojowych świadczy o dojrzałości Narodu.

Święty Jan Paweł II zwrócił uwagę na czynnik religijny Narodu polskiego, szczególnie na tysiąclecie chrześcijaństwa i na pierwszego z męczenników św. Stanisława – biskupa i męczennika⁷. Działanie Kościoła na ziemiach polskich przyczyniło się do integracji Narodu i do udziału Polski w kulturze europejskiej. Wartości zawarte w nauczaniu chrześcijańskim przez wieki kształtują osobowość i moralność wierzących członków Narodu (zob. W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3).

Papież w nauczaniu kierowanym do polskiego Narodu, mówiąc o jego godności, wskazał na wartość pracy wykonywanej w różnych zawodach. Do ważnych zadań zawodowych zaliczał powołanie do pracy na roli: „Rodzi ta ziemia «cierń i oset», ale dzięki waszej pracy ma rodzić pokarm, ma przynosić chleb dla człowieka. To jest szczególnym źródłem godności pracy na roli. Waszej godności” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 7; zob. także: Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, zak.).

Nie bez znaczenia dla zrozumienia godności jest historia Narodu polskiego, a szczególnie tolerancja religijna. Papież nazywał ją „duchem braterskiej miłości”, duch ten miał także znaczenie międzynarodowe: „Z tego ducha braterskiej miłości rodzi się w stosunkach międzyludzkich wzajemna wyrozumiałość,

7 „Liczne cuda i popularność kultu biskupa Stanisława ze Szczepanowa uwieńczone zostały kanonizacją przez papieża Innocentego IV, w dniu 17 września 1253 r., w Asyżu (do dziś są tam freski przedstawiające polskiego świętego)”. *Święty Stanisław*, <https://diecezja.pl/swiety-stanislaw/> [dostęp: 17.10.2024].

poszanowanie cudzych poglądów i upodobań, a zwłaszcza odmiennych wierzeń lub zwyczajów. Jest to duch tolerancji tak głęboko zakorzeniony w naszych tradycjach religijnych, społecznych i narodowych, że Polska słusznie zasłużyła na miano «państwa bez stosów» (W-wa, przem. ekum. rez. prym., 17.06.1983, bez akp.).

2.5.1. Symbol godności Narodu

Symbolem godności Narodu jest Grób Nieznanego Żołnierza. Papież wraz z prymasem Stefanem Wyszyńskim odwiedził ten symbol, oddał honor wszelkim powołaniom ludzkim złożonym dla dobra Ojczyzny: żołnierzom, ofiarom męczeństwa w obozach i więzieniach, reprezentantom ciężkiej pracy: rolnikom, pracownikom różnych zakładów pracy, hut i fabryk. Papież uwzględnił również godność i znaczenie życia rodzin, w nich bowiem realizuje się wielkie powołanie wychowawcze nowych pokoleń (zob. W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., akp. 4).

2.5.2. Znaczenie Karty Praw Człowieka

Podstawowe prawa zawarte są w rozdziałach: I. Godność, II. Wolność, III. Równość, IV. Solidarność i V. Prawa obywateli. Papież uważał Kartę Praw Człowieka za wielkie osiągnięcie moralne i administracyjne, po doświadczeniach całego świata wynikających z tragedii II wojny światowej. Ludzkość doszła do świadomości pokojowego współżycia międzynarodowego, a Karta Praw Człowieka jest świadectwem „ogólnoludzkiego zrywu sumień” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Każdy człowiek ma prawa podstawowe, które należy respektować ze względu na jego godność: „(...) jego prawie do wolności religijnej, stowarzyszania się i wyrażania swoich poglądów. Pamiętajcie o jego godności, w której muszą się spotykać poczynania wszystkich społeczeństw i społeczności. Wtedy bowiem wszystkie one: społeczności, społeczeństwa, narody, państwa, żyją pełnym, autentycznie ludzkim życiem, kiedy godność człowieka, każdego człowieka, nie przestaje

ukierunkowywać od samych podstaw ich bytowania i działalności” – mówił Papież (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Rozpoznanie godności człowieka prowadzi do jego poszanowania i jednocześnie gwarantuje międzynarodowy pokój, który jest „dojrzałym owocem sprawiedliwości społecznej: *opus iustitiae pax*” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5).

2.6. Ojczyzna i Kościół

Dzieje Ojczyzny łączą się z dziejami Kościoła na ziemiach polskich, zarówno Ojczyzna, jak i wspólnota Kościoła mają wspólne zadanie odnowy. Moce Boże działają w Kościele przez Ojczyznę, przez obywateli Ojczyzny, ludzie pragnący doskonalenia się są potrzebni zarówno dla Ojczyzny, jak i dla Kościoła. „Niech odnowi się Kościół na naszej ojczystej ziemi na miarę czasów, ku którym idziemy. Niech odnawiając się, potwierdzi całą swą tysiącletnią tożsamość, aby słowo Boże wróciło do wszystkich pełne swej zbawczej mocy” (W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 5).

Tożsamość katolicka Narodu polskiego kształtowała się przez wieki, nieustannie były dawane dowody wiary w Chrystusa i związku Narodu z Kościołem (zob. Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 1).

Wielokrotnie, a szczególnie podczas ostatniej wojny światowej i okupacji, Kościół katolicki łączył się ściśle w wielkim akcie obrony, walki i ostatecznego zwycięstwa, a także odbudowy materialnej i duchowej⁸.

Aktualne stosunki ze Stolicą Apostolską układają się pozytywnie, a w przeszłości również dochodziło do jednoznacznego poparcia ze strony Watykanu. Podstawą tych stosunków była i jest dewiza, którą Papież wyraził w przemówieniu do władz państwowych w 1983 roku: „«Polska dostatnia i szczęśliwa leży... w interesie pokoju i dobrej współpracy między narodami Europy»... Pozwalam sobie rozpocząć

8 „Budowali wielki gmach. Budowali go zaś wśród tych wszystkich trudności, jakich na przestrzeni 65 lat doznawała Ojczyzna, zwłaszcza w okresie drugiej wojny światowej i straszliwej okupacji”. W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.

od słów wypowiedzianych przez niezapomnianego Pawła VI w odpowiedzi na przemówienie Pana w dniu 1 grudnia 1977 roku podczas spotkania na Watykanie. Jestem przekonany, że słowa te stanowią najlepsze motto mojej odpowiedzi na Pana dzisiejsze przemówienie, którego wszyscy wysłuchaliśmy z najgłębszą uwagą” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państ., 17.06.1983, akp. 1).

W okresie stanu wojennego Papież również uważał za swój obowiązek, aby dotrzeć do Ojczyzny i wspomóc ją swoim apostolskim autorytetem: „Osobiście zawsze uważałem, że nawiedzenie Ojczyzny w tej historycznej okoliczności jest nie tylko wewnętrzną potrzebą mego serca, ale także i moją szczególną powinnością jako biskupa Rzymu. Uważam, iż powinienem być z moimi rodakami w tym wzniosłym, a zarazem trudnym momencie dziejów Ojczyzny” (W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 1).

Zdaniem Papieża Ojczyznę stanowią wszyscy ludzie, a przejawia się to w powszechnej mentalności jedności i współdziałania. Ta jedność wynika z respektowania tego samego prawa zarówno Ewangelicznego, jak i ojczyźnianego. Ewangelia to odwieczna mądrość, którą także powinno się kierować narodowe społeczeństwo (zob. Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 8).

Podczas sprawowania międzynarodowej funkcji biskupa Rzymu, w trudnym momencie dziejów Ojczyzny Papież pragnął przekazać słowa „życia i nadziei”: „Jako biskup Rzymu staram się w tym duchu nieść posługę wszystkim ludziom i narodom: jest to bowiem właściwa posługa Kościoła. Na polskiej ziemi sprawują ją pasterze Kościoła w Ojczyźnie, zjednoczeni z biskupem Rzymu” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państ., 8.06.1987, akp. 7).

Ze szczególną troską Papież odniósł się do wielkiego wydarzenia polskiego Kościoła lokalnego podczas Kongresu Eucharystycznego: „Oby ten nowy zasiew na glebie Kościoła w naszej Ojczyźnie owocował” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 1).

Nieobca papieżowi Janowi Pawłowi II była sprawa rozwoju naukowego społeczeństwa polskiego. Ze szczególnym uznaniem wspominał Katolicki Uniwersytet Lubelski. Sam pracował na tej uczelni i tej uczelni życzył dalszego rozwoju: „Zwracam się do całego Uniwersytetu, do wszystkich wydziałów, do wszystkich

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

pracowni typu naukowego, jak i administracyjnego, powiązanych z akademicką strukturą uniwersytetu. Życzę, ażeby KUL stanowił autentyczne środowisko pracy naukowej i wychowawczej wedle najlepszych tradycji uniwersyteckiej kultury polskiej, europejskiej i światowej (W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.).

3. DOBRO NARODU I OBYWATELA

Dobro przynależy do kategorii wartości. Wynika z natury człowieka, który jest powołany do czynienia dobra i sam w sobie stanowi dobro. Nieustannie nobilituje człowieka, szczególnie wtedy, kiedy jest skierowane do społeczności narodowej, a nawet do ludzi całego świata. Dobro w wymiarze społecznym jest niezbędne do tworzenia ojczyzn – związków rzeczywistych, materialnych i emocjonalnych, które skłaniają do działania na rzecz dobra ogólnego.

Papież Jan Paweł II dołączał się do tego dobra swoją nauką, swoją obecnością w Ojczyźnie oraz przykładem jaki dawał całemu Narodowi i całemu światu. Oficjalnie oświadczył: „Dobra tego oraz wszelkich dalszych osiągnięć w każdej dziedzinie pragnę życzyć Polsce w jak największej obfitości. Pozwólcie, Szanowni Panowie, że będę to dobro nadal uważał za moje dobro, że będę tak samo głęboko odczuwał mój udział w nim, jakbym nadal mieszkał na tej ziemi i był obywatelem tego państwa” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 5).

3.1. Co jest dobrem, a co złem?

Odpowiedź na to zasadnicze pytanie – Co jest dobrem, a co złem? – zobowiązuje każdego człowieka jako istotę rozumną. Filozoficznie zło jest brakiem dobra, inaczej mówiąc, ten brak należy uzupełniać i wypełniać dobrem. W życiu społecznym zło wyrządzone przez jednych, można „naprawiać” dobrem czynionym przez innych. Nie zmniejsza to odpowiedzialności za czyny dokonane w złej intencji, wtedy zło w kategoriach moralnych jest złem materialnym i formalnym. W kategoriach religijnych zło formalne i materialne nazywamy grzechem, czyli wykroczeniem przeciw woli Bożej. W kategoriach życia tylko cywilnego, pozareligijnego zło jest traktowane jako wykroczenie lub przestępstwo i podlega osądowi prawa stanowionego, państwowego.

Papież odniósł zło do życia społecznego, szczególnie do wielkich krzywd i zniszczeń w wyniku niesprawiedliwej najeźdźczej wojny. Takie powszechne zło dotyczyło Naród polski wielokrotnie na przestrzeni dziejów, a ostatnia II wojna światowa spowodowała straszne zniszczenia ludzi, przez ludobójstwo i zniszczenia materialne powstałe w wyniku działań wojennych. „I oto ogromne połacie naszego kontynentu stały się grobem ludzi niewinnych, ofiar zbrodni” – stwierdził Papież (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 5).

Brak poszanowania podstawowego przykazania „Nie zabijaj” doprowadził do powstania ideologii przeciwnej praktykowanej podczas II wojny światowej. Ze szczególnym okrucieństwem zabijano, kierując się nienawiścią rasową i etniczną. „Na miejsce Bożego: «Nie zabijaj» postawiono ludzkie: «Wolno zabijać», a nawet: «Trzeba zabijać»” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 5).

Sprzeciwem podstawowemu przykazaniu „Nie zabijaj” była tragedia II wojny światowej, która boleśnie dotknęła społeczeństwo polskie. Przykładem nienawiści była rzeź dokonana na mieszkańcach Woli w Warszawie. Wola, dzielnica stolicy, była zasłużoną w historii Narodu w dawnych elekcjach szlacheckich (zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2).

3.2. Doświadczenie zła ideologicznego

W XX wieku – zdaniem Papieża – Kościół w różnych częściach świata doświadczył skutków ideologii dialektycznego materializmu, „gdzie wszelka religia zostaje zakwalifikowana jako czynnik alienujący człowieka” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4). Taka próba dobra z ideologicznym złem dotknęła Polskę po II wojnie światowej. Człowiek pozbawiony prawdy objawionej i perspektywy życia wiecznego zagubił się w doczesnej materialnej rzeczywistości do tego stopnia, że obce mu się stały podstawowe prawa życia wspólnotowego.

W Objawieniu Bożym również odnaleźć można refleksję nad źródłem zła. Papież poruszył to zagadnienie, sięgając aż do Księgi Rodzaju (zob. Rdz 3,5), by wskazać na początek zła już u zarania stworzenia, w chwili, gdy człowiek miał decydować i wybierać, na podstawie wolnej woli. Wtedy padła decyzja i człowiek

zapagnął być tak jak Bóg, poznać „dobro i zło” i osiągnąć nieśmiertelność – być jak Bóg. Aż do tej pory następuje moralna odpowiedzialność człowieka, cokolwiek czyni – wybiera. Wybierając zło, człowiek krzywdzi siebie i innych, nie staje się nieśmiertelny jak Bóg, staje się tylko odpowiedzialny, jeśli świadomie czyni zło (zob. Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 5).

Chrystus, który zbawia człowieka przez wcielenie i czyny zbawcze, nadaje nowy kierunek ludzkim możliwościom, objawia człowiekowi miłość, ustanawia przykazanie miłości i zaprasza każdego do czynienia dobra. Papież pełen nadziei w ludzkie dobro mówił: „(...) człowieka trzeba mierzyć miarą «serca». Sercem! Serce w języku biblijnym oznacza ludzkie duchowe wnętrze, oznacza w szczególności sumienie... Człowieka więc trzeba mierzyć miarą sumienia, miarą ducha, który jest otwarty ku Bogu. Trzeba więc człowieka mierzyć miarą Ducha Świętego” (W-wa, kość. św. Anny, przem., 3.06.1979, akp. 2).

3.3. Dobro Ojczyzny jako własne dobro

W kategoriach moralnych człowiek powinien być skierowany do dobra, wybierać dobro i je czynić. Szczególnie ważne jest dobro czynione na korzyść Narodu i Ojczyzny, jest to dobro społeczne, bez którego wspólna egzystencja jest niemożliwa. Papież doceniał dobro naszej Ojczyzny, „jakiegokolwiek natury byłoby to dobro i z jakichkolwiek założeń wypływało” – stwierdzał (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państ., 2.06.1979, akp. 5). Papież także pragnął dołączyć się do dobra Ojczyzny swoją inteligencją, nauczaniem, godnością i stanowiskiem bycia papieżem i Głową Kościoła katolickiego, także Stolicą Apostolskiej: „Pozwólcie, Szanowni Panowie, że będę to dobro nadal uważał za moje dobro, że będę tak samo głęboko odczuwał mój udział w nim, jakbym nadal mieszkał na tej ziemi i był obywatelem tego państwa” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państ., 2.06.1979, akp. 5).

Dobro Ojczyzny wymaga pracy, poświęcenia i oddania się sprawom wspólnym. Najważniejsza jest praca na rzecz Ojczyzny. Do takiej postawy nawoływał Papież: „Wszystkich, którzy pracujecie na roli, w przemyśle, w biurach, w szkołach,

uczelniach, w szpitalach, w instytucjach kulturalnych, w ministerstwach – wszędzie. Ludzi wszystkich zawodów, którzy poprzez swą pracę budujecie Polskę współczesną, spuściznę po pokoleniach: spuściznę umiłowaną, spuściznę niełatwą, zadanie wielkie. Nasz polski «wielki zbiorowy obowiązek» – Ojczyznę (Cyprian Kamil Norwid)” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 2).

W Ojczyźnie mieszkają i działają społeczności obcokrajowców. Także i ci ludzie swoją pracą i swoją obecnością współtworzą dobro Ojczyzny, w której dane jest im żyć. Papież stwierdzał: „To wszystko: dzieje Ojczyzny, tworzone przez każdego jej syna i każdą córkę od tysiąca lat – i w tym pokoleniu, i w przyszłych – choćby to był człowiek bezimienny i nieznany, tak jak ten żołnierz, przy którego grobie stoimy... To wszystko: i dzieje ludów, które żyły wraz z nami i wśród nas, jak choćby ci, których setki tysięcy zginęły w murach warszawskiego getta” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 4).

Dobro Ojczyzny polega także na budowaniu relacji z innymi państwami, dzięki temu dany kraj ma możliwość uczestniczenia w organizacjach i korzystania z pomocy zewnętrznej. Taką rolę zdaniem Papieża pełni Stolica Apostolska i Państwo Watykańskie⁹ (zob. W-wa, przem. ekum. rez. prym., 8.06.1987, akp. 3).

Papież często nawiązywał w swoich przemówieniach do historycznych doświadczeń Narodu polskiego. Polacy w swojej Ojczyźnie wielokrotnie doświadczali utraty niepodległości. Największą tragedią były rozbiory Polski (zob. W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 6).

3.4. Wolność i tolerancja

W przemówieniu Papieża do władz polskich na Zamku Królewskim zostały poruszone wartości Narodu polskiego. Papież nawiązał do dziejów całego Narodu, jak i do znaczenia miast – Poznania i Gniezna. Te dwa ośrodki dominowały w społeczeństwie i nadawały ton w przyjmowaniu europejskiej kultury. W polskiej

9 *Status Civitatis Vaticanæ* – miasto-państwo w Europie.

historii był okres wielonarodowościowy, Polska była Ojczyzną nawet trzech narodów, potrafiła zachować tolerancję i pokój pomimo międzynarodowych napięć (zob. W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 1).

Wolność przeżywana, odzyskiwana, wywalczona i wprowadzana do wartości Narodu zyskiwała uznanie wśród innych społeczeństw narodowych. Papież wspominał taką właśnie postawę rządu tureckiego wobec Narodu polskiego będącego pod zaborami (zob. W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 4).

Duch tolerancji jest podstawą pokoju i porozumienia społecznego, politycznego, a także indywidualnego. Postawy tolerancji uczy nas miłość Chrystusa, który zachęcał wszystkich do jedności i pojednania. Był to – i jest – testament Chrystusowy (zob. Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 2). Tolerancja jest przejawem miłości, zawiera bowiem pragnienie przebaczenia, pragnienie współpracy i wzajemnego poszanowania, pomimo różnicy poglądów, postaw, tradycji, a nawet religii. O duchu tolerancji tak mówił Jan Paweł II: „Jest to duch tolerancji tak głęboko zakorzeniony w naszych tradycjach religijnych, społecznych i narodowych, że Polska słusznie zasłużyła na miano «państwa bez stosów»” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Życie trwa, zmieniając oblicze istnienia człowieka, są jednak wartości, które utrzymują Naród we właściwej postawie moralnej. O taką postawę trzeba walczyć, takie podstawowe wartości przekazywać i uczyć, jak żyć zgodnie z godnością i powołaniem człowieka. Papież z nadzieją patrzył na przyszłość wiary w świecie, patrzył z nadzieją na przyszłość Narodu polskiego, głosił: „(...) dziś trzeba dodać, że musi to być świadectwo czynnego miłosierdzia, zbudowane na wierze w zmartwychwstanie. Tylko takie świadectwo jest znakiem nadziei dla współczesnego człowieka, zwłaszcza dla młodego pokolenia; a jeśli dla niektórych jest ono również «znakiem sprzeciwu», to niech ten sprzeciw nigdy nas nie odwiedzie od wierności Chrystusowi ukrzyżowanemu i zmartwychwstałemu” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 2).

” Czasy człowieka na ziemi zostały
raz na zawsze ogarnięte miłością
Tego, który do końca umiłował.
Wszechświat i człowiek w świecie
stałe zmierza do końca. Miłość
jedna – nie zna końca. Zna tylko
pełnię. Ta pełnia jest w Bogu.

Jan Paweł II

4. WIARA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Papież ma najwyższą godność w Kościele katolickim spełnia także najważniejszą funkcję w nauczaniu i przekazywaniu depozytu wiary¹⁰. Podczas swego pontyfikatu Jan Paweł II przekazał Kościołowi czternaście encyklik¹¹, czternaście adhortacji¹², listy apostolskie¹³ i wiele przemówień. Dokumenty te zawierają odpowiedź na podstawowe pytania wiernych na temat wiary i moralności. Papież jest autorem wielu innych dokumentów: orędzi i przemówień związanych z duszpasterstwem Kościołów lokalnych całego świata. Szczególną formą nauczania ze strony św. Jana Pawła II były wizyty apostolskie w poszczególnych krajach na kontynentach świata. Papież odbył sto cztery pielgrzymki apostolskie, a Polskę odwiedził aż osiem lub dziewięć razy (bo w 1991 roku był w Polsce dwukrotnie)¹⁴.

Jako głowa Kościoła katolickiego Papież w swoich wystąpieniach, nauczaniu i podczas spotkań z wiernymi przekazywał naukę o wierze chrześcijańskiej wyznania katolickiego. Papież starał się przybliżyć zainteresowanym podstawowe prawdy wiary, sens wiary, drogi religijne i duszpasterskie dla poszczególnych grup i wspólnot.

10 „Święty depozyt (por. 1 Tm 6,20; 2 Tm 1,12-14) wiary (*depositum fidei*), zawarty w świętej Tradycji i Piśmie świętym, został powierzony przez Apostołów wspólnocie Kościoła. «Na nim polegając, cały lud święty zjednoczony ze swymi pasterzami trwa stale w nauce Apostołów, we wspólnocie braterskiej, w łamaniu chleba i w modlitwach, tak iż szczególna zaznacza się jednomyślność przełożonych i wiernych w zachowywaniu przekazanej wiary, w praktykowaniu jej i wyznawaniu» (KO 10)”. KKK 84.

11 Zob. Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 1: *Encykliki*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.

12 Zob. Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 2: *Adhortacje*, Wydawnictwo M, Kraków 2006.

13 Zob. Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 3: *Listy*, Wydawnictwo M, Kraków 2007.

14 *Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II*, red. A. Jackowski, I. Soljan, Wydawnictwo WAM, Kraków 2025, s. 476-507.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Bazylika pod wezwaniem
Najświętszej Maryi Panny,
Niepokalanów,
6 marca 2025 r.

4.1. Pojęcie Boga w Trójcy Jedyne

Bóg w Trójcy Świętej: „Chrystus – Syn Boży, który z Ojcem zjednoczony jest jednością Bóstwa: współistotny Syn, zjednoczony z Ojcem w Duchu Świętym. Tak przeto w absolutnej jedności Bóstwa urzeczywistnia się odwiecznie jedność, która jest niewypowiedzianą Komunią Osób. Taki jest Bóg, który wszystko ogarnia i wszystko przenika: «W Nim żyjemy, poruszamy się i jesteśmy» (Dz 17,28)”. Ten Bóg sam w sobie jest absolutną Pełnią istnienia. Ten Bóg sam w sobie jest Miłością” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 2).

Bóg, pełnia istnienia, zaświadcza o sobie w dziele stworzenia i w dziele zbawienia. Zarówno stwarzając świat, jak i zbawiając ludzi, Bóg kieruje się miłością. Bóg jest Miłością i jest Duchem Prawdy, tę wielką Prawdę człowiek ma możliwość poznawać i weryfikować podczas swego życia na ziemi. Papież postawił retoryczne pytanie: „Czy może być inaczej, gdy ten Trójjedyny Bóg jest Miłością? A Miłość jest nieprzemijająca i nieustępliwa” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 8). Nieprzemijająca Miłość oznacza wieczność Boga, a nieustępliwość przynależy do natury Boga, przynależy do Jego doskonałości. Raz powzięte decyzje spełniają się i trwają wiecznie.

Z punktu widzenia człowieka, którego życie dzieje się w czasie, można powiedzieć, że „Bóg przychodzi”, ale na podstawie Apokalipsy powtarzamy prawdę: „Który jest i Który był, i Który przychodzi” (por. Ap 4,8). Bóg przychodzi w miłości Ojca, w dziele zbawienia Syna i w dziele uświęcenia w Duchu Świętym. Bóg jest pełnią i nie zna końca, tak jak Miłość, która nigdy się nie kończy. „Czasy człowieka na ziemi zostały raz na zawsze ogarnięte miłością Tego, który do końca umiłował” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 9).

Powstaje w człowieku pytanie i ciekawość: Jak przychodzi Bóg, który jest Duchem? Na to właśnie pytanie daje odpowiedź sam Chrystus w rozmowie z Nikodemem (J 3,1-21), a jedynym motywem przyjscia i spotkania się Boga z człowiekiem jest Miłość, czyli sam Bóg, a osobowo dzieje się to przez Syna Bożego Jezusa Chrystusa.

Następne pytanie odnosi się do sposobu obecności Boga w świecie. Bóg istnieje w świecie przez dzieło stworzenia, a szczytem tej obecności jest sam Jezus

Chrystus Syn Boga żywego: „Przychodząc w Synu, Bóg potwierdza tę pierwszą swoją miłość, która objawiła się w stworzeniu: oto Bóg, który «umiłował świat». Dlatego, że umiłował – stworzył. (...) Bóg siebie daje. Daje siebie w Synu: Ojciec daje Syna – daje siebie w Synu” (W-wa, hom. do chorych, 14.06.1987, akp. 3).

W dziele stworzenia człowieka opisanym w Księdze Rodzaju (zob. Rdz 1,28; Rdz 2,4-7) pojawia się zapowiedziana postawa niewiary: „Będziecie jako bogowie” (por. Rdz 3,5), czyli uzyskanie przez człowieka pełnej autonomii nad sobą i światem. To przywłaszczanie sobie rzeczy stworzonych (świata) powtarza się na przestrzeni wieków w wielu działaniach ludzkich pozbawionych wiary w Boga. Papież analizuje, ostrzega, stwierdza: „«Myślny tak, żyjmy tak, jakby Bóg nie istniał». (...) To jest też część ducha europejskiego. Część europejskiej nowożytnej tradycji. (...) Dlatego Sobór Watykański II sformułował to zdumiewające zdanie: «Chrystus objawia człowiekowi w pełni człowieka»” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

Natomiast w błogosławieństwach kierowanych do Ojczyzny – Polski, św. Jan Paweł II mówił: „Błogosławiąc wam i waszym rodzinom, modlę się, aby polska rodzina była zawsze mocno z Bogiem związana, stając się w ten sposób ogniskiem życia i miłości” (Siedlce, na zak. Mszy św., 10.06.1999, bez akp.).

Człowiek w relacji do Boga zawsze ma możliwość naprawy, zmiany swojego myślenia i postępowania. Dotyczy to również tych, którzy popełnili największe zbrodnie: „Więzień, każdy więzień, który odbywa karę za popełnione przestępstwo, nie przestał być przecież człowiekiem, obciążonym co prawda słabością, zagrożeniem i grzechem, może zbrodnią, a nawet upartymi nawrotami do niego, ale nie pozbawionym również tej wspaniałej możliwości, jaką jest poprawa, powrót do siebie, jaką jest nawrócenie człowieka, odnowienie w sobie obrazu Bożego” (Płock, zakład karny, przem. do więźniów, 7.06.1991, akp. 3).

4.2. Chrystus to miłość odkupieńcza

Druga Osoba Trójcy Przenajświętszej – Syn Boży Zbawiciel świata – ofiaruje siebie i trwa w miłości odkupieńczej. Jednocześnie jest znakiem sprzeciwu, sprzeciwia się wszystkiemu, co w stworzonym świecie, świecie ludzkim jest brakiem dobra, gdzie nie ma miłości, sprawiedliwości, wolności, prawdy i pokoju.

Chrystus Syn Boży poprzez przyjęcie natury ludzkiej stał się podobny do człowieka, dlatego trudno zrozumieć do końca osobowość ludzką bez Chrystusa, to On nadaje sens istnieniu i to On prowadzi każdego człowieka drogą wiary do zbawienia. Papież tak to opisuje: „Chrystus objawia człowiekowi człowieka, objawiając mu jego ostateczne powołanie: objawiając Boga w Jego przedwiecznym ojcostwie i w Jego trynitarnej tajemnicy” (W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 4).

Pomimo słabości ludzkiej Chrystus „do końca pozostaje po stronie człowieka”, bowiem Jego miłość jest zbawcza, a „Eucharystia jest sakramentem naszego zbawienia” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 4).

Z powodu miłości Chrystusa do ludzi, z powodu nakazu misyjnego¹⁵ i z powodu osobistej wiary trzeba głosić Chrystusa. Papież Jan Paweł II traktował swoje pielgrzymki – podróże duszpasterskie jako drogę, na której głosi Chrystusa: „Że właśnie tu, na tej ziemi, na tym szlaku, trzeba stanąć, aby odczytać świadectwo Jego Krzyża i Jego Zmartwychwstania” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 1).

Święty Jan Paweł II nie tylko wspominał dawne dzieje Polski i Polaków, myślał także o przyszłości tegoż Narodu, a tę przyszłość widział w ciągle trwającej i wyznawanej wierze w Jezusa Chrystusa. W pierwszej swej pielgrzymce na placu Zwycięstwa prawdę tę zadeklarował: „Aby Chrystus nie przestał być dla nas otwartą księgą życia na przyszłość. Na nasze polskie jutro” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3).

15 Nakaz misyjny Chrystusa: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!” (Mk 16,15).

4.3. Godzina odkupieńcza

Nauczanie o zbawieniu, nauczanie o wiecznej obecności Chrystusa na ziemi i wiecznej działalności odkupieńczej, także dla Narodu polskiego ściśle wiąże się z „godziną odkupieńczą”, której doskonałym wypełnieniem jest Eucharystia – sakramentalna obecność Chrystusa wśród ludzi. Święty Jan Paweł II tak określał Eucharystię: „Eucharystia należy do tej właśnie godziny: do odkupieńczej godziny Chrystusa, do odkupieńczej godziny dziejów człowieka i świata. Jest to godzina, w której Syn Człowieczy «umiłował do końca»” (W-wa, kość. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 1).

Miłość Boga do człowieka trwa, ma charakter wieczny, „godzina odkupieńcza” ogarnia cały rodzaj ludzki w dziele zbawczym Chrystusa, a Eucharystia jest znakiem tejże obecności i tegoż zbawczego działania Chrystusa.

„Chrystus jest «Ojcem przyszłego wieku», a Królestwo Boże przekracza wymiar spraw doczesnych” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 6). Tymi słowami Papież pragnie uświadomić, że Bóg jest obecny w dziejach człowieka, tych osobistych i społecznych (narodowych). „I tu spotyka się z każdym z nas, z człowiekiem każdego pokolenia, tu spotyka się również z Narodem, który jest wspólnotą ludzi” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 6).

Ze spotkania Boga z człowiekiem wynikają obowiązki dla człowieka, konieczność kierowania się w życiu duchowym i społecznym wartościami: prawdą, wolnością, sprawiedliwością, pokojem i miłością¹⁶. Taka postawa nadaje sens istnieniu człowieka, bowiem: „Odkupienie świata trwa niewyczerpane i wciąż otwarte dla człowieka, dla każdego człowieka. W szczególny sposób dla tego, który cierpi” (W-wa, katedra, hom., 16.06.1983, akp. 3).

16 Aksjologia ta została przytoczona przez papieża Jana Pawła II za encykliką *Pacem in terris* (11.04.1963) Jana XXIII. Pełny jej tytuł brzmi: *O pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności*.

4.4. Chrystus jest dla wszystkich drogą, prawdą, życiem

Dla wierzących, tych którzy szukają prawdy na drodze wiary i sensu życia, a także dla zabłąkanych duchowo Chrystus jest wartością najwyższą. On sam o sobie powiedział, że jest „drogą i prawdą, i życiem” (J 14,6). Ta deklaracja stale jest aktualna i niewątpliwie wskazuje prawdę o Bogu i o działaniu ludzkim. Decyzje człowieka o wierze i przyjęciu nauczania – objawienia Chrystusa wpływają na jego teraźniejszość i przyszłość.

Papież Jan Paweł II przypomina tę prawdę, że Chrystus jest „drogą i prawdą, i życiem”: „Niech wszyscy święci patronowie tej ziemi – w szczególności młodzieńcy Stanisław z Rostkowa – wypraszają dla współczesnych i przyszłych pokoleń, aby Chrystus pozostawał zawsze «drogą i prawdą, i życiem» dla wszystkich” (Płock, synod, hom., 7.06.1991, akp. 4).

Nauczanie Chrystusa i Jego obecność wśród ludzi jest stała, niezmienna. Tylko człowiek się zmienia w czasie swego istnienia, zmienia swą wiedzę, doskonali prawo, czyni życie łatwiejszym, dlatego Papież nazywa Chrystusa „otwartą księgą życia na przyszłość” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3).

Chrystus jest Synem Bożym, jest Bogiem, który dokonał wielkiego dzieła odkupienia, dzieło to nieustannie trwa. Dzieło Syna Bożego obejmuje wszystkie narody świata, obejmuje wszystkich i wszystkim zapewnia zbawienie. „Syn Boży dokonuje dzieła zbawienia, stając się człowiekiem, głosząc Ewangelię, czyniąc dobrze wszystkim, zwłaszcza ubogim i cierpiącym – w czasie swego mesjańskiego posługiwania na ziemi. Wreszcie dokonuje tego zbawczego dzieła, które Ojciec Mu zadał, składając z siebie samego odkupieńczą Ofiarę na krzyżu” (W-wa, przem. do chorych, 14.06.1987, akp. 4).

Motywy zbawczego działania Syna Bożego jest miłość, postawa akceptacji, chęć niesienia pomocy, postawa miłosierdzia i życzliwości kierowana do ludzi dobrej woli. Na szczególną uwagę w miłości Syna Bożego zasługują ubodzy i cierpiący, kategoria ludzi szczególnie potrzebująca pomocy, albowiem oni doświadczają marności świata doczesnego, a poprzez swoją trudną sytuację i postawę akceptacji wskazują innym na wartość nieba – zbawienia.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

WIARA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

Bazylika pod wezwaniem
Najświętszej Maryi Panny,
widok wnętrza z ołtarzem,
Niepokalanów,
6 marca 2025 r.

Z miłosierdzia Bożego wynika także postawa nadziei. Papież nauczał: „Nasza nadzieja sięga o wiele głębiej, kieruje się bowiem ku Bożym obietnicom, które wykraczają daleko poza doczesność” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 2). Relacja człowieka z Bogiem sięga bowiem dalej, ogarnia nie tylko doczesność, ale i wieczność. Podobnie wiara ukierunkowana jest na wieczność, zgodnie ze swoją naturą i treścią.

Również motywem do działania Chrystusa z miłości do człowieka jest uwolnienie ludzkości ze skutków grzechu i możliwość powrotu do „oczyszczenia sumienia”. Dzięki aktom zbawczym Chrystusa: męce, śmierci i zmartwychwstaniu, dokonała się ofiara za grzechy świata (zob. W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6). „Odpowiedzią Boga na grzech ludzkiego początku (...) jest Ewangelia Chrystusa i ostateczna tajemnica Jego Paschy przez Krzyż i Zmartwychwstanie” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

4.5. Działanie Ducha Świętego

Tajemnica działania Trójcy Przenajświętszej ujawnia się nieustannie w wierze i sumieniach ludzkich. Zaufanie i wierność chrześcijańska kierowana do Ducha Świętego jest nieodzowna. Papież z zaangażowaniem ostrzegał: „Bylebyśmy tylko Jemu nie bluźnili. Bylebyśmy nie bluźnili przeciw Duchowi Świętemu (por. Łk 12,10). Bo wtedy zamyka się w nas twórcza potęga miłości. Wtedy «dom wewnątrznie jest skłócony (...) nie będzie się mógł ostać» (Mk 3,25)” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

Działanie Ducha Świętego dostrzegamy w „znakach czasu”¹⁷ – zdarzeniach, zjawiskach społecznych, a nawet politycznych, które wskazują na właściwy rozwój

17 „Znaki czasu – specyficzne pojęcie w nauczaniu pastoralnym Kościoła, zwłaszcza Soboru Watykańskiego II, oznaczające fakty i wydarzenia historyczne, zmieniające się sytuacje społeczne, tendencje rozwojowe oraz osiągnięcia ludzkiej myśli, które stanowią wezwanie do działań społeczno-etycznych odwołujących się do nowych poszukiwań i przymyśleń w duchu Ewangelii; Kościół zaś, kierując się wycuciem wiary, dostrzega w nich wyraz obecności czy zamysłów zbawczych Boga”. KDK 11.

człowieka, albo nie. Wybór drogi działania i życia jest wskazywany dla człowieka indywidualnego i dla całego Kościoła przez Ducha Świętego, z gwarancją przepowiedzianą przez Chrystusa: „Otóż i Ja tobie powiadam: Ty jesteś Piotr [czyli Skala], i na tej Skale zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne go nie przemogą” (Mt 16,18).

Dlatego też Papież skierował do Narodu polskiego wezwanie, modlitwę i wskazanie zarazem: „Jeszcze raz przypominam: plac Zwycięstwa, rok 1979, to wołanie młodego jeszcze wtedy papieża, które dziś chcę powtórzyć, nie na placu Zwycięstwa, ale w Ogrodzie Łazienkowskim, w pobliżu Belwederu, w pobliżu rezydencji prezydenta Rzeczypospolitej, w obecności tegoż prezydenta z małżonką i rządu, przedstawicieli Sejmu i Senatu, wszystkich: «Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej Ziemi!» Tej ziemi, tej polskiej ziemi, tej europejskiej ziemi, tej całej ziemi” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

Papież ponownie nawiązał do skutecznego działania Ducha Świętego w sprawach Narodu polskiego i wezwał tym razem do podziękowań za zmiany, jakie dokonały się w świadomości Polaków i mówił: „W tamtych trudnych czasach przyzywaliśmy Jego mocy, aby rozlała się w sercach ludzi i obudziła w nich nadzieję. Było to wołanie płynące z wiary, że Bóg działa i mocą Ducha Świętego odnawia i uświęca wszystko. Było to błaganie o odnowę oblicza ziemi. Tej ziemi. Jakże dziś nie dziękować Bogu w Trójcy Jedynemu za to wszystko, co na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat odczytujemy jako Jego odpowiedź na tamto nasze wołanie!” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1).

Duch Święty działa w całym Kościele i na wszystkich krańcach ziemi, działa w sumieniach ludzkich, a zewnętrznym wyrazem tego działania jest heroiczne postępowanie ludzi oddanych, powołanych i poświęcających się aż do męczeństwa, aby umacniać podstawowe wartości na świecie (zob. W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1).

Niewątpliwym „znakiem czasu” i dowodem działania Ducha Świętego w świecie chrześcijańskim jest powszechny ruch ekumeniczny. Duch Święty spowodował duże zmiany w sercach ludzi, nauczył pokory, miłości, odwagi i nadziei oraz pomógł pokonać wiele trudności i przeszkód w ramach działań wielu

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Kościółów i wspólnot chrześcijańskich. Powstał ogólny wysiłek ekumeniczny, „zwłaszcza szczere rozmowy i wspólne wysiłki ekumeniczne w Komisji Mieszanej obu stron” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

4.6. Dary Ducha Świętego

Cieszymy się jako chrześcijanie i jako dzieci Boże nieustannymi darami Ducha Świętego, który oddziałuje na każdego z nas, a także na dzieje świata, Kościoła i rozliczne społeczeństwa. Duch Święty działa z poszanowaniem wolnej woli człowieka, tej osobistej i tej społecznej, działa na podstawie duchowego dialogu z człowiekiem. Teologia wyróżnia wszelakie dary, takie jak: sprawiedliwość, świadomość, pokora (nie zwiedzie powodzenie), nie splami wzgląd na korzyść lub osoby, szczególna łaska prawdy i w dążeniu do prawdy, sprawiedliwość kierowana miłością, brak sprzeciwu wobec Boga, wartość dobrych czynów, świadomość zasług za dobre czyny (zob. W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, zak.).

4.7. Bóg jest Miłością

Obecność Boga na ziemi została wyjaśniona poprzez Jezusa Chrystusa, który przyszedł na ziemię, przyjął naturę ludzką i w ten sposób objawił, kim jest Bóg. Jan Paweł II tak to określił: „Bóg przychodzi, gdyż jest Miłością. Przychodzi jako Miłość (...) Przychodzi więc w Synu – w tym Synu, który jest współistotny Ojcu, którego chwałę głosi stale Kościół na równi z Ojcem i Duchem Świętym” (W-wa, hom. do chorych, 14.06.1987, akp. 3).

4.8. Działanie Opatrzności Bożej

Święty Jan Paweł II dostrzega działanie Opatrzności Bożej tak nad całym światem, jak i nad Ojczyzną – Polską. Wyrazem działania Opatrzności była postać błogosławionego kard. Stefana Wyszyńskiego, który działając

w naszej Ojczyźnie, dokonał wielkich dzieł duszpasterskich. Pomimo niesprzyjającego środowiska politycznego i gospodarczego potrafił umocnić wiarę Polaków, szczególną rolę w tym procesie odegrało Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej – Czarnej Madonny (zob. W-wa, katedra, hom., 16.06.1983, akp. 6; W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 3).

Opatrzność Bożą Papież odnosił także do bezpośredniego działania w historii życia każdego człowieka oraz w dziejach Narodu. W doskonaleniu moralnym człowieka, także człowieka społecznego, dokonują się liczne „próby”, przez które przechodzą ludzie i społeczeństwa. Było to nawiązanie do przesłania z Pierwszego Listu św. Piotra¹⁸ (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 3).

4.9. Święci i błogosławieni

W nauczaniu o Kościele i wierze Polaków Papież wspominał i wymieniał najważniejsze postacie polskiego Kościoła. Został do nich włączony ks. Jerzy Popiełuszko i kard. Stefan Wyszyński. Obaj dali świadectwo heroicznej wiary – ks. Jerzy przez męczeństwo, a kard. Wyszyński poprzez całkowicie zawierzenie Matce Bożej Częstochowskiej. Kardynał Stefan Wyszyński to: „Mąż «heroicznej wiary», «który wszystko postawił na Maryję i Jej zawierzył bez granic... u Niej szukał pomocy w obronie wiary Chrystusowej i wolności narodu»” (W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 1).

Papież z wielkim uczuciem wdzięczności Bogu wspominał postać św. Maksymiliana Marii Kolbego – męczennika Oświęcimia: „Pragnę zanieść tam ten szczególny dar, jakim w roku jasnogórskiego jubileuszu stało się wyniesienie na ołtarze polskiego męczennika Oświęcimia – świętego Maksymiliana Marii. Wdzięczny jestem Opatrzności Bożej, że dane mi było tego dokonać

18 „Przez to wartość waszej wiary okaże się o wiele cenniejsza od zniszczalnego złota, które przecież próbuje się w ogniu, na sławę, chwałę i cześć przy objawieniu Jezusa Chrystusa” (1 P 1,7).

w dniu 10 października zeszłego roku” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 9).

4.10. Lud wierny, lud Boży

Pojęcie ludu Bożego omawiane było na Soborze Watykańskim II¹⁹, wskazania ukazuje nam także Katechizm Kościoła Katolickiego: „Dzięki nadprzyrodzonemu zmysłowi wiary cały Lud Boży nieustannie przyjmuje dar Objawienia Bożego, wnika w nie coraz głębiej i coraz pełniej nim żyje” (99). Przyjmowanie objawienia oznacza akt wiary i włączanie się poprzez wiarę i sakramenty do Kościoła Chrystusowego.

Jan Paweł II nawiązał do tytułu i powiększania się ludu Bożego: „Idzie pośród ulic. Idzie w znaku białej Hostii niesionej w monstrancji. Idzie poprzez serca. Poprzez sumienia. Czy jesteście prawdziwie Ludem, zjednoczonym jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego? Czy jesteśmy Jego Ludem?!” (W-wa, hom. do chorych, 14.06.1987, akp. 6).

Do ludu Bożego można się przyłączać autentyczną wiarą, przez serce i sumienie, przyjmując w pełni objawienie – czyli mowę Boga do człowieka, w każdej sytuacji życiowej.

Papież tak określa ten wielki dar Boga kierowany do człowieka, aby w jedności i wspólnie stanowił lud Boży: „Lud Boży, świadomy swego udziału w mesjańskim posłannictwie Chrystusa–Proroka, Kapłana, Pasterza. Lud Boży, wrażliwy na doświadczenia Boskiego Serca Odkupiciela. Lud Boży żyjący od tysiąca lat w apostołskim Kościele, zbudowanym na fundamencie Piotra

19 „Sobór Watykański II uczynił pojęcie Ludu Bożego centralnym we współczesnej eklezjologii. Samoświadomość Kościoła, który jest Ludem Bożym owocuje tym, że jest on ze swej istoty wspólnotą miłości, braterską społecznością, komunią, gdzie następuje niezwykle zjednoczenie chrześcijan między sobą i Bogiem (por. 1 Kor 1,9; 10,16; 2 Kor 12,13; 1 J 1,6)”. K.P. Ostasz, *Soborowa wizja Kościoła jako ludu Bożego*, https://opoka.org.pl/biblioteka/V/VM/sobor_k_ludbozy.html [dostęp: 31.07.2024].

WIARA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II

i wszystkich świadków Ewangelii, Krzyża i Zmartwychwstania” (W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 1).

Specyficznym wyrazem spotkania ludu Bożego były i są synody – zgromadzenia hierarchii i ludzi (ludu Bożego), zwoływane w celu przeżywania jedności spotkania, które przyjmuje formę „związania” z Przenajświętszą Trójcą w „jedności Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (zob. W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 2). Natomiast hierarchia ma służyć ludowi Bożemu (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 2).

” Z racji swej misji ewangelicznej i pasterskiej Kościół nie może przestać być sługą takich zadań jak podmiotowość społeczeństwa związana z przestrzeganiem praw osoby ludzkiej. Z tym łączy się ściśle zasada uczestnictwa w stanowieniu o sprawach własnego społeczeństwa, również w zakresie politycznym, z wykluczeniem wszelkich dyskryminacji.

Jan Paweł II

5. KOŚCIÓŁ KATOLICKI

Kościół katolicki, powszechny i apostołski²⁰ jest kierowany przez hierarchię, biskupów na czele z papieżem, biskupem Rzymu. Jest zobowiązany nakazem Chrystusa do głoszenia Ewangelii „wszelkiemu stworzeniu” (zob. Mk 16,15-18) w oparciu o objawione Słowo Boże i Tradycję.

Głoszenie Ewangelii dotyczy wszystkich społeczności ludzkich, bowiem wskazanie Chrystusa było i jest powszechne, dlatego Kościół pragnie na drodze pokojowej nawiązywać stosunki narodowe i międzynarodowe ze wszystkimi. Deklaracja papieża Jana Pawła II była oczywista: „W wypadku tak zwanego kraju «katolickiego» Stolica Apostolska uważa stosunki z odnośnym państwem za rzecz normalną i prawidłową. Brak tych stosunków jest raczej czymś anormalnym, nawet z punktu widzenia międzynarodowej pozycji danego państwa, a przede wszystkim danego narodu. Może być pewnego rodzaju «krzywdą» dla tego narodu” (W-wa, przem. do KEP, 8.06.1987, akp. 5).

Początek Kościoła znajdujemy w wydarzeniach ewangelicznych, w opisie zdarzeń zbawczych po zmartwychwstaniu Chrystusa – w wieczniku jerozolimskim, gdzie zawiązała się pierwsza wspólnota, „społeczność ludu Bożego”. Dzięki działaniu Ducha Świętego dokonuje się ustawiczny rozwój i rozszerzanie się społeczności wierzących (zob. W-wa, kośc. św. Anny, przem., 3.06.1979, akp. 2).

Drogowskazem Kościoła jest Chrystus, a „drogi Kościoła” pochodzą z różnych stron świata, od różnych społeczeństw, narodów i państw, pochodzą od nawróconych ludzi, aby byli świadkami miłości Boga (zob. W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 4).

20 „«Chrystus jest światłem narodów; obecny Święty Sobór, zgromadzony w Duchu Świętym, gorąco pragnie oświecić wszystkich ludzi Jego jasnością promieniującą na obliczu Kościoła, głosząc Ewangelię wszelkiemu stworzeniu». Tymi słowami rozpoczyna się Konstytucja dogmatyczna o Kościele Soboru Watykańskiego II. Sobór wskazuje w ten sposób, że artykuł wiary o Kościele całkowicie zależy od artykułów dotyczących Jezusa Chrystusa”. KKK 748; zob. także: KKK 749-750.

„«Kościół – wedle słów Soboru Watykańskiego II – jest w Chrystusie niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego» (*Lumen gentium*, 1). W dalszym ciągu nauka Soboru uwydatnia charakter Kościoła jako «komunii» międzyludzkiej, która jest szczególnym odzwierciedleniem komunii trynitarnej w Bogu: Ojcu, Synu i Duchu Świętym (zob. *Lumen gentium*, 4)” (Płock, synod, hom., 7.06.1991, akp. 2).

Organizacja Kościoła rzymskokatolickiego respektuje uzgadnienia doktrynalne i teologiczne osiągnięte na soborach i synodach z autoryzacją papieża. Nad czystością nauczania czuwają powołane przez papieża kongregacje – obecnie dykasterie (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 2).

Ważną rolę w kształtowaniu i przekazywaniu doktryny katolickiej odgrywają uczelnie katolickie, włączają się one w ogólne posłannictwo głoszenia Ewangelii oraz łączą Dobrą Nowinę z działaniem naukowym (zob. W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.). Świat współczesny nadal potrzebuje wartości, a szczególnie wartości pokoju i sprawiedliwości (zob. W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państ., 8.06.1987, akp. 6).

Niewątpliwie zadaniem Kościoła jest służba ludziom, dokonuje się ona poprzez kontakt z różnymi wspólnotami i organizacjami, zarówno religijnymi, jak i społecznymi, oraz poprzez nauczanie ich. „Kościół wciąż na nowo odczytuje swoje posłannictwo w odniesieniu do tych dziedzin życia i działalności człowieka. Potwierdzeniem tego jest nauka Soboru Watykańskiego II oraz ostatnich papieży” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państ., 2.06.1979, akp. 4).

Dlatego pozytywnie należy rozumieć zadania Kościoła, wśród wielu relacji międzyludzkich, należy rozdzielić zadania Państwa Watykańskiego i Stolicy Apostolskiej (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 5). Właśnie zadaniami Stolicy Apostolskiej poprzez biskupa Rzymu są: „Odpowiada to zarazem całokształtowi tej posługi, jaką Biskup Rzymu spełnia względem wszystkich Kościołów lokalnych. Chodzi więc także o umocnienie więzi z Episkopatem kraju, z którym stosunki takie zostają zawierane” (W-Wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 5). Podstawowym bowiem celem działalności Kościoła jest pomoc poszczególnym narodom i państwom. Jan Paweł II zdecydowanie to określał: „Jako biskup Rzymu

staram się w tym duchu nieść posługę wszystkim ludziom i narodom: jest to bowiem właściwa posługa Kościoła” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państ., 8.06.1987, akp. 7).

Papież powoływał się na ustalenia doktrynalne Kongregacji Nauki Wiary – mówił: „Ewangelia jest Bożym słowem prawdy o zbawieniu każdego człowieka, o jego radykalnym wyzwoleniu, jak to przypomniały w ostatnich czasach dwie instrukcje ogłoszone przez Kongregację Nauki Wiary” (W-Wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 6).

Zgodnie z ewangeliczną prawdą i posłaniem Chrystusa skierowanym do Kościoła powszechnego, jego zadaniem jest dawanie świadectwa prawdzie i prowadzenie do jedności. „Kościół bowiem w każdym wymiarze czasu i przestrzeni, w każdym wymiarze swej geografii i historii, jednoczy się jednością Ojca, Syna i Ducha Świętego, jak to również przypominał nam Sobór (*Lumen gentium*, n. 4)” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 1). Natomiast wierni dają świadectwo swoim życiem, szczególnie w krytycznych momentach życia społecznego (zob. Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 2).

Do specyficznego świadectwa wiary i budowania Kościoła Chrystusowego włączył się także święty Jan Paweł II, podejmując wielkie dzieło nauczania i pielgrzymowania po całym świecie, aby lud Boży szedł drogą prawdy, miłości, sprawiedliwości, pokoju, wolności i solidarności (zob. W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 1).

Święty Jan Paweł II tak określał lud Boży: „Cały Kościół – Lud Boży: świadomy swego udziału w mesjańskim posłannictwie Chrystusa–Proroka, Kapłana, Pasterza. Lud Boży, wrażliwy na doświadczenia Boskiego Serca Odkupiciela. Lud Boży żyjący od tysiąca lat w apostołskim Kościele, zbudowanym na fundamencie Piotra i wszystkich świadków Ewangelii, Krzyża i Zmartwychwstania” (W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 1).

Powszechność Kościoła świadczy o autentyczności i prawdzie w nauczaniu i wychowaniu pokoleń ludzkich w wielu narodach, a Chrystusowa łaska „uzdalnia słabych ludzi do heroizmu posuniętego nierzadko aż do męczeństwa. Czy nie jest to owoc działania Bożego Ducha? Czy nie dzięki temu tchnieniu Ducha

w najnowszej historii mamy dziś niepowtarzalną sposobność doświadczania powszechności Kościoła i naszej odpowiedzialności za świadectwo o Chrystusie i za głoszenie Jego Ewangelii «aż po krańce ziemi» (Dz 1,8)?» (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1).

Papież kierował nauczanie o Kościele powszechnym do poszczególnych Kościołów lokalnych, często o charakterze narodowym lub diecezjalnym. Przesłanie to było skierowane m.in. do diecezji płockiej (zob. Płock, synod, hom., 7.06.1991, akp. 2), do diecezji sandomiersko-radomskiej (zob. Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 1), jak również do innych diecezji odwiedzanych w czasie papieskich wizyt.

Ideą przewodnią Kościoła jest jego jedność, niestety w Kościele nastąpiły podziały. „O ile pierwsze tysiąclecie dziejów Kościoła zasadniczo naznaczone było jednością, to od początku drugiego tysiąclecia przyszły podziały – naprzód na Wschodzie, później na Zachodzie. Od prawie dziesięciu wieków chrześcijaństwo żyje podzielone” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 2). Wobec takiego wezwania do jedności Kościoła, pomimo licznych decyzji ludzkich dzielących tę wspólnotę, Kościół nieustannie modlił się i modli o jedność.

W ustaleniach Soboru Watykańskiego II oraz w jego nauczaniu, rozwinął się ruch ekumeniczny²¹, który dąży do zjednoczenia się Kościołów chrześcijańskich. „Jest to także swoisty dialog na rzecz wzajemnego poznania się i miłowania w jednej, wielkiej wspólnocie wierzących w Chrystusa” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

5.1. Nauczanie społeczne Kościoła

Kościół głosi i posługuje się nauką społeczną Kościoła²². Jej metodą jest obserwowanie rzeczywistości społecznej człowieka – narodów, nauczanie właściwych rozwiązań społecznych i politycznych oraz propagowanie w duchu Ewangelii

21 Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie* [*Unitatis redintegratio*], w: tegoż, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, wydaw. Pallottinum, Poznań 2012, s. 193-208.

22 Zob. KKK 2419-2425.

KOŚCIÓŁ KATOLICKI

Archikatedra
Warszawska
Świętego
Jana Chrzciciela,
Warszawa,
5 marca 2025 r.

podstawowych wartości: pokoju, sprawiedliwości, miłości, prawdy i wolności. Poszanowanie tych wartości i pragnienie zaszczepienia ich wśród narodów jest głównym zadaniem Kościoła. „Wyraża się w tych słowach nauka społeczna Kościoła, który stale udziela poparcia dla autentycznego postępu i pokojowego rozwoju ludzkości. (...) należy cenić wszelkie sojusze i przymierza oparte na wzajemnym poszanowaniu i uznaniu dobra każdego narodu i państwa w systemie wzajemnych odniesień. Chodzi o to, żeby narody i państwa, łącząc się między sobą przymierzami celem dobrowolnej i celowej współpracy, znajdowały w tej współpracy równocześnie wzrost własnego dobrobytu i pomyślności” (W-wa, Okęcie, przem., 2.06.1979, akp. 5). „Takiego układu stosunków międzynarodowych, takich rozwiązań we wzajemnych odniesieniach pomiędzy poszczególnymi państwami Stolica Apostolska pragnie w imię podstawowych przesłanek sprawiedliwości i pokoju w świecie współczesnym” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 3).

Współczesny świat w dalszym ciągu doświadcza wielu konfliktów, wojen, niesprawiedliwości. Jan Paweł II powtórzył słowa i zalecenia papieża Pawła VI: „(...) bardziej sprawiedliwy system ekonomiczny i porzucenie wyścigu coraz groźniejszych zbrojeń, również w dziedzinie nuklearnej, jako przygotowanie do stopniowego i zrównoważonego rozbrojenia; rozwój coraz lepszych stosunków gospodarczych, kulturalnych i ludzkich między narodami, jednostkami i grupami zrzeszonymi” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 3).

Zadaniem nauki społecznej Kościoła jest udzielanie „poparcia dla autentycznego postępu i pokojowego rozwoju ludzkości” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 3). Dobro każdego narodu jest wypracowywane przez jego obywateli, którzy przez twórczą i owocną pracę powiększają dobra duchowe i materialne. Natomiast owocem pracy nie ma być tylko postęp materialny, bowiem praca ma służyć człowiekowi, a nie odwrotnie. Papież to wyraził słowami: „Jakże istotne jest dla życia społeczeństwa, ażeby człowiek nie stracił zaufania do swojej pracy, aby nie odczuwał zawodu, jaki ta praca mu sprawia. Żeby był w niej i poprzez nią on sam jako człowiek afirmowany.

On, jego rodzina, jego przekonania” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5).

Misja Kościoła ściśle związana z głoszeniem Ewangelii nieustannie trwa, zmienia moralnie ludzi i dokonuje przeobrażeń świata, „zawsze zabiega o to, aby uczynić człowieka lepszym, bardziej świadomym swej godności, pełniej oddanym swoim zadaniom życiowym, rodzinnym, społecznym, patriotycznym. Aby uczynić go ufnym, mężnym, świadomym swoich praw i obowiązków, społecznie odpowiedzialnym, twórczym i pożytecznym” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4).

Kościół realizuje swój wewnętrzny nakaz, czyli mandat nauczycielski zgodnie z nakazem Chrystusa. Kościół ma głosić prawdy Boże całemu światu – nauczać wszystkie narody (por. Mt 28,19). Papież Jan Paweł II połączył ten nakaz z każdym obszarem nauki, „albowiem między nauczaniem a nauką zachodzi ścisły i organiczny związek” (W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.).

W ramach głoszenia Ewangelii Kościół podejmuje się wielkiego dzieła wychowania, które obejmuje wszystkich ludzi, ze wszystkich społeczności, narodów i kultur. Podstawową treścią wychowania jest miłość i wzajemne poszanowanie, które odbywa się na przestrzeni całego życia ludzkiego. Główny obowiązek wychowawczy, jak wiemy z doświadczenia, wynika z miłości rodziców, to oni tworzą środowisko oparte na wzajemnej miłości, akceptacji i poszanowaniu, łącznie z przekazaniem wiary chrześcijańskiej. Państwo i Kościół pełnią rolę pomocniczą w wielkim dziele kształtowania obywatela i chrześcijanina (zob. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4)²³.

23 Wypowiedzi Magisterium Kościoła w sprawach wychowania: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, *Kodeks prawa kanonicznego*, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* [*Gaudium et spes*] (KDK), *Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim* *Gravissimum educationis* (KDWCH), *Kompendium nauki społecznej Kościoła* Papieskiej Rady *Iustitia et Pax* (KNSK), adhortacja apostolska Jana Pawła II *Familiaris consortio* (FC), List Jana Pawła II do rodzin *Gratissimam sane* (LdR) oraz List papieża Benedykta XVI do diecezji rzymskiej *O pilnej potrzebie wychowania* (21.01.2008).

5.2. Nauczanie soborowe Kościoła

Papież podczas wizyt w Polsce wielokrotnie odwoływał się do nauczania Soboru Watykańskiego II (11 października 1962 r. – 8 grudnia 1965 r.), który przez konstytucje i dekrety dostosował nauczanie Kościoła do czasów współczesnych, odpowiedział na nowe pytania ideologiczne i społeczne świata. Jan Paweł II tak określał wielkie dzieło Soboru: „Pogłębia świadomość Kościoła w jego wewnętrznej, bosko-ludzkiej konstytucji, a równocześnie otwiera ten Kościół w jego posłannictwie ku światu” (Płock, synod, 7.06.1991, hom., akp. 3). W Soborze ważny udział mieli także przedstawiciele Episkopatu Polskiego (zob. W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, zak.).

W ramach działalności Soboru Watykańskiego II, odczytano „znaki czasu”, odczytano niezbędne elementy nowej postawy wobec kultury, nauki i wiedzy, „z nową głębią i mocą przekonania dał świadectwo prawdzie o Bogu, o Chrystusie i o człowieku” (W-Wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Sobór Watykański II poprzez swe konstytucje, dekrety i deklaracje dostrzega aktualne potrzeby Kościoła i świata. Duże znaczenie w powszechnym nauczaniu mają encykliki i adhortacje papieży. Jan Paweł II tak oceniał ten duży wysiłek nauczycielski Kościoła: „Na ponowne przemyślenie zasługuje to wszystko, co składa się na tak zwaną społeczną naukę Kościoła, «udzisiejszone» w kontekście naszego stulecia przez szereg encyklik, a zwłaszcza przez Sobór – konstytucja *Gaudium et spes*, a w szczególności druga część: rozdziały poświęcone małżeństwu i rodzinie, kulturze, życiu społeczno-gospodarczemu, życiu wspólnoty politycznej i wreszcie potrzebie pokoju i współpracy międzynarodowej” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, 8.06.1987, akp. 6).

Nauczanie Kościoła zawsze wraca do źródła, wraca i ukazuje Jezusa Chrystusa jako wzór doskonały, bowiem: „cała Ewangelia otwiera przed nami perspektywę życia według żywego wzoru Jezusa z Nazaretu – życia, którego szczególną syntezą pozostaje osiem błogosławieństw” (W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987. akp. 3).

Szczególną funkcję w działalności Soboru Watykańskiego II miał *Dekret o apostołstwie świeckich*, który określił znaczenie i niezbywalność ludzi

niekonsekwentnych w wielkim dziele powszechnej ewangelizacji. Papież przytoczył fragment *Dekretu*: „Sam (...) Pan (...) zaprasza ponownie wszystkich świeckich, by z każdym dniem coraz ściślej się z Nim jednocyli, a uważając Jego sprawę za swoją własną, zespalali się w Jego zbawczym posłannictwie (n. 33)” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 3).

5.3. Kościół w Polsce

Kościół wypełnia polecenia Głowy i Założyciela społeczności wierzących – Kościoła – na przestrzeni wielu wieków i wobec wielu narodów świata. Ma polecenie, aby objąć wszystkie narody świata. Wskazanie Chrystusa jest jednoznaczne: „Idźcie na cały świat” (Mk 16,15).

Świat na przestrzeni wieków obejmuje wiele pokoleń ludzkich, obejmuje coraz szerszy zakres geograficzny, zatem głoszenie Ewangelii staje się obowiązkiem wierzących i staje się obowiązkiem do dawania świadectwa, że przykazania Boże i przykazanie miłości są możliwe do wypełniania. Nad wszelką działalnością Kościoła czuwa Duch Święty, dlatego na przestrzeni wieków powstaje wiele dobrych owoców, szczególnie w sprawach prawdy, autentyczności Narodu i wielkich ofiar poniesionych w obronie Ojczyzny (zob. W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1).

Do owoców działania Ducha Świętego Papież zaliczył liczne powołania kapłańskie i zakonne, szczególną uwagę zwrócił na powoływanie i działalność biskupów. Biskupi z wyboru i nadania Stolicy Apostolskiej (ordynariusze) wypełniają nakaz Chrystusa, głoszą słowo Boże, nauczają i czuwają nad powierzonymi im diecezjami (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 2).

Według opinii Papieża Kościół w Polsce, a także na całym świecie wypełnia swoją misję: „Kościół dla tej swojej działalności nie pragnie żadnych przywilejów, a tylko i wyłącznie tego, co jest niezbędne do spełnienia jego misji” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4). Niezbędne jest porozumienie Kościoła z władzami państwa, a „porozumienie to odpowiada racjom historycznym narodu, którego synowie i córki w ogromnej swojej większości

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

są synami i córkami Kościoła katolickiego” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4).

Do natury Kościoła przynależy jego powszechność, działa w świecie i dla świata, jest posłany przez Jezusa Chrystusa. Papież podkreślił związek Kościoła powszechnego z Kościołem polskim: „Kościół jest «w świecie» poprzez świeckich. Pragnę więc ogarnąć was wszystkich, którzy stanowią ten Kościół w tutejszym polskim, warszawskim i mazowieckim świecie. Was, ojcowie i matki rodzin, i was, ludzie samotni, was, osoby starsze, i was, młodzieży i dzieci” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 2).

Kościół w Polsce, wśród Narodu polskiego dokonał na przestrzeni wieków wielkiego dzieła edukacyjnego, bowiem za jego przyczyną zostało ukształtowanych wielu wartościowych synów i córek, „dobrych obywateli, pożytecznych i twórczych pracowników w różnych dziedzinach życia społecznego, zawodowego, kulturalnego” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4). Ważną stała się także działalność Kościoła katolickiego w Polsce w łączności ze Stolicą Apostolską, istotne jest także współdziałanie Episkopatu Polskiego (zob. W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 7; W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 2).

Rozwój Kościoła dokonuje się poprzez liturgię, a szczególną jej formą jest Kongres Eucharystyczny. Do takich wydarzeń często odwoływał się Jan Paweł II (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 1).

Ważną funkcję w polskim Kościele odgrywał Episkopat, szczególnie w okresie działalności kard. Stefana Wyszyńskiego (zob. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4).

Historia Narodu polskiego ściśle łączy się z historią ewangelizacji ziem polskich. Szczególnym wydarzeniem było powstanie Kościoła greckokatolickiego. „Obie tradycje – zachodnia i wschodnia – istniały wspólnie. Stopniowo ujawniały się na tych ziemiach skutki podziału, który jak wiadomo zaistniał między Rzymem a Bizancjum w połowie XI w. Stopniowo też dojrzewało zrozumienie potrzeby odbudowania jedności, zwłaszcza po Soborze Florenckim w XV w. Rok

1596 związany jest z historycznym wydarzeniem Unii Brzeskiej” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 2).

Papież Jan Paweł II wskazał i równocześnie docenił wielkie doświadczenie wiary obecne w Kościołach wschodnich, wymieniając: Kościoły wschodnie obrządku łacińskiego, Kościoły katolickie wschodnie, Kościół bizantyńsko-ukraiński, Kościół greckokatolicki, Kościół unicki, prześladowanie Kościoła greckokatolickiego, męczenników różnych wyznań, Męczenników Podlaskich z Pratulina, męczenników unickich (zob. Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 2).

Historia Kościoła w Polsce, po II wojnie światowej też charakteryzuje się prześladowaniami i heroiczną obroną wartości chrześcijańskich: „Zwłaszcza długi okres powojenny zapisał się jako czas szczególnie dotkliwej walki z Kościołem prowadzonej przez totalitarny system. Zabraniano wówczas nauki religii i utrudniano publiczne wyznawanie wiary, a także budowę świątyń i kaplic. Jakże wiele ofiar trzeba było wówczas ponieść, jakże wiele odwagi kosztowało zachowanie tożsamości chrześcijańskiej. Nie zdołano jednak usunąć krzyża – tego znaku wiary i miłości – z życia osobistego i społecznego, bo głęboko wrósł on w głębie serc i sumień, stając się dla narodu i Kościoła źródłem siły i znakiem jedności między ludźmi” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 4).

Kościół polski przeszedł okres wielkiej próby, Papież to dostrzegał i tak oceniał: „Wiek dwudziesty stał się w dziejach Kościoła również – może zwłaszcza na ziemi polskiej – czasem nowego wyzwania. Po tysiącu lat chrześcijaństwo w Polsce musiało podjąć to wyzwanie, jakie zawiera się w ideologii dialektycznego materializmu, gdzie wszelka religia zostaje zakwalifikowana jako czynnik alienujący człowieka” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Wraz ze zmianą ustroju politycznego²⁴ w Polsce (1989)²⁵, Kościół otrzymał wolność w nauczaniu, w budowaniu kościołów oraz działalności duszpasterskiej: „Jak tu nie dziękować Bogu za to, że w duchu wzajemnego szacunku i miłości Kościół może prowadzić twórczy dialog ze światem kultury i nauki!” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1).

Kościół polski jest nieustannie związany z Kościołem powszechnym, przekazuje to samo objawienie Boże i tworzy wielką wspólnotę wiary, nadziei i miłości, głosi tę samą naukę i kieruje się tą samą dyscypliną. Przejawem takiej wspólnoty są sobory obejmujące wszystkie Kościoły lokalne. W tych Kościołach lokalnych odbywają się synody, niekiedy plenarne, ściśle związane z Kościołem powszechnym. Papieskie spojrzenie na jedność Kościoła wyrażało się w słowach: „Synod wasz rozpoczyna swe prace po II Soborze Watykańskim, który był Soborem naszego stulecia, a zarazem w obliczu początku trzeciego tysiąclecia po Chrystusie. Same te okoliczności przesądzają o charakterze Synodu Plenarnego²⁶ oraz o jego zadaniach. Nie może bowiem nie odzwierciedlać się w nim całe *novum* soborowe związane z Vaticanum II” (W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 3). Papież nadał Synodowi Plenarnemu w Polsce sens i znaczenie: „Trzeba odbudować w idących pokoleniach umiłowanie

24 Transformacja systemowa w Polsce to zespół zmian, który rozpoczął się w Polsce w latach 80. XX wieku. Przemiany te dotyczyły przede wszystkim budowy wolnego rynku, stworzenia społeczeństwa obywatelskiego oraz demokratyzacji. Polska była pierwszym krajem w obozie socjalistycznym, który wszedł na drogę transformacji, tworząc NSZZ „Solidarność”. Te działania stały się podstawą dla samorządnej Rzeczypospolitej. Zob. *Transformacja systemowa w Polsce*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Transformacja_systemowa_w_Polsce [dostęp: 15.06.2024].

25 24 sierpnia 1989 roku powstał rząd Tadeusza Mazowieckiego, a prezydentem został mianowany Wojciech Jaruzelski. Rok później wybory prezydenckie, wygrał Lech Wałęsa. Pierwsze w pełni demokratyczne wybory parlamentarne odbyły się w 1991 roku. Zob. *Powołanie rządu Tadeusza Mazowieckiego*, <https://muzhp.pl/kalendarium/powolanie-rzadu-tadeusza-mazowieckiego> [dostęp: 15.06.2024].

26 „Jako polski Synod Plenarny – jest on pierwszym po naszym milenium w roku 1966. Od poprzedniego Synodu Plenarnego oddziela go cały cykl wydarzeń przełomowych, od roku 1939 poczynając”. W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 3.

prawdy i prawa Bożego, bo źródłem ich w Bogu samym jest odwieczna miłość stworzenia – miłość człowieka: Boska «filantropia»” (W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 4). Działalność soborowa i działalność synodalna Kościoła uaktywniają całą społeczność wierzących, a zgromadzenia te są jak „żywe kamienie”, mówił Papież (zob. Płock, synod, hom., 7.06.1991, akp. 1).

Nieustannie w sposób duchowy Kościołowi polskiemu towarzyszy Maryja, Matka Syna Bożego i Matka każdego wierzącego: „Bogarodzica jest obecna w tajemnicy Chrystusa i Kościoła, jak uczy Sobór. Ona – rzecz można – w sposób szczególny i wyjątkowy uczestniczy w tym «budowaniu» Kościoła od samych podstaw przez Eucharystię” (W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 4).

W każdym czasie oraz w różnych sytuacjach społecznych i politycznych Kościół polski charakteryzował się i nadal się charakteryzuje rzeczywistością chrztu świętego, przyjmowanego w duchu wiary i zjednoczenia z Kościołem powszechnym. Dlatego Naród polski, a wraz z nim całe społeczeństwo, jest świadome, że „synowie i córki w ogromnej swojej większości są synami i córkami Kościoła katolickiego” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4). Z tego względu konieczne jest nawiązywanie sprawiedliwych porozumień z wszelkimi władzami Państwa.

Nade wszystko najważniejszą jest wiara Narodu polskiego, zaufanie do nauczania Kościoła i wielkie dzieła miłości składane dla dobra wspólnego. Papież dostrzegał i doceniał te „znaki czasu” odnośnie społeczności narodowej: „Lud tej ziemi przez wieki dawał niezliczone dowody wiary w Chrystusa i przywiązania do Jego Kościoła, zwłaszcza w obliczu wielorakich doświadczeń i krwawych prześladowań oraz ciężkich prób dziejowych” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 1; zob. także: W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, akp. 1).

5.4. Katechizacja w polskim Kościele

Papież Jan Paweł II wskazywał na ważność i niezbędną potrzebę dzieła katechizacji w naszej Ojczyźnie. Traktował to wielkie dzieło jako dar Boży, za który Bogu

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Archikatedra
Warszawska
Świętego Jana
Chrzyciciela, widok
wnętrza – nawa
główna, Warszawa,
5 marca 2025 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

należy dziękować, z katechizacji bowiem rodzą się nowi wyznawcy Chrystusa, „dzieci i młodzież mogą ze spokojem poznawać Chrystusa w szkole” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1).

Katechizacja przynosi kulturę nauczania ewangelicznego, z której powstają powołania kapłańskie i zakonne, powstają wspólnoty wiary: „Jak nie chwalić Boga, który swoim Duchem ożywia wspólnoty, stowarzyszenia i ruchy kościelne, i sprawia, że misja ewangelizacji jest podejmowana przez coraz szersze kręgi ludzi świeckich!” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1).

5.5. Znaki religijności Polaków

Święty Jan Paweł II podczas pielgrzymowania po ziemiach polskich wielokrotnie spotykał się z wiernymi w kościołach i sanktuariach²⁷. Przekazywał naukę ewangeliczną, społeczną, a nawet narodową. Oceniając stan chrześcijaństwa w Polsce, Papież powiedział: „Nie zdołano jednak usunąć krzyża – tego znaku wiary i miłości – z życia osobistego i społecznego, bo głęboko wrósł on w glebę serc i sumień, stając się dla narodu i Kościoła źródłem siły i znakiem jedności między ludźmi. (...) Niech rodzi nowych i odważnych głosicieli Ewangelii, kochających Kościół i za niego odpowiedzialnych, prawdziwych heroldów wiary, nowych ludzi plemię, które rozpali pochodnię wiary i wniesie ją płonąca w progi trzeciego tysiąclecia” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 4).

Znakiem religijności dla każdego człowieka, a także całego Narodu polskiego jest modlitwa, czyli dialog z Bogiem, głęboka refleksja nad Jego naturą, objawieniem oraz obecnością Boga w życiu ludzkim. Różne rodzaje modlitwy sprawiają, że życie religijne jest bogate i zbawcze, autentyczne i zdolne do przemiany moralności człowieka. Aktem religijnym są także pielgrzymki do miejsc

27 „Oddajemy cześć relikwiom męczenników podlaskich i uwielbiamy Krzyż Pratuliński” Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 4.

szczególnych – sanktuariów. Święty Jan Paweł II doceniał modlitwę Polaków, stwierdzając: „W związku z jubileuszem miliony ludzi w Polsce pielgrzymują na Jasną Górę. Pragnę być jednym z nich. Pragnę wspólnie z nimi modlić się, spełniać posługę słowa Bożego i Eucharystii. Wspólnie z nimi rozważać wielkie sprawy Boże (por. Dz 2,11)... i sprawy ludzkie, i sprawy polskie” (W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 3). Papież wskazywał także na wartość i znaczenie modlitwy kontemplacyjnej realizowanej w zgromadzeniach i zakonach. Modlitwa ta również jest ofiarowywana w intencjach społecznych, w intencji Ojczyzny. Na taką modlitwę Papież wskazywał słowami: „Ludzie, wasi bracia i siostry, wiedzą o tym. Jakże często przychodzą do was prosić o modlitwę, przychodzą także po słowa otuchy, po światło, które płynie z waszego milczenia w Bogu” (W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 2).

Papież sugerował, aby Polacy, a szczególnie młodzież, modlili się do Ducha Świętego, dzięki stałej obecności Tej Osoby Boskiej można – i trzeba – budować własną osobowość i uzdalniać do dobra czynionego dla całej społeczności polskiej. „(...) pragnę modlić się z warszawską i polską młodzieżą akademicką: o dar mądrości – o dar rozumu – o dar umiejętności, czyli wiedzy – o dar rady – o dar męstwa – o dar pobożności, czyli poczucia sakralnej wartości życia, godności ludzkiej, świętości ludzkiej duszy i ciała – wreszcie o dar bojaźni Bożej, o którym mówi Psalmista, że jest on początkiem mądrości (por. Ps 110)” (W-wa, kość. św. Anny, przem., 3.06.1979, akp. 3).

Najważniejszym motywem religijności Polaków jest Maryja – Matka Syna Bożego, która z całym oddaniem prowadzi Kościół polski do Eucharystii: „Prowadzi przez wszystkie dziejowe doświadczenia Kościoła i narodu, związane w sposób szczególny z tajemnicą Wcielenia” (W-wa, kość. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 3).

Do religijności Polaków należy zaliczyć także organizowanie i udział wiernych w rozlicznych peregrynacjach obrazów Matki Bożej, a także Krzyża – znaku zbawienia Jezusa Chrystusa. Papież dzielił się wspomnieniem: „Wciąż żywe jest we mnie wspomnienie peregrynacji Obrazu Matki Bożej. To przecież tutaj, w Radomiu, Obraz Nawiedzenia wrócił na szlak pielgrzymowania po Polsce.

Nie zapominamy także peregrynacji Drzewa Krzyża Świętego w latach nasilonej ateizacji. Mamy dzisiaj podstawy do tego, by ufać w mądrość Narodu, który buduje na Ewangelii, na mądrości Krzyża i zaufaniu do Bogarodzicy” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, zak.).

5.6. Misyjność polskiego Kościoła

Szczególnym znakiem misyjności polskiego Kościoła było rozesłanie czterdziestu misjonarzy podczas uroczystej Mszy św. na placu Defilad²⁸. Papież nawiązał do polecenia misyjnego Chrystusa skierowanego do apostołów, a misyjność określił jako posłanie do nauczania narodów, do bycia szafarzami tajemnic Bożych, do niesienia wartości ewangelicznych. Rozesłanie misjonarzy polskich było znakiem żywotności Kościoła polskiego i zapału misyjnego posłanych oraz „spuścizną tysiącletnią” wiary Polaków (zob. W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 7).

W przesłaniu skierowanym do zakonnic Papież podkreślił wagę powołań dla Kościoła. Powołania te opierają się na wierze i akceptacji nauki o królestwie niebieskim, dla którego potrzebne są odpowiedzi powołanych przez przyjęcie życia w ubóstwie, czystości i posłuszeństwie. Wartości te są niezbędne w budowaniu Kościoła Chrystusowego, bowiem założyciel Kościoła i jego Głowa, to Chrystus, który daje przykład całkowitego poświęcenia się dla dobra wyższego, jakim jest królestwo Boże (zob. Mt, 19,10-12; zob. także: W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 3).

28 W czasie trzeciej podróży apostolskiej do Polski 14 czerwca 1987 roku papież Jan Paweł II odprawił na placu Defilad mszę świętą kończącą II Krajowy Kongres Eucharystyczny. Podczas mszy papież beatyfikował biskupa Michała Kozala. Ołtarz usytuowany był przed Pałacem Kultury i Nauki. I. Masny, *III pielgrzymka Jana Pawła II do Polski – 1987 rok. Lekcje podmiotowości*, Centrum Myśli Jana Pawła II, <https://jp2online.pl/publikacja/iii-pielgrzymka-jana-pawla-ii-do-polski-1987-rok-lekcje-podmiotowosci>; UHVibGljYXRpb246MTIz [dostęp: 30.05.2025].

Archikatedra
Warszawska
Świętego Jana
Chrzciela, tablica
pamiątkowa przed
wejściem głównym,
Warszawa,
5 marca 2025 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

5.6.1. Święci i błogosławieni

Najwspanialszymi znakami religijności pozostają święci i błogosławieni ziem polskich. To oni stanowią przykład miłości Boga do człowieka i odwzajemnionej miłości człowieka do Boga. Swoim życiem i świadectwem potwierdzili prawdę o Bogu Wcielonym i Zmartwychwstałym – Jezusie Chrystusie. Święci i błogosławieni, jak podkreślał Papież, są „żywymi kamieniami” budującymi Kościół. Ich przykład pociąga innych i wskazuje na najważniejsze wartości życia ludzkiego: miłość do Boga i do ludzi. W specjalny sposób Jan Paweł II wyróżnił Męczenników Podlaskich z Pratulina (zob. Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 1 i 2)²⁹.

5.6.2. Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej, Patronki Warszawy

Papież Jan Paweł II podczas pobytu w Warszawie odwiedził Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej, Patronki Warszawy. Wskazał na rolę Najświętszej Maryi Panny w historii Narodu polskiego oraz na znaczenie tegoż Sanktuarium dla powołań zakonnych żeńskich (zob. W-wa, kośc. MBŁ, przem. do zakonnic, 16.06.1983, bez akp.). Powołania zakonne i inne powołania mają charakter powszechny, o ile udzielają się innym. Papież Jan Paweł II wskazał na łaskawość Matki Bożej, Ona łaskawie przyjmuje i traktuje nas jako własne dzieci.

Papież wyznał, że i on doznaje łaskawości Maryi: „Jest dla mnie bardzo łaskawa ta warszawska Matka Boska Łaskawa, przed której podobizną, przed której obrazem – bliskim zresztą sercu Włochów z powodu Faenzy³⁰ – tu stoimy”

29 Wincenty Lewoniuk, Jan Andrzejuk, Konstanty Bójko, Łukasz Bójko, Ignacy Frańczuk, Filip Geryluk, Maksym Hawryluk, Anicet Hryciuk, Daniel Karmasz, Konstanty Łukaszuk, Bartłomiej Osypiuk, Onufry Wasyluk, Michał Wawryszuk. *Kim byli Błogosławieni Męczennicy z Pratulina?*, <https://diecezja.siedlce.pl/diecezja/historia/meczennicy-podlascy/byli-blogoslawieni-meczennicy-pratulina/> [dostęp: 10.12.2024].

30 Faenza jest uroczym średniowiecznym miasteczkiem słynącym na całym świecie. Kult Matki Bożej Łaskawej rozpoczął się we Włoszech na początku XV wieku. W 1410 roku z Faenzy w północnych Włoszech przeor klasztoru dominikanów szerzył ten kult, aby ratować ludność miasta od zarazy. Zob. *Matka Boża Łaskawa – historia obrazu*, <https://laskawa.pl/historiaobrazu> [dostęp: 6.09.2024].

(W-wa, kość. MBŁ, przem. do zakonnic, 16.06.1983, bez akp.). Ojciec Święty osobiście wskazywał, że naśladowanie postawy Matki Bożej jest właściwą drogą osób konsekrowanych: „Dla nas ta skala wyraża się słowem «Jasna Góra», wyraża się też pojęciem jubileuszu jasnogórskiego. Wszystko to mówi o Matce Bożej Łaskawej, o Tej, która rozdaje i nieustannie chce rozdawać. Wy macie Ją naśladować, Ja wam tego życzę, abyście Ją naśladowały...” (W-wa, kość. MBŁ, przem. do zakonnic, 16.06.1983, bez akp.)

5.6.3. Katedra św. Jana w Warszawie

Papież przybył do katedry warszawskiej, aby oddać hołd i wyrazić słowa uznania przy grobie kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Tysiąclecia, który przez lata bronił wiary i wolności Polaków. Papież włączył się w modlitwę Polaków za Ojczyznę, tak jak to czynił zmarły Prymas Tysiąclecia i dał świadectwo o nim: „Ten, który «tak bardzo miłował Kościół Chrystusowy», który tak wiernie kochał Ojczyznę i każdego człowieka, broniąc jego godności i praw, przebacząc wrogom, «zło dobrem przewyciężając» (por. Rz 12,21). Mąż «heroicznej wiary», «który wszystko postawił na Maryję i Jej zawierzył bez granic... u Niej szukał pomocy w obronie wiary Chrystusowej i wolności narodu»” (W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 1).

Katedra warszawska pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela została prawie doszczętnie zniszczona w czasie Powstania Warszawskiego. Udało się jednak wielkim wysiłkiem odbudować świątynię, zdaniem Papieża było to wypełnienie proroczej mowy Chrystusa: „Zburzcie tę świątynię, a Ja w trzech dniach wzniosę ją na nowo” (J 2,19; zob. także: W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 4).

5.6.4. Jasna Góra

W specjalny, osobisty sposób święty Jan Paweł II przeżywał spotkania z Matką Najświętszą – Królową Polski na Jasnej Górze w Częstochowie. Tam też złożył w podziękowaniu jako wotum wyróżnienie akademickie, które otrzymał od

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego podczas wizyty w Polsce w 1983 roku. Papież zadeklarował także własne zawierzenie: „Tam też pragnę zawierzyć Maryi – Stolicy Mądrości – katolicką *Alma Mater* z Lublina i wszystko to, co ona czyni dla przyszłości Kościoła, narodu i jego kultury” (W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.).

Razem z Papieżem na Jasnej Górze zbierały się tłumy wiernych, aby wspólnie doświadczać wspaniałego spotkania z Matką Najświętszą – Królową Polski (zob. W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 3).

5.6.5. Niepokalanów

Święty Jan Paweł II odwiedził Sanktuarium Matki Bożej w Niepokalanowie (bazylika Niepokalanej Wszechpośredniczki Łask) podczas podróży do Ojczyzny 18 czerwca 1983 roku. Miejsce to nazwał „wielkim warsztatem franciszkańskiego apostołstwa” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 6). W takim warsztacie maryjnym wykształcił swą osobowość św. Maksymilian Kolbe, męczennik za wiarę i świadek braterskiej miłości bliźniego. Papież to wielkie dzieło miłości tak określił: „Niepokalanów: gdzie w stałym posłuszeństwie Duchowi Prawdy na wzór Niepokalanej człowiek tworzył siebie dzień po dniu tak, aby święty przerósł człowieka, nie tylko na miarę życia i apostołstwa, ale także na miarę męczeńskiej śmierci «za brata»” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 6).

5.6.6. Katolicki Uniwersytet Lubelski

Jan Paweł II był wieloletnim pracownikiem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego³¹. Pełnił na tej uczelni funkcję wykładowcy i wychowawcy, nawet w czasie

31 Wybrane zagadnienia z działalności naukowej Jana Pawła II: Karol Wojtyła podjął decyzję o wstąpieniu do podziemnego krakowskiego Seminarium Duchownego. Miało to miejsce jesienią 1942 roku. Rozpoczął tam studia z filozofii i teologii, które po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kontynuował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. 13 października 1946 roku w kaplicy Pałacu Arcybiskupiego

z rąk kard. Stefana Sapiehy Karol przyjął święcenia subdiakonatu. Tydzień później, 20 października przyjął święcenia diakonatu. Święcenia prezbiteriatu natomiast Karol otrzymał 1 listopada 1946 roku także z rąk kard. Stefana Sapiehy, również w kaplicy Pałacu Arcybiskupiego. 15 listopada wyjechał na studia do Rzymu, gdzie na Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu Angelicum kontynuował prace badawcze nad mistyką św. Jana od Krzyża. Pod kierunkiem o. Réginalda Garrigou-Lagrange'a napisał rozprawę doktorską: *Doctrina de fide apud S. Joannem a Cruce* (tłum. *Zagadnienie wiary w dziełach św. Jana od Krzyża*), którą obronił 19 czerwca 1948 roku. Po powrocie do Polski od 28 lipca 1948 roku jako wikariusz podjął pracę duszpasterską w parafii w Niegowici. Równocześnie przygotowywał się do egzaminu doktorskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. 24 listopada 1948 roku na Wydziale Teologicznym obronił pracę magisterską: *Pojęcie środka zjednoczenia duszy z Bogiem w nauce św. Jana od Krzyża*. Następnie raz jeszcze (16 grudnia 1948 roku) obronił rozprawę doktorską na temat *Doctrina de fide apud S. Joannem a Cruce* i otrzymał tytuł doktora teologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Na przełomie listopada i grudnia 1953 roku ks. dr Karol Wojtyła zakończył przewód habilitacyjny. Jego dysertacja habilitacyjna *Próba opracowania etyki chrześcijańskiej według systemu Maxa Schelera* została jednogłośnie przyjęta przez gremium profesorów. Prowadził wykłady z katolickiej etyki społecznej dla studentów trzech seminariów: krakowskiego, śląskiego i częstochowskiego. W roku 1954 rozpoczął wykłady na Wydziale Filozoficznym Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie. Wygłosił następujące wykłady monograficzne: w roku akademickim 1954/55 *Akt i przeżycie*, w roku następnym 1955/56 *Wartość i dobro*, w roku 1956/57 *Norma i szczęście* oraz *Miłość i odpowiedzialność* w roku 1957/58. 28 września 1958 roku w uroczystości św. Wacława w katedrze na Wawelu ks. Karol Wojtyła otrzymał sakrę biskupią. 3 października także w katedrze miała miejsce msza pontyfikalna. W 1962 roku biskup Wojtyła zrezygnował z prowadzenia wykładów na Wydziale Teologicznym w Krakowie, aby od 11 października wziąć czynny udział w obradach Soboru Watykańskiego II w Rzymie. Najmocniej swój osobisty wkład biskup Wojtyła odcisnął w tak zwanym Schemacie XIII, który potem stał się Konstytucją duszpasterską o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. 30 grudnia 1963 roku biskup Wojtyła w rozmowie telefonicznej z papieżem Pawłem VI został mianowany arcybiskupem metropolitą krakowskim. W 1967 roku arcybiskup Karol Wojtyła otrzymał wiadomość, iż papież Paweł VI mianował go kardynałem. Udał się do Rzymu, aby 26 czerwca odebrać dekret nominacyjny, 16 października 1978 roku około godz. 17.15 Karol Wojtyła został następcą św. Piotra – Biskupem Rzymu, będąc wiernym wobec swoich poprzedników, przyjął imię Jan Paweł II.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

swojej posługi biskupiej w archidiecezji krakowskiej. Sam wyraził swoje przywiązanie do tej uczelni: „Prawdą jest jednak, że aż do roku 1978 – dokładniej: do 16 października – utrzymywałem kontakty naukowe z Uniwersytetem” (W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.).

Papież wskazywał również znaczenie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w historii Narodu polskiego. Podkreślił długoletnią działalność tej uczelni w kształtowaniu obywatelskich postaw i religijności Polaków na przestrzeni wielu lat, poczynając od 1918 roku. Papież stwierdził: „Widocznie zachodzi jakiś organiczny związek pomiędzy niepodległością a uniwersytetem oraz pomiędzy niepodległością a «katolickością»” (W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.).

Katolicki Uniwersytet Lubelski otrzymał od Papieża błogosławieństwo, w którym został zawarty projekt dalszego działania i pomnażania dobra narodowego: „Życzę, ażeby był żywą wspólnotą profesorów i studentów, zespołowych głębokim umiłowaniem prawdy, a równocześnie głęboko zakorzenionych w chrześcijańskim – a zarazem prawdziwie humanistycznym – porządku wartości. Życzę, ażeby ziemi polskiej nasz Katolicki Uniwersytet przysparzał ludzi mądrych i mężnych” (W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.).

5.6.7. Kościół Wszystkich Świętych w Warszawie

Podczas podróży po Polsce, Papież odwiedzał wiele kościołów i sanktuariów. Znamienna była wizyta papieska w kościele Wszystkich Świętych w Warszawie w 1987 roku, gdzie Jan Paweł II odprawił mszę rozpoczynającą obrady II Krajowego Kongresu Eucharystycznego. Wzywał w swojej homilii przybyłych na rozpoczęcie Kongresu: „Jak łatwo zapominamy, że «wszystko jest darem» (por. 1 Kor 4,7). Również i to, co człowiek uważa za dzieło swego geniuszu, również to – u korzenia – jest darem. A nawet cierpienie – gdy spojrzeć na nie przez pryzmat Chrystusowej tajemnicy Odkupienia przez Krzyż – nawet cierpienie nabiera wartości daru, poprzez który «dopełniamy» odkupieńczej ofiary Syna Bożego. Wielu ludzi dziś żyje na progu frustracji wywołanych różnymi

okolicznościami współczesnej egzystencji (...). Frustracja: poczucie bezsensu życia. Czy jest wyjście z tego stanu ducha? Czy jest dla człowieka jakaś droga? Drogą jest właśnie Ten, który «umiłował do końca». Drogą jest Eucharystia – sakrament tej miłości” (W-wa, kość. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6).

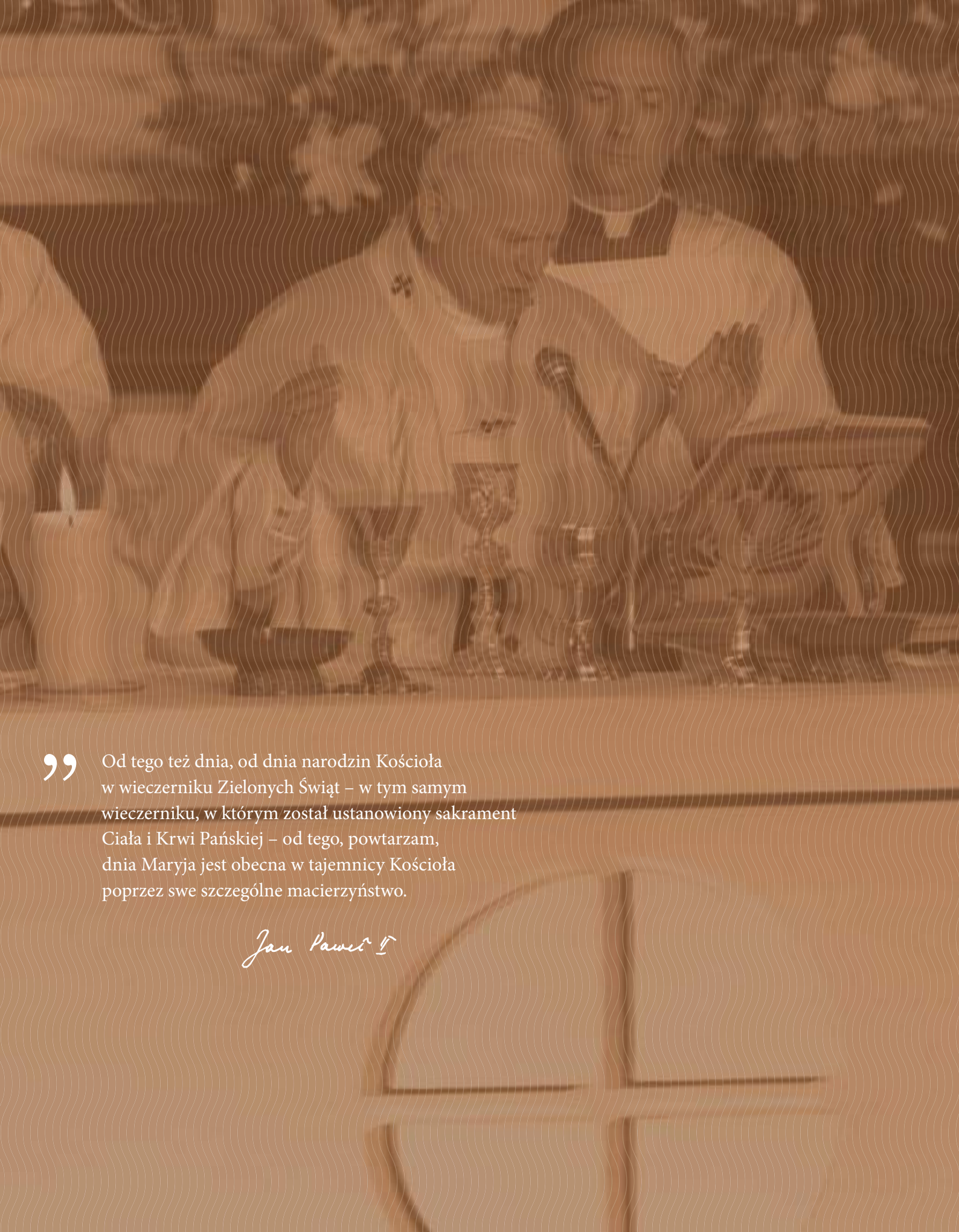
5.6.8. Kościół na Mazowszu

Papież Jan Paweł II łączył polskie społeczeństwo, łączył ludzi wiary we wszystkich regionach Ojczyzny, także na Mazowszu: „Kościół: jest «w świecie» poprzez świeckich. Pragnę więc ogarnąć was wszystkich, którzy stanowicie ten Kościół w tutejszym polskim, warszawskim i mazowieckim świecie. Was, ojcowie i matki rodzin, i was, ludzie samotni, was, osoby starsze, i was, młodzieży i dzieci” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 2). W nauczaniu Papieża dominowało przesłanie, że Kościół przede wszystkim stanowią wierni ze wszystkich grup społecznych, ludzie świeccy. Było to zgodne z nauczaniem Soboru Watykańskiego II w *Dekrecie o apostołstwie świeckich* (zob. Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 3).

5.7. Katolickość Narodu polskiego

Jan Paweł II rozpoznawał ścisły związek Narodu polskiego z wiarą chrześcijańską wyznania katolickiego. Wskazywał na przebieg historii Polski oraz przywiązanie Polaków do wyznawania prawdy o Jezusie Chrystusie. Ten charakter religijnej polskości był rozpoznawany nieustannie przez Stolicę Apostolską (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 3).

Patrząc w przyszłość, Papież przewidywał dalszą współpracę i współzależność Narodu i Państwa od Kościoła. Zadanie Kościoła nieustannie jest takie samo, ogarnia wszystkie pokolenia i prowadzi do realizacji dzieła zbawienia: „Niech odnowi się Kościół na naszej ojczystej ziemi na miarę czasów, ku którym idziemy. Niech odnawiając się, potwierdzi całą swą tysiącletnią tożsamość, aby słowo Boże wróciło do wszystkich pełne swej zbawczej mocy” (W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 5).

” Od tego też dnia, od dnia narodzin Kościoła
w wieczniku Zielonych Świąt – w tym samym
wieczniku, w którym został ustanowiony sakrament
Ciała i Krwi Pańskiej – od tego, powtarzam,
dnia Maryja jest obecna w tajemnicy Kościoła
poprzez swe szczególne macierzyństwo.

Jan Paweł II

6. ZAGADNIENIA MARIOLOGICZNE

W wystąpieniach Papieża zagadnienia mariologiczne były przedstawiane z wielkim zaangażowaniem modlitewnym i z wdzięcznością za czyny Maryi w całej historii zbawienia oraz podkreślaniem znaczenia kultu maryjnego wśród Polaków.

Maryja – Matka Kościoła. „Serce Jego Matki, która jest Matką Kościoła. Niech wszyscy święci patronowie tej ziem (...) wypraszają dla współczesnych i przyszłych pokoleń, aby Chrystus pozostawał zawsze «drogą i prawdą, i życiem dla wszystkich»” (Płock, synod, hom., 7.06.1991, akp. 4).

Papież rozumiał kult Maryi jako nieustający wpływ Bogarodzicy na losy Narodu, a dla Narodu polskiego Maryja została ogłoszona – i jest – Królową³², od najdawniejszych czasów (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 1).

Podczas drugiej pielgrzymki do Polski (1983) Papież nawiedził wizerunek Matki Bożej, na Jasnej Górze, złożył wotum, wyróżnienie akademickie, i zawierzył uczelnię katolicką KUL Maryi – Stolicy Mądrości „i wszystko to, co ona czyni dla przyszłości Kościoła, narodu i jego kultury” (W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.).

32 Tytuł Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski mówi o obecności Maryi w historii polskiego Narodu. Jan Długosz nazwał Maryję *Panią świata i naszą*. Tytuł Matki Bożej jako Królowej Polski sięga drugiej połowy XVI wieku, gdy Grzegorz z Sambora nazywa Maryję Królową Polski i Polaków. 1 kwietnia 1656 roku w katedrze lwowskiej król Jan Kazimierz ślubował przed wizerunkiem Matki Bożej Łaskawej: „Ciebie za patronkę moją i za Królową państw moich dzisiaj obieram”. Zob. *Najświętsza Maryja Panna Królowa Polski*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Najświętsza_Maryja_Panna_Królowa_Polski [dostęp: 5.09.2024].

6.1. Błogosławiony Wizerunek

Papież Jan Paweł II zastanawiał się nad tajemnicą Bożego wcielenia za przyczyną Matki Bożej Maryi. Stawiał pytanie: Co znaczy matka? Za o. Maksymilianem Kolbe uważał, że ta tajemnica przekracza ludzkie zrozumienie: „Co znaczy matka – pisał Maksymilian – to wiemy, ale Matka Boga – tego nie możemy pojąć rozumem (...), co znaczy «Niepokalana»... «Niepokalane Pożęcie» pełne jest pocieszających tajemnic (list z 12 IV 1933 r.)” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 5).

Teologia katolicka od samego początku Kościoła zwracała uwagę na rolę Najświętszej Maryi Panny w dziele zbawienia i w dziele uświęcania ludzi. Papież mówił: „Od tego też dnia, od dnia narodzin Kościoła w wieczniku Zielonych Świąt – w tym samym wieczniku, w którym został ustanowiony sakrament Ciała i Krwi Pańskiej – od tego, powtarzam, dnia Maryja jest obecna w tajemnicy Kościoła poprzez swe szczególne macierzyństwo” (W-wa, kość. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 4).

Maryja jest nieustanną duchową pomocą w ukazywaniu miłości Boga do człowieka. Jej przykład ukochania Syna Bożego, ukochania Kościoła i wszystkich narodów świata powoduje wielkie zmiany w sercach ludzkich. „Niech Maryja, Matka Kościoła, najbardziej „wrażliwy” świadek tej Chrystusowej miłości aż do końca, pomoże nam wszystkim, niech nam pomoże, drodzy bracia i siostry, wyjść z bezdroży, z manowców, ku którym nieraz zmierza nasze ziemskie bytowanie – niech nam pomoże stanąć przy Tym, który jest Drogą! Jest Drogą, Prawdą i Życiem (por. J 14,6)” (W-wa, kość. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 7).

Piękną modlitwą i pięknym wezwaniem Jan Paweł II w kościele Matki Bożej Łaskawej wskazał na Maryję: „I ja przy dzisiejszym spotkaniu proszę Ją, ażeby była dla was zawsze łaskawa, coraz bardziej łaskawa, bo Jej łaskawość pociągnie za sobą waszą łaskawość” (W-wa, kość. MBŁ, przem. do zakonnic, 16.06.1983, bez akp.)

Kościół katolicki w Polsce ma specjalny kult do Matki Bożej, Królowej i Pani Jasnogórskiej. Sanktuarium w Częstochowie od ponad 600 lat duchowo

oddziałuje na społeczeństwo, kształtując wiarę wśród Polaków. Papież uczestniczył w tym jubileuszu obecności w klasztorze na Jasnej Górze wizerunku Matki Bożej Częstochowskiej: „Tejże samej macierzyńskiej obecności pragnę również dać świadectwo wraz z wami – i dlatego przybywam do Ojczyzny, dziękując za zaproszenie całemu społeczeństwu” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 3).

Papież wspominał jubileusz jasnogórskiego obrazu Matki Bożej Częstochowskiej na tle wielu wydarzeń historycznych, szczególnie wspominał odzież wiedeńską, która nie tylko doprowadziła do zwycięstwa, ale miała także wpływ na wiarę wielu narodów ościennych, a także na budowanie ekumenizmu (zob. W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 4-5).

Swoją obecność na Jasnej Górze Papież określił jako pielgrzymkę: „Udając się stąd w pielgrzymkę na Jasną Górę, będę prosił Królową Polski i Matkę wszystkich Polaków, aby wyjednała nam, za wzorem świętego Maksymiliana, moc ducha potrzebną do podjęcia tego programu. Abyśmy przyjęli do duchowego dziedzictwa polskości wymowę życia i męczeńskiej śmierci Rycerza Niepokalanej” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 11).

Papież poświęcił całą swoją podróż do Ojczyzny pielgrzymowaniu, potraktował ją jako pielgrzymkę, na wzór wielu Polaków wędrujących z różnych części Polski: „Pragnę wspólnie z nimi modlić się, spełniać posługę słowa Bożego i Eucharystii. Wspólnie z nimi rozważać wielkie sprawy Boże (por. Dz 2,11)... i sprawy ludzkie, i sprawy polskie” (W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 3).

Szczególną rolę w umacnianiu religijności maryjnej w Polsce odegrał kard. Stefan Wyszyński, przez ponad 30 lat głosił wielkość i znaczenie Maryi w dziele zbawienia, a także ukazywał rolę Maryi w historii, w religijności i w kulturze polskiej. Zdaniem św. Jana Pawła II, „dzięki Maryi można najpełniej odzwierciedlić siłę tego fundamentu, którym jest Chrystus, że dzięki Maryi można najskuteczniej stawać się zwornikiem Kościoła” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 1).

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

6.2. Rok Maryjny

W Roku Maryjnym święty Jan Paweł II wskazał na znaczenie Maryi w całym dziele zbawienia, wskazując na najistotniejsze argumenty uzasadniające Jej wyjątkowe miejsce w historii zbawienia. Były to:

- obecność Maryi w wieczniku, „w którym został ustanowiony sakrament Ciała i Krwi Pańskiej”;
- Maryja jest obecna „w tajemnicy Kościoła poprzez swe szczególne macierzyństwo”;
- „Stale też «przoduje» w pielgrzymce wiary całemu Bożemu ludowi jako Matka Odkupiciela” (W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 4).

Kult Matki Bożej w Narodzie polskim, na terenach Polski, trwa od wieków i nadal przynosi wielkie owoce wiary.

7. EUCHARYSTIA

Nauczanie św. Jana Pawła II o Kościele opiera się na idei połączenia i zjednoczenia wspólnotowego człowieka z Bogiem i zjednoczenia wszystkich wierzących pomiędzy sobą. Podstawowym znakiem i rzeczywistością jednoczącą jest Eucharystia – sakramentalna obecność Chrystusa na ziemi, który uobecnia się podczas Liturgii Mszy Świętej. Eucharystia jest darem miłości Boga do człowieka³³, Bóg pragnie być blisko swoich dzieci – ludzi dobrej woli i wierzących, Bóg pragnie zaznaczyć swoją obecność, ofiaruje Eucharystię jako dar mocą Ducha Świętego. Chrystus udziela się człowiekowi w Duchu Świętym mocą swej męki w oddaniu się całkowitym (zob. W-wa, hom. do chorych, 14.06.1987, akp. 4).

To oddanie stanowiło „odkupieńczą godzinę człowieka i świata”, w której Chrystus okazał miłość całkowitą, oddał życie, objawił, że jest Miłością. Ta godzina odkupieńska dokonała się tylko raz w historii świata, a jej skutki stały się powszechne (zob. W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 1, 4).

7.1. Kongres Eucharystyczny

Inicjatywa Kongresu Eucharystycznego została podjęta przez Kościół w Polsce, aby podkreślić i ukazać niezmierzoną Miłość Chrystusa, który „umiłował do końca” i podjął cierpienie i śmierć krzyżową. Te akty zbawcze nieustannie się odnawiają w sposób bezkrwawy. W Eucharystii Ciało Chrystusa jest ofiarowywane Bogu Ojcu, tak jak to było na krzyżu, w celu zbawienia, w celu dokonania odkupienia świata z ciężaru zła i grzechów ludzkich. „Niech oczyszcza nasze sumienia z martwych uczynków” – mówił Papież (W-wa. kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6).

33 „Ten Dar, ta Miłość Ojca w Synu, nie tylko zostaje oznaczony, wyrażony, ale zostaje urzeczywistniony”. W-wa, hom. do chorych, 14.06.1987, akp. 3.

Eucharystia świadczy o Nowym Przymierzu, które „niejako przechodzi w sakrament i pod postacią sakramentu trwa ta sama zbawcza, odkupieńcza Ofiara do końca wieków” – nauczał Papież (W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 5).

Eucharystia stała się „polską drogą” zbawienia prowadzoną pod miłościwym wstawiennictwem Maryi. Wskazują to dziejowe doświadczenia Kościoła i Narodu polskiego. Wielka tajemnica wcielenia Syna Bożego zrealizowana została za przyczyną Najświętszej Maryi Panny, która w szczególny sposób jest czczona na ziemiach polskich i w sercach Polaków. Chrystus od tamtych historycznych czasów nieustannie buduje Kościół jako swoje Ciało, widocznym znakiem i treścią jest powtarzający się cud Eucharystii. „Eucharystia jako sakrament Ciała i Krwi Chrystusa wprowadza nas w tajemnicę Kościoła – Ciała, Ciała Chrystusa” – stwierdził Papież (W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 3).

Szczególnym znakiem dla polskiego społeczeństwa i Kościoła lokalnego był II Kongres Eucharystyczny³⁴. Rozpoczął go i zamknął papież Jan Paweł II³⁵, który przybył z trzecią pielgrzymką do Ojczyzny. Papież uważał to wydarzenie za dopełnienie do Millenium Chrztu Polski, „do tysiąclecia chrztu, które z takim przejęciem obchodziliśmy w Roku Pańskim 1966” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 1).

Podczas inauguracji II Kongresu Eucharystycznego św. Jan Paweł II zgromadził wokół siebie, wokół ołtarza, wszystkich wierzących i ufających w sakrament Eucharystii, nawiązując w ten sposób do wieczernika, w którym Chrystus ustanowił ten znak swojej miłości i obecności (zob. W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, 8.06.1987, akp. 2). Eucharystia łączy, wzywa do naprawy życia moralnego. Eucharystia leczy, pokonuje nienawiść i egoizm, prowadzi do zbawienia,

34 II Kongres Eucharystyczny, odbywający się w dniach 8-14 czerwca 1987 roku w Warszawie, rozpoczął i zamknął papież Jan Paweł II, który przybył z trzecią pielgrzymką do Ojczyzny.

35 „Drodzy bracia i siostry, nawiązujecie do tych słów Chrystusa Pana w ciągu dni Eucharystycznego Kongresu w Polsce, który dane mi jest w dniu dzisiejszym zainaugurować”. W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 1.

dlatego Papież mówił: „Musimy wyzwalać się z dziedzictwa nienawiści i egoizmu, bo Eucharystia to sakrament miłości Boga do człowieka i człowieka do Boga, a równocześnie jest to sakrament miłości człowieka do człowieka, sakrament, który tworzy wspólnotę. Musimy więc wciąż przezwyciężać w sobie to widzenie świata, które towarzyszy dziejom człowieka od początku, widzenie takie, «jakby Bóg nie istniał» – jakby «nie był Miłością»” (W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6).

Przez Eucharystię i w Eucharystii Papież jednoczył się z Kościołem i Narodem polskim, w łączności z Najświętszą Maryją Panną, a także ze wszystkimi patronami – świętymi naszego Narodu (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 1). Papież wyrażał wdzięczność za ten szczególny czas spędzony w Polsce. „Przed wszystkim wspólnie z wami dziękuję Chrystusowi–Eucharystii za te dni eucharystyczne na ziemi ojczystej. Dziękuję przez Serce Matki Kościoła i Królowej Polski. Przez pośrednictwo naszych świętych Patronów” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 1).

Papież pragnął się modlić wspólnie z Narodem polskim i wspólnie pielgrzymować z milionami pielgrzymów udającymi się na Jasną Górę z okazji 600-lecia jasnogórskiego wizerunku, aby rozważać wielkie sprawy Boże i ludzkie, sprawy polskie (zob. W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 3).

W spotkaniu z chorymi Papież nawiązał do uzdrawiającego charakteru Eucharystii, która mocą Bożej miłości i obecności leczy ludzkość z grzechów i ich skutków (zob. W-wa, hom. do chorych, 14.06.1987, akp. 4).

Obecność Chrystusa w Eucharystii ma zewnętrzną postać chleba, który z kolei symbolizuje i stanowi pokarm dla duszy. Człowiek dostępuje wielkiego spotkania z Bogiem pomimo własnej słabości, niedoskonałości i kruchości. Śmiertelne ludzkie ciało spotyka się z Ciałem Chrystusa Syna Bożego, z Bogiem Nieśmiertelnym. Papież przytoczył wypowiedź ks. Piotra Skargi, narodowego kaznodziei: „«W żadnym sakramencie – mówił nasz kaznodzieja narodowy – tak właśnie mówić nie mogę, iż mój jest Chrystus, jako w tym. Mój jest, bo Go pożywam, bo we mnie jest... o, jaka to mi pociecha, mnie słabemu jak trzcina... Jaka pociecha mnie grzesznemu, gdy tak czystego Ciała pożywam! Jakie wesele

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

mnie smutnemu, gdy Pana chwały mam z sobą...» (ks. Piotr Skarga, *Kazania na niedzielę*)” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 4).

Eucharystia ma charakter jednoczący, od samego początku, od czasów Apostolskich Eucharystia była centrum spotkania i uwielbienia Boga w Chrystusie, w tajemnicy Trójcy Przenajświętszej. W tajemnicy Eucharystii zawarta jest niezgłębiona miłość Boga do człowieka, każdego, jeśli przez wiarę dziękuje Chrystusowi za Jego akty zbawcze: mękę, śmierć i zmartwychwstanie (zob. W-wa, pl. Defilad, 14.06.1987, akp. 5).

Na zakończenie II Kongresu Eucharystycznego w Polsce Papież podziękował wszystkim uczestnikom, a szczególnie tym, którzy przygotowywali i kierowali tym wielkim wydarzeniem: „Dziękuję wszystkim, którzy w dzieło Kongresu Eucharystycznego wnieśli swoją «częstkę» – większą lub mniejszą. Oby ten nowy zasiew na glebie Kościoła w naszej Ojczyźnie owocował” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 1).

8. EKUMENIZM

Sobór Watykański II dał podstawy do kierunku zjednoczeniowego pomiędzy wyznawcami nazywanymi chrześcijanami. Ruch ten opiera się na postawie ekumenicznej³⁶. Święty Jan Paweł II przypominał ten ruch ekumeniczny podczas specjalnego spotkania w Warszawie 17 czerwca 1983 roku, zapraszając różne Kościoły wyznań chrześcijańskich. Celem tego spotkania była próba podtrzymania ekumenizmu także na ziemi polskiej³⁷. Podstawą ekumenizmu jest nauka samego Chrystusa wzywająca do jedności wszystkich wyznawców, którzy są ochrzczeni w imię Trójcy Przenajświętszej. Dlatego też należy powracać do jedności drogą poszanowania wszystkich odmienności, które na przestrzeni wieków powodowały podziały. Papież stwierdzał: „Wszystko to niewątpliwie przyczynia się do kształtowania nowych, rzetelnych postaw ekumenicznych. Jest to także swoisty dialog na rzecz wzajemnego poznania się i miłowania w jednej, wielkiej wspólnocie wierzących w Chrystusa” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Papież wspominał uwagi i nauczanie przedstawiciela protestantyzmu Karla Bartha o tym, że chrześcijanie wierzą w tego samego Jezusa Chrystusa Pana i Odkupiciela (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Na ziemiach Polskich rozpoczął się i rozwijał ruch ekumeniczny pod auspicjami toruńskiego *Colloquium Charitativum*³⁸, dokonało się wiele spotkań, na których

36 Zob. Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie* [*Unitatis redintegratio*], dz. cyt.

37 W spotkaniu uczestniczyli: przewodniczący Komisji Episkopatu ds. Ekumenizmu biskup Alfons Nossol i biskup Władysław Miziołek, zastępca przewodniczącego.

38 *Colloquium Charitativum* (łac. braterska rozmowa) – to spotkanie katolików, luteran i kalwinistów, którego celem było dążenie do jedności wiary i pokoju religijnego. Spotkanie po raz pierwszy odbyło się 28 sierpnia 1645 roku w Toruniu i trwało do 21 listopada tego roku. Podczas tego spotkania odbyło się 36 sesji, z których te główne zwoływane były w ratuszu miejskim. *Colloquium Charitativum* nie doprowadziło do zbliżenia stanowisk, ale przyczyniło się do budowania dialogu międzyreligijnego. *Colloquium Charitativum*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Colloquium_charitativum [dostęp: 25.04.2025].

dyskutowano i wymieniano poglądy o charakterze doktrynalnym pomiędzy katolikami, luteranami i kalwinistami. W wyniku tych spotkań zmieniło się także nastawienie wiernych w stosunku do siebie i do duchownych różnych wyznań (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.). Powstał też dorobek naukowy i kulturalny dotyczący wspólnej refleksji nad objawieniem Bożym i nad dziejami Kościołów, „coraz częściej są publikowane teksty autorów należących do różnych tradycji teologicznych” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Podczas spotkania w Siedlcach Papież wspomniał przedstawicieli obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, doceniając ofiary poniesione przez tych wyznawców, jakie miały miejsce podczas prześladowań ze strony ideologii marksistowskiej, trwające przez 45 lat. Było to świadectwo wierności Chrystusowi i Kościołowi: „W tym świadectwie wierność Chrystusowi splota się z wiernością Kościołowi i staje się służbą jedności” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 2).

Historia ekumenizmu w Kościele polskim sięga dawnych wieków, do zasług takiego rozumienia Ewangelii Chrystusa należy zaliczyć tolerancyjną postawę Polaków. Papież dał świadectwo tej prawdzie, mówiąc: „Z tego ducha braterskiej miłości rodzi się w stosunkach międzyludzkich wzajemna wyrozumiałość, poszanowanie cudzych poglądów i upodobań, a zwłaszcza odmiennych wierzeń lub zwyczajów. Jest to duch tolerancji tak głęboko zakorzeniony w naszych tradycjach religijnych, społecznych i narodowych, że Polska słusznie zasłużyła na miano «państwa bez stosów»” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

W powszechnym ruchu ekumenicznym zmierzającym do jedności wyznań chrześcijańskich, oprócz postawy tolerancji, akceptacji różnic liturgicznych i odmiennych ustaleń prawnych i hierarchicznych, istotną rolę odgrywa jednocząca wyznania modlitwa. Przez akty wspólnej modlitwy zbliżamy się do ideału jakim jest Chrystus, włączamy duchowo Zbawiciela do wielkiego dzieła jedności Kościoła. O potrzebie modlitwy w intencji jedności chrześcijan Papież mówił: „Choć niekiedy mamy inne tradycje, inne obyczaje, inny styl myślenia, jednakże czujemy się wszyscy wezwani do ściślejszego zjednoczenia z Chrystusem i wokół Chrystusa. Właśnie temu służą modlitwy o jedność Kościołów. Bez tych modlitw ruch ekumeniczny nie byłby tym, czym jest” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

9. SPRAWY SPOŁECZNE EUROPY

Najważniejszymi dokumentami Kościoła poruszającymi tematy społeczne są: encyklika Leona XIII o kwestii robotniczej *Rerum novarum* (1891); encyklika Jana XXIII o współczesnych przemianach społecznych *Mater et Magistra* (1961); encyklika Pawła VI *Populorum progressio* (1967); Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (1965); Synod Biskupów z 1971 roku; encykliki Jana Pawła II: o pracy *Laborem exercens* (1981), o potrzebie solidarności międzyludzkiej *Sollicitudo rei socialis* (1987) oraz o demokracji w warunkach wolnego rynku *Centesimus annus* (1991).

9.1. Polska a Europa

Papież określił miarodajne znaczenie Polski dla Europy: „Nie może być Europy sprawiedliwej bez Polski niepodległej na jej mapie” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., akp. 4). Podstawą takiego stanowiska są wielkie ofiary jakie ponieśli Polacy w niezliczonych walkach o wolność „naszą i waszą”. Polska zawsze starała się uszanować wolność innych krajów i narodów, ale również niezmiennie walczyła o własne bezpieczeństwo i o wolność traconą na rzecz agresorów. Papież przytoczył modlitwę – pacierz za zmarłych – Artura Oppmana: „«Gdzie są ich groby, Polsko! Gdzie ich nie ma! Ty wiesz najlepiej – i Bóg wie na niebie!» (Artur Oppman, *Pacierz za zmarłych*)” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 4).

Nowym problemem społeczeństw Europy, szczególnie tych zachodnich, stała się utrata wiary i odwracanie się od wartości chrześcijańskich. Człowieka i społeczeństwo bez Boga uważano za „wyzwolone”, a tymczasem doświadczano wielu kryzysów i trudności w budowaniu sprawiedliwości i pokoju. Większość ludzi, Europejczyków nie ma postawy dawania, służby, pomocy i jakiegokolwiek ofiary czy poświęcenia moralnego i społecznego, ponieważ życie – ich zdaniem – zaczyna się i kończy tutaj, na tym świecie – doczesnym i przemijającym. Na takiej postawie rozwija się filozofia neomodernistyczna, w konsekwencji

prowadząca do postaw egoizmu, a nawet hedonizmu. Papież tak to określił: „Myślimy tak, żyjemy tak, jakby Bóg nie istniał” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

Sama krytyka i negatywna ocena społeczeństw Europy nie wystarcza, zdaniem Papieża należy ponownie przypominać i wyjaśniać, na czym polega prawdziwa filozofia życia i ocena zdolności duchowych i intelektualnych człowieka. Papież wskazuje na doskonały wzór, wskazuje na Chrystusa prawdziwego Boga i Człowieka zarazem. Sobór Watykański II wskazał na ten wzór, przestrzegając jednocześnie przed praktycznym materializmem duchowym i fizycznym. Sobór wskazał, a Papież to powtórzył: „Chrystus objawia człowiekowi w pełni człowieka” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6). To znaczy, że bez nauki i działania Chrystusa nie można zrozumieć zawitych losów człowieka, tak indywidualnego, jak i społecznego.

Papież popierał tę opinię na podstawie dziejów Polski: „Czyż nie jest odpowiedzią Boga to, co w tym czasie dokonało się w Europie i w świecie, poczynając od naszej ojczyzny? Na naszych oczach następowały przemiany systemów politycznych, społecznych i gospodarczych, dzięki którym poszczególne osoby i narody na nowo ujrzały blask swojej godności” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1). Odnowiona godność człowieka oparła się ponownie na podstawowych wartościach: prawdzie, sprawiedliwości i wolności.

Były groźne niebezpieczeństwa dla Narodu, szczególnie wtedy, kiedy utracona była niepodległość, w czasie rozbiorów, sąsiednie imperia dążyły do wynarodowienia społeczeństwa, a w dalszej perspektywie spodziewano się całkowitego utracenia polskości (zob. W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 8.06.1987, akp. 3).

Historyczny dramat rozegrał się w Polsce i na Polakach podczas wojen światowych, w tych zmaganiach Polacy uczestniczyli na wszystkich frontach Europy i świata. Zwycięskim okazał się czas po I wojnie światowej, kiedy po czasach zaborów wreszcie w Europie przyznano Polakom prawo do Ojczyzny – Polski. Udało się wówczas pokonać sąsiadujące z ziemiami polskimi imperia! W tym czasie Polska zyskała wielu przyjaciół i zwolenników pokoju, szczególnie zasłużyli

się emigranci z polskich ziem, którzy na hasło wolności dla Ojczyzny potrafili jednoczyć się i działać militarnie na frontach Wschodu i Zachodu (zob. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 17.06.1983, akp. 2).

W tych zmaganiach politycznych i militarnych okazywało się, że Polska i Polacy są potrzebni Europie, że mają prawo do suwerennego bytu państwowego, tak dla Europy, jak i dla świata (zob. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 17.06.1983, akp. 2; W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 7).

Także i stosunki międzynarodowe uległy polepszeniu, przykładem tego była normalizacja na ziemiach północnych i zachodnich Polski. Papież wspominał także zasługi papieża Pawła VI oraz stałe, pozytywne relacje pomiędzy Stolicą Apostolską a Polską (zob. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 17.06.1983, akp. 1).

9.2. Nauczanie o pokoju

Podstawową prawdą, do której odnosi się nauczanie społeczne Kościoła, jest pokój rozumiany indywidualnie i społecznie. Pokój indywidualny odnosi się do stanu duszy i ciała, czyli do integralnej sytuacji każdego człowieka. Pokój społeczny odnosi się do podstawowych struktur życia, do rodziny, do Narodu, do stosunków administracyjnych i prawnych, a także do dyplomacji i polityki międzynarodowej.

W sposób specjalny św. Jan Paweł II odniósł się do encykliki *Pacem in terris* Jana XXIII jako podstawy do nauczania o pokoju między narodami, pomiędzy państwami. Konieczność wybierania dróg pokojowych wynika z doświadczeń negatywnych, a nawet tragicznych, które wyniknęły dla całej ludzkości ówczesnego świata podczas I i II wojny światowej. Kościół nie może być obojętny wobec wojen i wobec tragicznych ofiar jakie wojna niesie, brak porozumienia we wszelkich sprawach społecznych degraduje godność człowieka jako bytu rozumnego. Działalność Kościoła na rzecz pokoju przynależy do jego ewangelicznego posłannictwa (zob. W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 7; W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 4).

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Katedra Polowa
Wojska Polskiego
pod wezwaniem
Najświętszej Maryi Panny
Królowej Polski,
Warszawa,
5 marca 2025 r.

Katedra Polowa
Wojska Polskiego
pod wezwaniem
Najświętszej Maryi Panny
Królowej Polski,
widok wnętrza – nawa
główna, Warszawa,
5 marca 2025 r.

Nauczanie społeczne Kościoła odnosi się do całego świata, do wszystkich systemów ekonomicznych i politycznych, szczególnie jeśli chodzi o zachowanie pokoju między narodami. Taką ideą kieruje się Stolica Apostolska, Państwo Watykańskie, a także Kościoły lokalne kierowane przez biskupów (zob. W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 4).

9.3. Karta Praw Człowieka

W nauczaniu o pokoju należy szczególną uwagę zwracać na podstawowe prawa człowieka: „Jeśli chcecie zachować pokój, pamiętajcie o człowieku. Pamiętajcie o jego prawach, które są niezbywalne, bo wynikają z samego człowieczeństwa każdej ludzkiej osoby” – stwierdził Papież (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3). Następnie Ojciec Święty wymienił te podstawowe prawa: prawo do wolności religijnej, prawo do stowarzyszeń, prawo do wolności słowa. W prawach człowieka mieści się godność osoby i jednocześnie zdolność do działania dobrego, pokojowego, a „wszelkie naruszenie i nieposzanowanie praw człowieka stanowi zagrożenie dla pokoju” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Karta Praw Człowieka była wynikiem działania sumień ludzkich, po doświadczeniach wojennych na całym świecie, a szczególnie po II wojnie światowej, wszystkie narody uznały za stosowne stworzenie podstawy prawnej do obrony pokoju – najważniejszego dobra ludzkości. Był to „ogólnoludzki zryw sumień” – stwierdził Papież (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Karta Praw Człowieka wskazuje na godność każdej osoby, ma ona niezbywalne prawa, należy je zachowywać, aby panował pokój. Papież wzywał: „Pamiętajcie o jego godności, w której muszą się spotykać poczynania wszystkich społeczeństw i społeczności” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Zachowanie podstawowych praw człowieka, w tym zachowanie wolności, sprawiedliwości i prawdy prowadzi do pokojowego współżycia, gwarantuje

pokój, a także wpływa na świadomość i godność człowieka (zob. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 3). W przypadku braku tych podstawowych praw następują, prawie we wszystkich społecznościach ludzkich, niepokoje, zamieszki, rewolucje i wszelkie formy sprzeciwiania się niesprawiedliwej władzy (zob. Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 2).

9.4. Zbliżenie pomiędzy narodami

Do zbliżeń pomiędzy narodami dochodzi na podstawie obopólnej zgody, rządy i dyplomacja powinny się kierować podstawowymi wartościami, takimi jak: sprawiedliwość, prawda, wolność osobista i społeczna obywateli. Podstawą tych wartości jest filozofia życia i działania społecznego ludzi na całym świecie, a w filozofii niezbędne jest zastosowanie etyki. Papież Jan Paweł II mówił o tym tak: „W świetle tych oczywistych przesłanek porozumienie takie widzimy jako jeden z elementów ładu etycznego i międzynarodowego w Europie i w świecie współczesnym, wynikającego z poszanowania praw narodu i praw człowieka” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4). Takiej postawy trzeba nieustannie bronić i nią się kierować. Mentalność ludzka się zmienia, zmieniają się rządcy i struktury społeczne, zatem niezbędne są przygotowania i nauczanie w ramach zachowań i postępowań etycznych.

Sens etycznego zachowania się państw i narodów można dostrzec na przestrzeni wieków istnienia Państwa polskiego i Narodu polskiego. Historia Polski wskazuje na wielki postęp moralny, materialny w czasie pokoju oraz wielkie straty w czasie konfliktów zbrojnych i niepokoju społecznych. Papież wyznaczył granice i warunki zachowań pokojowych: „Pokój i zbliżenie pomiędzy narodami może budować się tylko na zasadzie poszanowania obiektywnych praw narodu, takich jak prawo do istnienia, do wolności, do podmiotowości społeczno-politycznej, do tworzenia własnej kultury i cywilizacji” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 3).

9.5. Systemy ekonomiczne

Systemy ekonomiczne państw i narodów zmieniają się na przestrzeni wieków, prawdopodobnie, tak jak historia człowieka na ziemi, będą się zmieniać obecne systemy ekonomiczne. Kościół w nauce społecznej kieruje podstawowe wskazania odnoszące się do godności człowieka, wynikające ze wskazań Ewangelii i z zachowaniem podstawowych moralnych wartości: sprawiedliwości, prawdy, pokoju, wolności, miłości i solidarności. Dobro wspólne ma iść w parze z dobrem indywidualnym, ze szczególnym wskazaniem na dobro rodziny jako podstawowej komórki społecznej.

Nauczanie św. Jana Pawła II było jasne i zdecydowane, mówił: „A więc – nie egoizm, nie szybki sukces ekonomiczny (za każdą cenę), nie praktyczny materializm (można by tę listę pomnożyć)... Ale gotowość dawania siebie, postęp moralny, odpowiedzialność. Jednym słowem: przykazanie miłości” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 5).

Przykazanie miłości jest podstawą społecznego nauczania Kościoła, pochodzi wprost od Założyciela Kościoła – Jezusa Chrystusa. W obrębie takiej postawy miłości w życiu społecznym – narodowym znajdą swoje miejsce wszyscy potrzebujący pomocy, chorzy, nieprzystosowani do wymagań współczesnego świata w zakresie wykształcenia, rodziny potrzebujące wsparcia, bezdomni i źle się mający.

System ekonomiczny ma służyć wszystkim i wszystkim stwarzać możliwości postępu i rozwoju, ma być oparty nie na wyliczeniach, ale na humanistycznej postawie wobec wszystkich obywateli danego państwa i wobec wszystkich ludzi na świecie. Humanistyczny system ekonomiczny oparty na miłości może zapewnić pokój wewnętrzny państwa i pokój międzynarodowy.

W XX i XXI wieku w Europie, a także i na świecie, powstały systemy ekonomiczne i polityczne przeciwne światopoglądowi idealistycznemu, działające na korzyść polityki opartej tylko na rzeczywistości materialnej – doczesnej, krytykujące religię. Papież Jan Paweł II dostrzegał zagrożenie takich postaw i idei, stwierdzał: „Religia, wedle antropologii materialistycznej współczesnej, ma być czynnikiem, który pozbawia człowieka pełni jego człowieczeństwa.

Człowiek przez religię sam się jej pozbawia, zrzekając się tego, co immanentnie i integralnie «ludzkie», na rzecz Boga, który – w świetle założeń i przesłanek systemu materialistycznego – jest tylko «tworem» człowieka” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Społeczeństwa bez wiary, bez Boga i bez moralności tworzą inny świat, tworzą, jak to nazywał Papież, „cywilizację śmierci”. Niezbędnym jest głoszenie prawdy o Bogu, bowiem: „Świat potrzebuje tego świadectwa, aby otrząsnąć się z więzów owej *cywilizacji śmierci*, która w niektórych momentach współczesności szczególnie odsłania swe groźne oblicze” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 3).

Wobec tak wielkich zagrożeń, wobec godności życia człowieka i objawienia Bożego, niezbędnym jest umacnianie wiary: „Dzisiaj może bardziej niż w innym czasie trzeba autentycznego świadectwa wiary ukazanego życiem świeckich uczniów Chrystusa – niewiast i mężczyzn, młodych i starszych. Potrzeba zdecydowanego świadectwa wierności Kościołowi i odpowiedzialności za Kościół, który przez dwadzieścia wieków niesie wszystkim ludom i narodom zbawienie i głosi niezmienną naukę Ewangelii” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 3).

” Tylko zwycięstwo moralne może wyprowadzić społeczeństwo z rozbicia i przywrócić mu jedność. Taki ład może być zarazem zwycięstwem rządzonych i rządzących. Trzeba do niego dochodzić drogą wzajemnego dialogu i porozumienia, jedyną drogą, która pozwala narodowi żyć pełnią praw obywatelskich i posiadać struktury społeczne odpowiadające jego słusznym wymogom (...).

Jan Paweł II

10. ROLA I ZNACZENIE EPISKOPATU

Struktura Kościoła katolickiego oparta jest na świadectwie apostołów powołanych przez Chrystusa, „aby szli i owoc przynosili” (J 15,16), głosząc prawdę o Bogu, Jego miłosierdziu i o wielkim dziele zbawienia. „Uczynię was rybakami ludzi” (Mt 4,19) – tak Chrystus powoływał apostołów i uczniów, a następnie pozostawił władzę głoszenia Ewangelii i sprawowania sakramentów w Kościele, a biskupi stawali się następcami apostołów (zob. W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 2).

Na przestrzeni wieków działalności Kościoła rola episkopatów zmieniała się, znaczny wpływ na życie religijne państw i narodów miały zmiany historyczne i cywilizacyjne.

Papież stoi na czele wszystkich episkopatów, osobiście podnosi do godności biskupich i kardynalskich kandydatów przedstawianych przez Kościoły lokalne. W wielu sprawach Stolica Apostolska współpracuje z episkopatami, aby sprawy lokalne i sprawy całego Kościoła były zarządzane właściwie i jednolicie. Ta współpraca świadczy o jedności Kościoła na całym świecie (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 5). Wyboru poszczególnych biskupów dokonuje papież przy asystencji Ducha Świętego. Jan Paweł II stwierdzał: „W ciągu tego okresu skład osobowy Episkopatu Polski uległ znacznym zmianom. Polecamy Bogu tych, którzy odchodzą – a równocześnie dziękujemy Duchowi Świętemu, że powołuje nowych biskupów dla posługi Kościoła na polskiej ziemi” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 2).

Okres, który jest omawiany, też charakteryzuje się dużymi zmianami politycznymi i gospodarczymi. Wizyty św. Jana Pawła II realizowane były na przestrzeni wielu lat i zmian historycznych. Druga podróż Papieża odbywała się od 16 czerwca do 23 czerwca 1983 roku, jeszcze w okresie stanu wojennego. Była to pielgrzymka narodowych nadziei na odzyskanie wolności i wyzwolenie się spod dominacji byłego Związku Radzieckiego.

Święty Jan Paweł II oddzielał zakres działalności Stolicy Apostolskiej od zakresu działania Państwa Watykańskiego. Państwo Watykańskie prowadzi działalność dyplomatyczną, międzynarodową z innymi państwami, natomiast działanie Stolicy Apostolskiej odnosi się do spraw Kościoła katolickiego, do struktury terytorialnej poszczególnych diecezji, biskupów, sprawowania kultu, głoszenia Ewangelii³⁹ i udzielania sakramentów świętych (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 5).

Relacje pomiędzy danymi państwami a Stolicą Apostolską opierają się na wzajemnych porozumieniach, szczególnie jest to ważne w relacjach z narodami wyznającymi religię chrześcijańską i wyznanie katolickie. Niemniej jednak ważne są także pozytywne relacje pomiędzy państwami reprezentującymi inne światopoglądy. Papież oceniał taką postawę jako dobro, bez którego: „Może być pewnego rodzaju «krzywdą» dla tego narodu” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 3).

Pełnym i pewnym nauczaniem ewangelicznym kierują się episkopaty całego świata – poszczególnych Kościołów lokalnych – łączy je ta sama nauka, stosują metodę wskazywaną zawsze przez Kongregację Nauki Wiary⁴⁰. Święty Jan Paweł II wspominał swoje pochodzenie – jako Papieża – z Episkopatu Polski. Modlił się za biskupów polskich, zarówno żywych – działających – jak też za tych, którzy spełnili swoje zadania i odeszli do wieczności: „W ciągu tego okresu skład osobowy Episkopatu Polski uległ znacznym zmianom. Polecamy Bogu tych, którzy odchodzą – a równocześnie dziękujemy Duchowi Świętemu,

39 „Episkopat Polski, jak każdy na świecie biskup i Episkopat, powołany jest nade wszystko do głoszenia Ewangelii – wciąż tej samej i wciąż na nowo. Ewangelia jest Bożym słowem prawdy o zbawieniu każdego człowieka, o jego radykalnym wyzwoleniu, jak to przypominały w ostatnich czasach dwie instrukcje ogłoszone przez Kongregację Nauki Wiary”. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 6.

40 „W 1983 roku jej nazwę zmieniono na Kongregacja Nauki Wiary (łac. *Congregatio pro Doctrina Fidei*), usunięto z niej przymiotnik „Święta”, co wiązało się z wprowadzeniem nowego prawa kanonicznego”. *Dykasteria Nauki Wiary*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_pl.html [dostęp: 30.05.2025].

że powołuje nowych biskupów dla posługi Kościoła na polskiej ziemi” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 2).

W okresie trudnych przemian społecznych i politycznych Episkopat Polski wystosował list pasterski do Narodu wzywający do odnowy moralnej i społecznej, i do wysiłku, aby nie doszło do bratobójczych konfliktów. Święty Jan Paweł II zacytował treść tego listu jako wskazanie do koniecznego porozumienia się społeczeństwa z ówczesną władzą państwową: „Pilną potrzebą jest odbudowanie zaufania między społeczeństwem a władzą, aby we wspólnym wysiłku budować lepszą przyszłość Ojczyzny i zabezpieczyć interesy narodu i państwa” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 8).

Szczególną rolę w Episkopacie Polski i w Narodzie polskim odegrał ówczesny prymas Polski kard. Stefan Wyszyński. „Ksiądz Prymas wykazywał dużą odwagę, wręcz bohaterstwo, broniąc wartości Narodu, wartości kultury i wiary. Jak się po latach okazało, Jego przewidywania na przyszłość Ojczyzny były trafne. Pragnął, aby Ojczyzna rozwijała się systematycznie, z pokolenia na pokolenie, według nauki Ewangelii, pod stałą duchową opieką Kościoła katolickiego (...) Publicznie stawiał w obronie wolności Narodu, wolności rodziny, wolności obywateli, a szczególnie w obronie wiary chrześcijańskiej wyznania katolickiego. (...) Walka o wolność to być albo nie być dla Narodu, a pośrednio dla Państwa. Zakres walki o wartość wolności rozciąga się od indywidualnego obywatela, rodzica i dziecka, aż do wszystkich grup społecznych: rodzin, szkół, zakładów pracy i organizacji młodzieżowych. Manifestacje wolności Narodu w sposób szczególny miały miejsce w okresie Wielkiej Nowenny Narodu (1957-1966). Obchody Tysiąclecia Chrześcijaństwa odbywały się w sposób publiczny, patriotyczny i religijny”⁴¹.

Święty Jan Paweł II doceniał i popierał działalność kard. Stefana Wyszyńskiego oraz innych biskupów z Episkopatu Polski, mówił: „Kościół dla tej swojej

41 Z. Struzik, *Obrona wolności narodu księdza kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski w 100. rocznicę odzyskania niepodległości 1918-2018*, wydaw. IPJPII, Warszawa 2018, s. 285-286.

działalności nie pragnie żadnych przywilejów, a tylko i wyłącznie tego, co jest niezbędne do spełnienia jego misji. W tym też kierunku idzie w Polsce działalność Episkopatu, prowadzonego od trzydziestu już z górą lat przez człowieka tej niezwyklej miary, jakim jest kardynał Stefan Wyszyński, Prymas Polski” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4). Wielokrotnie Papież dziękował Episkopatowi Polski za działalność religijną, społeczną, edukacyjną, a szczególnie za działanie w obronie godności człowieka, jego wolności i podstawowych praw ludzkich (zob. W-wa, przem. ekum. rez. prym., 8.06.1987, akp. 1).

Działalność Episkopatu pod przewodnictwem kard. Stefana Wyszyńskiego skierowana była do obrony podstawowych wartości dla wierzących, dla obywateli, dla rodzin i całego społeczeństwa. Szczególnie w okresie Wielkiej Nowenny rozwinął się kult skupiony w Sanktuarium Maryjnym na Jasnej Górze w Częstochowie.

Wobec społeczeństwa polskiego, od strony rządu i propagandy partyjnej PZPR⁴², toczyła się nieustanna walka o rząd dusz, czyli dominację ideową nad duchowością Narodu. Zarzucano Kościołowi mieszanie się do spraw politycznych, pomawiano Kościół lokalny w Polsce o prowadzenie międzynarodowej dywersji w porozumieniu z Watykanem. W dziedzinie wychowania odmawiano Kościołowi słusznych racji ewangelizacyjnych, propagowano całkowitą świeckość, która systematycznie zamieniała się w wojujący ateizm. Prymas publicznie tłumaczył racje Kościoła, mówił⁴³: „Rzecz zupełnie zrozumiała, że Kościół powszechny, jako społeczność uniwersalna, nie jest obojętny na społeczne bytowanie Narodu»”⁴⁴.

42 „Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR) – hegemoniczna partia komunistyczna utworzona 15 grudnia 1948, poprzez połączenie Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej, po przeprowadzeniu czystek w ich szeregach. Określana również jako realno-socjalistyczna, sprawująca rządy w PRL w latach 1948–1989. Istniała do 29 stycznia 1990”. *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_Zjednoczona_Partia_Robotnicza [dostęp: 5.10.2024].

43 Zob. Z. Struzik, *Obrona wolności narodu...*, dz. cyt., s. 173.

44 S. Wyszyński, *W świątlach Tysiąclecia Chrześcijaństwa Polski* (1.04.1958), w: tegoż,

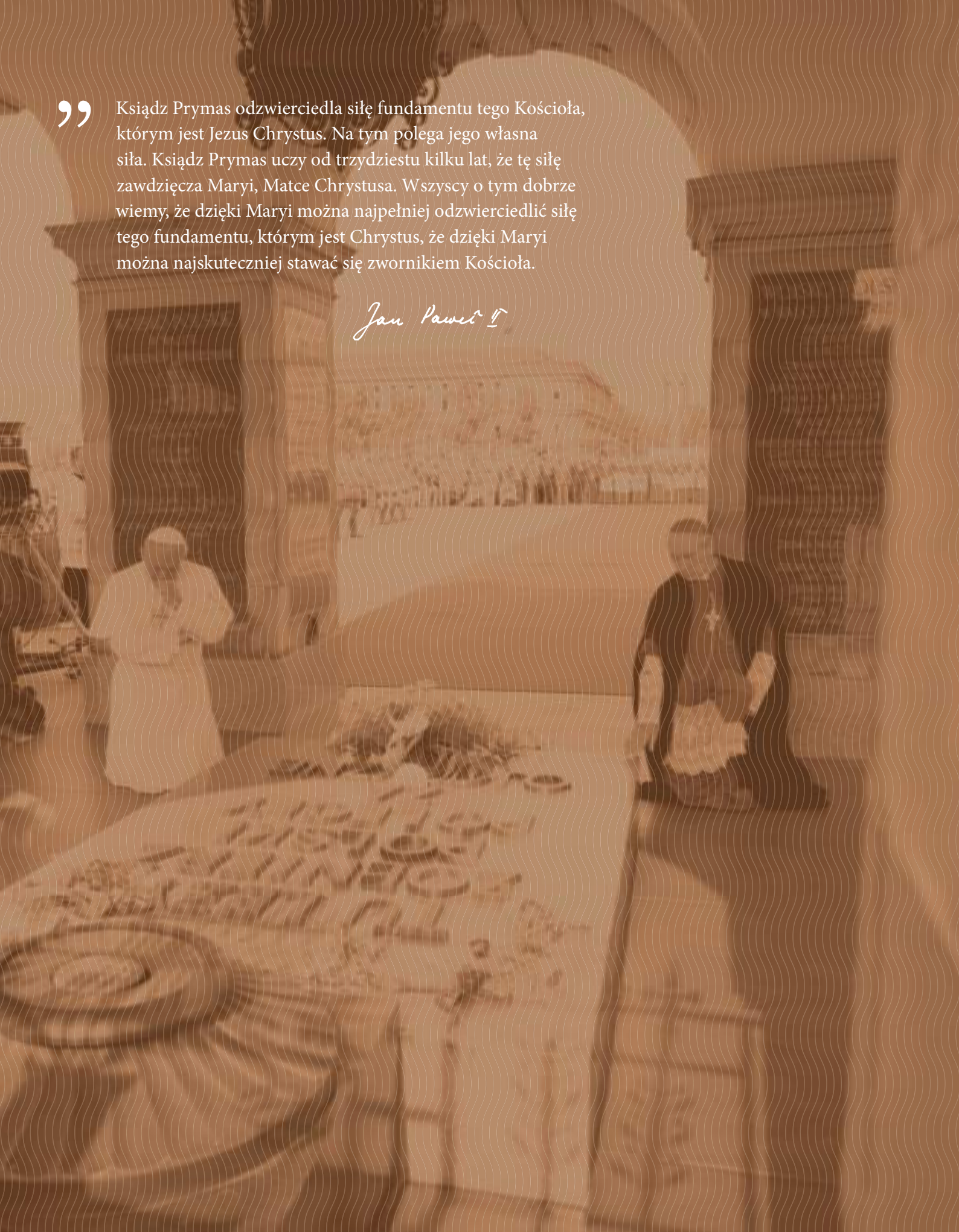

Podobnie jak kard. Stefan Wyszyński, tak też papież Jan Paweł II miał szczególne nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny, szczególnie był związany z obrazem Bogarodzicy na Jasnej Górze. Sam Papieża tak określał Prymasa Tysiąclecia: „Mąż «heroicznej wiary», «który wszystko postawił na Maryję i Jej zawierzył bez granic... u Niej szukał pomocy w obronie wiary Chrystusowej i wolności narodu»” (W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 1).

W nauczaniu o roli episkopatów Polski i świata Papież nie zapominał także o tych biskupach, którzy już odeszli do królestwa niebieskiego: „Od poprzedniej mojej podróży do Ojczyzny w roku 1983 odeszło po nagrodę do Chrystusa, Najwyższego Pasterza i Kapłana, pięciu biskupów diecezjalnych: bp Marian Rechowicz, bp Stefan Bareła, bp Lech Kaczmarek, bp Wilhelm Pluta, bp Jan Zaręba. Ze wszystkimi byłem złączony więzami przyjaźni i długoletniej współpracy” – tak wspominał Papież (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 2).

” Ksiądz Prymas odzwierciedla siłę fundamentu tego Kościoła, którym jest Jezus Chrystus. Na tym polega jego własna siła. Ksiądz Prymas uczy od trzydziestu kilku lat, że tę siłę zawdzięcza Maryi, Matce Chrystusa. Wszyscy o tym dobrze wiemy, że dzięki Maryi można najpełniej odzwierciedlić siłę tego fundamentu, którym jest Chrystus, że dzięki Maryi można najskuteczniej stawać się zwornikiem Kościoła.

Jan Paweł II

11. DUSZPASTERSTWO W POLSKIM KOŚCIELE

Opinia św. Jana Pawła II o duszpasterstwie w polskim Kościele związana była z doświadczeniem osobistym Papieża. Sam działał w duszpasterstwie na różnych poziomach, szczególnie był związany z duszpasterstwem akademickim. Okres działania Papieża jako biskupa i kapłana przypadł na trudne czasy zmierzania się z ideologią marksistowską i ze zdecydowanym prześladowaniem Kościoła. Społeczeństwo polskie uległo polaryzacji, część ludzi skłoniła się ku władzy, aby przetrwać w trudnej sytuacji ekonomicznej, a część pozostała przy nauczaniu i tradycji Kościoła. Papież przytoczył przypowieść o figowcu (zob. Łk 13,6-9), aby wskazać na skutki podziału ideologicznego Narodu polskiego, a cały problem duszpasterstwa i jego trudności nazwał „znakami czasu” (zob. W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 3).

W historii Narodu polskiego potwierdziło się nauczanie ze strony Kościoła. Były przekazywane podstawowe wartości, utrwalana była godność człowieka, także sposób nauczania budził zaufanie do Kościoła. Papież docenił te wysiłki Kościoła polskiego na przestrzeni wielu pokoleń ludzkich: „Kościół w naszej Ojczyźnie starał się na różnych drogach o wychowanie wartościowych synów i córek narodu, dobrych obywateli, pożytecznych i twórczych pracowników w różnych dziedzinach życia społecznego, zawodowego, kulturalnego” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 4).

Duszpasterstwo otwarte, to znaczy skierowane do wszystkich wiernych ma także formę specjalną, kierowaną do zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich. Papież także znajdował sposobność w czasie podróży apostolskich do Polski, aby skierować nauczanie do zgromadzeń zakonnych i przypomnieć o podstawowych wartościach życia zakonnego. Do tych wartości, które zalicza się w powołaniu kapłańskim i zakonnym, Papież przypominał o trzech ślubach zakonnych: czystości, posłuszeństwie i ubóstwie. Ślub czystości łączy się z ideałem „bezżenności dla królestwa niebieskiego”, którego przykładem jest Jezus Chrystus

żyjący na ziemi (zob. W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 3), a szczególnie Jego nauka zawarta w *Ośmiu błogosławieństwach* (zob. Mt 5,3-12).

Do cech charakterystycznych duszpasterstwa i religijności polskiej przynależy dziękczynienie, a szczególnie sposób dziękowania i zakres dziękowania. Żywa wiara przejawia się właśnie w dziękczynieniu za wszelkie dobra otrzymywane od Boga, dobra naturalne i duchowe, a w historii Narodu można odczytywać „znaki czasu”, aby w nich dostrzec specjalną opiekę Bożą nad sprawami społecznymi – narodowymi. Dziękczynienie „pozwala bowiem zobaczyć wszystko, co dokonuje się w historii tego pokolenia, w perspektywie odwiecznego Bożego miłosierdzia” – stwierdzał Papież (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 2).

Dziękczynienie związane jest z miłością bliźniego, jeśli potrafimy dziękować Bogu, to z pewnością nasze relacje z bliźnimi muszą się opierać na miłości i wdzięczności.

11.1. Kult Matki Bożej

Podczas wizyty Papieża w Warszawie w kościele Matki Bożej Łaskawej Jan Paweł II zwrócił uwagę na dziękczynienie Bogu za pośrednictwem Najświętszej Maryi Panny. Matka Syna Bożego Najświętsza Maryja Panna od wieków jest czczona w Narodzie polskim we wszystkich miejscach życia i działania. Jest to religijność popularna, bardzo emocjonalna, nasycona wdzięcznością każdego wyznawcy i człowieka dobrej woli. Ta religijność zawiera także zaufanie do Matki Bożej, bowiem Jej przykład życia wskazuje na skuteczność Bożej opieki. Święty Jan Paweł II wskazywał na tekst modlitwy – hymnu *Magnificat*: „Uczył mi wielkie rzeczy...” (Łk 1,49; zob. także: W-wa, kośc. MBŁ, przem. do zakonnic, 16.06.1983, bez akp.)

Kult Matki Bożej w Polsce szczególną formę obrał w Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej. Papież z całym oddaniem i wielką uczuciowością odwiedzał obraz Czarnej Madonny, modlił się razem z wiernymi, polecał Królowej Polski najważniejsze sprawy Ojczyzny – Polski (zob. W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 3).

DUSZPASTERSTWO W POLSKIM KOŚCIELE

Znaczenie kultu Matki Bożej w środowisku Polaków było i jest znamienne, dominujące, ogarniające w większości religijność Narodu polskiego. Szczególną rolę w rozwoju i pogłębianiu tego kultu odegrał błogosławiony kard. Stefan Wyszyński, prymas Polski. Tę znaczącą rolę rozpoznał i docenił Jan Paweł II: „Ksiądz Prymas odzwierciedla siłę fundamentu tego Kościoła, którym jest Jezus Chrystus. Na tym polega jego własna siła. Ksiądz Prymas uczy od trzydziestu kilku lat, że tę siłę zawdzięcza Maryi, Matce Chrystusa. Wszyscy o tym dobrze wiemy, że dzięki Maryi można najpełniej odzwierciedlić siłę tego fundamentu, którym jest Chrystus, że dzięki Maryi można najskuteczniej stawać się zwornikiem Kościoła” (W-wa, katedra, przem., 2.06.1979, akp. 1).

” Pokój i zbliżenie pomiędzy narodami może budować się tylko na zasadzie poszanowania obiektywnych praw narodu, takich jak prawo do istnienia, do wolności, do podmiotowości społeczno-politycznej, do tworzenia własnej kultury i cywilizacji.

Jan Paweł II

12. CYWILIZACJA – PODSTAWOWE WARTOŚCI

Czynniki polityczne, gospodarcze i ideowe spowodowały, że w krajach Europy zaczęły pojawiać się plany zinstytucjonalizowania współpracy między państwami. Było to możliwe dzięki podobnej strukturze kulturowej, filozoficznej i myśli politycznej. Konsekwencją tego były podobne systemy wartości. „Dziedzictwo duchowe i moralne kultury europejskiej opiera się przecież na niepodzielnym i uniwersalnym wartościach: godności, wolności, równości i solidarności. Wspólnotę państwową buduje się na zasadach demokracji oraz państwa prawa. I choć obserwujemy tendencję dążenia do tzw. uniwersalizmu, który w cień usuwa religijne źródła historii Europy, nadal sięga się po spuściznę kulturową i humanistyczną. Poszczególne systemy wartości, które kształtowały się w danych epokach historycznych, wskazują na jedność kultury, która jest podstawą formowania się tożsamości europejskiej”⁴⁵.

Tożsamość kulturowa, humanizm w Europie był, i jest, kształtowany na podstawie Ewangelii, na podstawie działania zbawczego Chrystusa oraz na dzielności Kościoła, który strukturalnie i osobowo, przez świętych i błogosławionych, daje przykład traktowania innych narodów, a także humanitarnego traktowania każdego człowieka.

Doktrynalnie Papież stwierdził: „Chrystus objawił człowiekowi człowieka, objawiając mu Boga, objawiając mu Ojca, bo nie można powiedzieć pełnej prawdy o człowieku, nie pamiętając, że jest on Boskiego pochodzenia, że jest obrazem i podobieństwem Boga samego, że jest przez Boga stworzony, przez Boga-Człowieka odkupiony, że jest stale nawiedzany przez Ducha Prawdy, Ducha Świętego” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

45 Z. Struzik, *Wprowadzenie do programu wychowawczego opartego na wartościach według nauczania Jana Pawła II*, wydaw. IPJPII, Warszawa 2018, s. 11; zob. F. Gołembski, *Kulturowe aspekty integracji europejskiej*, wydaw. WAIp, Warszawa 2008.

Tej prawdy Naród polski nie może zapomnieć ani jej zdradzić, jeśli pragnie zachować tożsamość i godność oraz brać udział w humanizmie europejskim i światowym (zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

12.1. Cywilizacja i jej znaczenie

Rozwój świata, a szczególnie wzrost liczby ludności (w 2024 roku około 8 miliardów), a także wielkie migracje ludności do miast stwarzają nowe i znaczne problemy ekonomiczne i polityczne. Człowiek lepiej czuje się i łatwiej mu jest żyć w cywilizacjach miast. Rozwój środków komunikacji wpływa na szybki przekaz wartości oraz antywartości. Postępujące osiągnięcia naukowe czynią życie łatwiejszym i zapewniają lepszą opiekę zdrowotną. Powstają nowe aglomeracje, albo rozrastają się aglomeracje wielomilionowe, liczebnie zaczyna dominować ludzkość Trzeciego Świata (Afryka, Ameryka Łacińska).

Papież przypomina i upomina, na czym polega powstawanie i rozrost cywilizacyjny: „Pokój i zbliżenie pomiędzy narodami może budować się tylko na zasadzie poszanowania obiektywnych praw narodu, takich jak prawo do istnienia, do wolności, do podmiotowości społeczno-politycznej, do tworzenia własnej kultury i cywilizacji” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 3).

Zatem, mowa jest o cywilizacji pozytywnej, opartej na wartościach niezbywalnych, na prawie do istnienia, to znaczy prawie do życia, prawie do wolności i do podmiotowości. Nie ma miejsca w nowych pozytywnych cywilizacjach na zniewolenia i do wszelkich ograniczeń w sprawach przekazywania życia. Każdy naród ma prawo do zajmowania określonego terytorium na ziemi i do tworzenia własnej kultury: historii, języka, literatury, a także do własnych osiągnięć naukowych. Te cechy stanowią będą o podmiotowości Narodu.

12.2. Wartości

Podstawowe wartości: sprawiedliwość, miłość, wolność, prawda, pokój, solidarność i nadzieja stanowią fundament duchowości człowieka indywidualnego i człowieka społecznego. Bez tych wartości nie jest możliwe budowanie pozytywnej cywilizacji, czyli wspólnot ludzi wzajemnie się uznających i współżyjących.

12.2.1. Sprawiedliwość

By trwać w społeczeństwie, koniecznym jest zastosowanie zwyczaju i prawa opartego na sprawiedliwości. Aby uszanować wszystkich ludzi, niezbędna jest solidarność, aby człowieczeństwo rozwijało się harmonijne, niezbędna jest miłość, która przyjmuje formę życia małżeńskiego i rodzinnego. Dla wszystkich żyjących w rodzinach i w Narodzie niezbędna jest nadzieja w sprawiedliwość. Wielokrotnie idee sprawiedliwości były, nieraz z ofiarami, przekazywane z pokolenia na pokolenie.

Papież Jan Paweł II tak to określał: „Podczas dzisiejszych odwiedzin zatrzymam się przy kamieniu–pomniku z napisem: «Pamięci ludzi skrzywdzonych w związku z robotniczym protestem roku 1976». To czasy bliskie, które Radom i cała Polska głęboko zapisały w swej pamięci. Można powiedzieć, że rok 1976 stał się wstępem do dalszych wydarzeń lat osiemdziesiątych. Kosztowały one wiele ofiar, aresztowań, upokorzeń, tortur (zwłaszcza praktykowanych pod nazwą «ścieżki zdrowia»), śmierci (między innymi jednego z sandomierskich duszpasterzy) – poprzez to wszystko torowały drogę ludzkiemu pragnieniu sprawiedliwości” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 2).

Sprawiedliwość pochodzi od Boga, a człowiek ma ją wprowadzać w życie osobiste i społeczne, w przeciwnym razie poruszamy się w gąszczu kłamstwa, oszustwa i braku prawdy, bowiem podstawą sprawiedliwości pozostaje prawda. Wszystkie te podstawowe wartości łączą się i tworzą zwarty system, tworzą podstawę moralności, wskazują na Boga, dlatego Papież modlił się słowami: „Złącz nas ściśle ze sobą darem Twojej szczególnej łaski, abyśmy w Tobie byli jedno i w niczym nie odstąpili od prawdy. A jak jesteśmy zgromadzeni w imię

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Twoje, tak niech we wszystkim rządzi nami sprawiedliwość kierowana miłością” (W-wa, bazylika NSJ, hom., 8.06.1991, zak.).

Sprawiedliwość indywidualna i społeczna gwarantuje pokój – wartość upragniona przez człowieka, upragniona przez wieki i stulecia, a osiągalna tylko lokalnie, i w pokoju narodów świata trwająca tylko krótki czas. Papież przypominał i pouczał, jak pokój osiągać i jak go utrzymywać: „Przecież pokój jest zawsze, między narodami i w łonie społeczeństwa, w pośrodku narodów – dojrzałym owocem sprawiedliwości społecznej: *opus iustitiae pax*” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5).

12.2.2. Miłość

Wartość miłości stoi na czele wartości jakie znajdujemy w przesłaniu ewangelicznym, bowiem Chrystus dokonał streszczenia wszystkich przykazań Bożych, właśnie w przykazaniu miłości. Papież Jan Paweł II tak to określił: „(...) wedle słów Chrystusa – jest pierwsze i największe. Przykazanie miłości ogarnia sobą wszystkie przykazania Dekalogu i doprowadza je do pełni: w nim wszystkie się zawierają, z niego wszystkie wynikają, do niego też wszystkie zmierzają. Taka jest wewnętrzna logika Przymierza Boga z człowiekiem” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 1).

Relacje międzyludzkie z zasady opierają się na sprawiedliwości, ta sprawiedliwość wydaje się oczywista, bowiem uznaje jednakowe prawa dla wszystkich ludzi obdarzonych człowieczeństwem. Natomiast w relacji Bóg–człowiek oprócz sprawiedliwości⁴⁶ dominującą wartością jest miłość, postawa życzliwości pomimo niezachowania sprawiedliwości. Z takiej racji od Boga–Miłości otrzymujemy przebaczenie, odpuszczenie grzechów i dana jest nam szansa naprawy, a nawet obiecane jest życie wieczne. Miłość do Boga rozlana jest w sercach ludzkich (zob. Rz 5,5), dlatego zobowiązuje powszechnie, także wobec bliźnich. Także dar

46 „Nie każdy, który Mi mówi: «Panie, Paniel!», wejdzie do królestwa niebieskiego, lecz ten, kto spełnia wolę mojego Ojca, który jest w niebie” (Mt 7,21).

Dziesięciu Przykazań Bożych zamyka w sobie miłość Boga do człowieka. „Musimy więc wciąż przezwyciężać w sobie to widzenie świata, które towarzyszy dziejom człowieka od początku, widzenie takie, «jakby Bóg nie istniał» – jakby «nie był Miłością»” – stwierdził Papież (W-wa, kośc. kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6; zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 1).

Przykazanie miłości jest nadzwyczajnym darem Boga dla człowieka, bowiem w tej wartości człowiek może rozpoznawać siebie, analizować wartość własnego życia w relacji z innymi. Miłość pozwala nawiązywać stały kontakt z Bogiem, bo Bóg jest miłością. Jego treścią jest miłość, wtedy człowiek staje się podobny do Boga, spełnia się wtedy człowieczeństwo podobne do Boga, człowiek jest bowiem obrazem Boga (zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 1).

Najdoskonalszym przykładem, wzorem i zasadą działania jest miłość Chrystusa do człowieka, każdego człowieka bez wyjątku, bez względu na jego stan materialny, psychiczny i społeczny. Wszyscy ludzie zostali odkupieni i zbawieni. Papież stwierdzał: „Ta Jego miłość «do końca» pozostaje po stronie człowieka. A jest to miłość odkupieńcza. Jest to miłość zbawcza. Eucharystia jest sakramentem naszego zbawienia. Tylko miłość zbawia” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 4).

Przykładem miłości heroicznej są także święci i błogosławieni, oni oddawali życie w imię dobra wspólnego, w imię miłości społecznej. Jan Paweł II wskazywał na męczeństwo św. o. Maksymiliana Kolbego, mówił: „Jednakże motywem głębszym i właściwym wydaje się to, że w tym kapłanie–męczenniku w jakiś szczególny sposób przejrzysta stała się centralna prawda Ewangelii: prawda o potędze miłości” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 1).

Również przykładem miłości do Ojczyzny jest błogosławiony kard. Stefan Wyszyński, „który «tak bardzo miłował Kościół Chrystusowy», który tak wiernie kochał Ojczyznę i każdego człowieka, broniąc jego godności i praw, przebacząc wrogom, «zło dobrem przezwyciężając» (por. Rz 12,21). Mąż «heroicznej wiary», który wszystko postawił na Maryję i Jej zawierzył bez granic...” (W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 1).

Tylko wartość i siła miłości mogą pokonywać zło, tylko miłość może prowadzić do pojednania i pokoju. List do Rzymian św. Pawła wskazuje: „Nie daj się zwyciężyć złu, ale zło dobrem zwyciężaj” (12,21). Taką zasadę zastosował święty męczennik o. Kolbe, pokonał zło miłością, a Papież stwierdzał: „Te słowa tłumaczą prawdę o czynie oświęcimskim ojca Maksymiliana na różne wymiary: na wymiar życia codziennego; ale także na wymiar epoki, na wymiar trudnego momentu historycznego, na wymiar XX wieku, a może i czasów, które idą” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 10).

W wyznaniu wiary stwierdzamy, że Bóg stworzył świat z miłości (zob. KKK 357) i nadal podtrzymuje świat i życie na świecie, właśnie z miłości, dlatego obowiązuje przykazanie: „Będziesz miłował Pana Boga twego z całego serca i z całej duszy, i ze wszystkich sił” (Mt 22,37). Papież dodaje: „To wezwanie wpisane jest w samą strukturę stworzonego kosmosu. Ono «gwiazdy porusza i słońce», jak czytamy w *Boskiej Komedii* Dantego (*Raj*). To ono jest warunkiem, aby «świat» był «kosmosem»” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 3).

Zakres miłości jest nieograniczony, obejmuje wszystkich i wszystkich nobilety w człowieczeństwie. Jan Paweł II podkreślał: „Bo miłować można siebie i bliźnich, i świat, tylko miłując Boga: miłując nade wszystko. A równocześnie: «Jakże może człowiek miłować Boga, którego nie widzi, jeśli nie miłuje brata, którego widzi» (por. 1 J 4,20)? Brata... pod tym samym dachem, przy tym samym warsztacie pracy, na tej samej ziemi ojczystej... A dalej: poza jej granicami – na Zachód i Wschód, na Północ i Południe... coraz dalsze kręgi” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 3).

Zastanawiamy się nad dominacją, a nawet nad władzą miłości. Papież pouczał: „Tej zbawczej władzy dawali świadectwo w naszej Ojczyźnie rozliczni synowie i córki polskiej ziemi. W różnych epokach. W różnych stuleciach. Niektórych tylko Kościół zapisał w rejestrach swoich świętych i błogosławionych. Niektórzy czekają na sąd Kościoła” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 6).

Relacja miłości pomiędzy Papieżem a Narodem polskim uwidoczniła się szczególnie w deklaracji papieskiej skierowanej do chorych, którzy osobiście nie mogli uczestniczyć w bezpośrednich spotkaniach papieskich (zob. W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 3).

Katedra pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, Siedlce, 12 marca 2025 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Katedra
pod wezwaniem
Niepokalanego
Poczęcia Najświętszej
Maryi Panny, widok
wnętrza – nawa
główna, Siedlce,
12 marca 2025 r.

12.2.3. Wolność

Wolność jest podstawową wartością dla człowieka, świadczy o jego świadomości i decyduje o rozwoju duchowym, a także materialnym. Wolność otrzymujemy jako dar od Boga, przypisany dla ludzkiej rozumnej natury (zob. Rdz 1,27-28). Już w momencie stworzenia człowiek otrzymał wolność, możliwość decydowania na podstawie własnego myślenia i decyzji woli. Jan Paweł II pouczał: „Egzamin z naszej wolności jest przed nami. Wolności nie można tylko posiadać. Trzeba ją stale, stale, stale zdobywać. Zdobywa się ją, czyniąc z niej dobry użytek – czyniąc użytek w prawdzie, bo tylko «prawda czyni wolnymi» (por. J 8,32) ludzi i ludzkie wspólnoty, społeczeństwa i narody. Tak uczy Chrystus” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 4).

Historia świata i historia Narodu podkreśla niezbywalność wolności w kształtowaniu rzeczywistości wspólnotowego życia, właśnie wolność zawsze była broniona, nawet kosztem wielu wyrzeczeń, wielu walk i wielu ofiar, cierpienia i śmierci.

12.2.4. Pokój

Wartość pokoju tego osobistego i tego społecznego jest weryfikowana w praktyce życia i w relacjach międzynarodowych. Nie należy uważać pokoju jako stanu raz osiągniętego, jest to stan ciągle zmieniający się, zgodnie z dynamiką życia narodów świata.

Wartość, a zarazem treść pokoju, każdego, międzynarodowego, a także w ramach danego narodu w danym państwie, także w Polsce, opiera się na podstawowych zasadach, w których powinny dominować wartości. Papież stwierdzał: „Pokój i zbliżenie pomiędzy narodami może budować się tylko na zasadzie poszanowania obiektywnych praw narodu, takich jak prawo do istnienia, do wolności, do podmiotowości społeczno-politycznej, do tworzenia własnej kultury i cywilizacji” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 3).

Wartość pokoju była w historii świata ciągle weryfikowana, wielokrotnie dochodziło do wojen, a najstraszniejsze były wojny światowe. Znakiem zniszczenia

i bestialstwa wobec życia były obozy niemieckie, obozy koncentracyjne. Święty Jan Paweł II podczas wizyty w Oświęcimiu stwierdził: „Tablice te świadczą o grozie drugiej wojny światowej i przestrzegają!” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 2; zob. Oświęcim, obóz koncentr., hom., 7.06.1979, akp. 2-3).

Na rzecz pokoju Jan Paweł II współpracował z Organizacją Narodów Zjednoczonych: „Na ten właśnie temat przemawiałem wobec Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych jeszcze w dniu pierwszym października 1979 roku” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 4). Papież także zareagował w okresie ogłoszonego przez Organizację Narodów Zjednoczonych Roku Pokoju⁴⁷, zwołał przedstawicieli religii pozachrześcijańskich i chrześcijańskich w Asyżu⁴⁸ (zob. W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 4). O wartości pokoju Papież mówił także do Polaków: „Jeśli chcecie zachować pokój, pamiętajcie o człowieku. Pamiętajcie o jego prawach, które są niezbywalne, bo wynikają z samego człowieczeństwa każdej ludzkiej osoby. Pamiętajcie między innymi o jego prawie do wolności religijnej, stowarzyszania się i wypowiedania swoich poglądów. Pamiętajcie o jego godności, w której muszą się spotykać poczynania wszystkich społeczeństw i społeczności” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Podstaw pokoju należy szukać w samym człowieku i w jego podstawowych prawach, bez których niemożliwe jest współistnienie jakichkolwiek związków społecznych – państw i narodów.

47 Międzynarodowy Rok Pokoju i Zaufania został ustanowiony na mocy rezolucji A/RES/73/338 przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 12 września 2019 roku. *Międzynarodowe lata ustanowione przez ONZ w 2021 roku*, <https://www.un.org.pl/oionz/międzynarodowe-lata-ustanowione-przez-onz-w-2021-roku/3404> [dostęp: 25.01.2025].

48 „27 października 1986 roku Jan Paweł II zorganizował Światowy Dzień Modlitwy o Pokój w Asyżu. Hasłem przewodnim spotkania było «Być razem, aby się modlić». Było to międzyreligijne spotkanie modlitewne w intencji pokoju na świecie”. *Międzynarodowy Dzień Modlitwy o Pokój*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_Dzień_Modlitwy_o_Pokój [dostęp: 25.01.2025].

To człowiek odczuwa, ocenia i realizuje się w podstawowych wartościach, w „jego prawie do wolności religijnej, stowarzyszania się i wypowiadania swoich poglądów” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3). Bez tych praw niemożliwe jest budowanie pokojowej doczesności, bowiem są to prawa przyrodzone, nierozzerwalnie związane z człowieczeństwem. „Wtedy bowiem wszystkie one: społeczności, społeczeństwa, narody, państwa, żyją pełnym, autentycznie ludzkim życiem, kiedy godność człowieka, każdego człowieka, nie przestaje ukierunkowywać od samych podstaw ich bytowania i działalności. Wszelkie naruszenie i nieposzanowanie praw człowieka stanowi zagrożenie dla pokoju” – stwierdzał Papież (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Przedstawiając wartość pokoju i jego niezbywalność w życiu i działaniu Narodu, święty Jan Paweł II odwoływał się do wcześniejszego nauczania poprzedników na Stolicy Apostolskiej. Szczególnym uszanowaniem odnosił się do encykliki Jana XXIII *Pacem in terris*⁴⁹, gdzie jasno zostały wyłożone zasady życia międzynarodowego państw. W nauczaniu na temat pokoju i szeroko rozumianego duszpasterstwa szczególne zasługi miał papież Paweł VI, który w adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi*⁵⁰ napisał: „Polem właściwym dla ewangelizacyjnej aktywności (ludzi świeckich) jest szeroka i bardzo złożona dziedzina polityki, życia społecznego, gospodarki, dziedzina kultury, nauki i sztuki, stosunków międzynarodowych, środków przekazu społecznego; do tego dochodzą niektóre dziedziny szczególnie otwarte na ewangelizację, jak miłość, rodzina, wychowanie dzieci i młodzieży, praca zawodowa, cierpienia ludzkie” (EN 70; zob. też: Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 3; W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 1-3).

W każdym procesie pokojowym uwzględniającym godność i wolność człowieka obowiązkiem jest zachowanie pełnej wolności religijnej. Papież nawoływał:

49 Jan XXIII, *Encyklika Pacem in terris, o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności* (11.04.1963). Encyklika, która została wydana w związku z niebezpiecznym kryzysem na Kubie (15-28.10.1962).

50 Paweł VI, *Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym Evangelii nuntiandi* (8.12.1975).

„Pamiętajcie między innymi o jego prawie do wolności religijnej, stowarzyszania się i wypowiedania swoich poglądów” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3). Przy zachowaniu wolności religijnej dopełnia się wolność ludzka, która pozwala na szersze nadprzyrodzone spojrzenie, powiększa się perspektywa życia duchowego. „Wtedy bowiem wszystkie one: społeczności, społeczeństwa, narody, państwa, żyją pełnym, autentycznie ludzkim życiem, kiedy godność człowieka, każdego człowieka, nie przestaje ukierunkowywać od samych podstaw ich bytowania i działalności. Wszelkie naruszenie i nieposzanowanie praw człowieka stanowi zagrożenie dla pokoju” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 3).

Kościół katolicki wypełniając misję apostołską Chrystusa, nieustannie naucza i wzywa do pokoju, corocznie ukazuje się Orędzie na Światowy Dzień Pokoju⁵¹, w którym papieże nauczą, ostrzegają i wskazują na aktualną sytuację międzynarodową zagrażającą pokojowi (zob. W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 4).

12.2.5. Nadzieja

Życie moralne człowieka opiera się na wartościach, a wśród nich dużą rolę odgrywa nadzieja. Jest to przymiot życia, który z natury ma swój cykl, rozpoczyna się i kończy. Natomiast życie w duchu nadziei trwa, bowiem rodzina przekazuje życie dla potomstwa i dla trwania narodu. Papież Jan Paweł II rozszerza zakres nadziei na gruncie religijnym, na gruncie wiary. Gwarancją życia bez końca jest wiara w Boga Wszechmogącego i Wiecznego. Papież mówił: „Nasza nadzieja sięga o wiele głębiej, kieruje się bowiem ku Bożym obietnicom, które wykraczają daleko poza doczesność. (...) Może nam być poczytana za sprawiedliwość, jeżeli «wierzymy w Tego, co wskrzesił z martwych Jezusa, Pana naszego» (Rz 4,24)”

51 Zob. np.: Franciszek, *Panie, odpuść nam nasze winy, obdarz nas Twoim pokojem. Orędzie na LVIII Światowy Dzień Pokoju* (1.01.2025), <https://www.osservatoreromano.va/pl/news/2025-02/pol-001/teksty-papieskie.html> [dostęp: 18.04.2025].

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

(W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., akp. 2). Nadzieja o charakterze religijnym jest kierowana do człowieka w każdej sytuacji życia, nawet w czasie cierpienia i w czasie śmierci.

Potrzeba nadziei dotyczy także życia społecznego, skierowanego do przyszłości, aby podtrzymywać sens i znaczenie czynienia dobra dla wszystkich pokoleń, obecnych i przyszłych, bowiem przyszłość „leży w ręku tych, którzy potrafią podać następnym pokoleniom motywy życia i nadziei” (cyt. za: W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., akp. 6).

Nadzieja z zasady odnosi się do przyszłości, dlatego Papież nie tylko wskazywał na Boga Prawdy wszelkiej nadziei, ale prosił o modlitwy i modlił się: „Prosimy Cię, Odkupicielu świata, Chryste ukrzyżowany i zmartwychwstały, prosimy Cię przez Twoją i naszą Matkę, przez wszystkich świętych i sprawiedliwych synów i córki tej ziemi, ażeby przyszłość należała do takich, którzy prawdziwie i niezłomnie «łakną i pragną sprawiedliwości»” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 8).

12.2.6. Prawda

Papież Jan Paweł II przyjeżdżał do Ojczyzny w prawdzie i z przesłaniem prawdy. Sam określił taki charakter wizyt, oparty na Dekalogu: „Na szlaku mojej pielgrzymki po Polsce towarzyszy mi Dekalog: dziesięć Bożych słów wypowiedzianych z mocą na Synaju, potwierdzonych przez Chrystusa w Kazaniu na górze w kontekście ośmiu błogosławieństw” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 3). W Dekalogu jest zobowiązanie – przykazanie prawdy, która nobilituje człowieka, buduje podstawy dialogu społecznego, daje poczucie wartości i godności człowieczeństwa. W prawdzie człowiek odnajduje swoje podobieństwo do Boga i w prawdzie może wyznawać autentycznie wiarę. Papież mówił: „Stwórca jest zarazem Najwyższym Prawodawcą, stwarzając bowiem człowieka na swój obraz i podobieństwo, wpisał w jego «serce» cały porządek prawdy, który warunkuje dobro i ład moralny, a przez to jest też podstawą godności człowieka – obrazu Boga” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 3).

Prawda, podobnie jak wolność, nieustannie musi być broniona, w sumieniach ludzkich i w relacjach międzyludzkich. Często prawda wymaga bohaterskiej postawy, a nawet ofiary. Taki przykład dał Papież, wskazując na o. Maksymiliana Kolbego (zob. Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 2).

Kościół, zgodnie ze swym powołaniem głosi prawdę o Bogu i o działaniu Ducha Świętego, a także o wpływie prawdy na historię życia ludzkiego indywidualnego i społecznego, zgodnie z deklaracją Chrystusa: „Ja jestem drogą i prawdą, i życiem” (J 14,6). „Świadczy o tym wymownie Sobór Watykański II. Kościół podjął wyzwanie. Odczytał w nim jeden z opatrznosciowych «znaków czasu»”⁵² (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Prawda ma także wymiar nadprzyrodzony, wyrażany w dziele stworzenia przez Boga Wszechmogącego, a także w rzeczywistości dzieła zbawienia dokonanego przez Jezusa Chrystusa. Prawda odnosi się także do życia moralnego człowieka, który respektuje przykazania Boże, albo im zaprzecza, wtedy może zwracać się do prawdy Bożego miłosierdzia (sakrament spowiedzi) (zob. W-wa, bazylika NSJ, hom., synod plen., 8.06.1991, akp. 4). Idąc za przykładem Zbawiciela człowiek powinien „umiłować” prawdę, prawdzie winien służyć, a nawet nią się cieszyć. Żyjąc w prawdzie i realizując prawdę wypełnia się człowieczeństwo ludzkie (zob. W-wa, bazylika NSJ, hom., 8.06.1991, akp. 4; W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Prawdziwie możemy się zachowywać, a także do prawdy należy się wychowywać i nawet jej formalnie nauczać (zob. W-wa, dokt. hon. causa KUL, przem., 17.06.1983, bez akp.). Prawda ma ścisły związek z wartością sprawiedliwości, a nawet wolności, bowiem prawdomówność jest podstawą autentycznych relacji międzyludzkich, a wolność gwarantuje przetrwanie wszelkich ustaleń

52 „Teologia znaków czasu jest nie tylko ważnym elementem pastoralnej i społecznej strategii Kościoła, ale także jedną z podstawowych kategorii teologicznych związanych z odczytaniem wzajemnych relacji Kościoła ze światem. Jest ona również narzędziem dialogu i otwarcia Kościoła na świat współczesny”. M. Fiałkowski, *Znaki czasu. Próba definicji w świetle polskich publikacji teologicznych po Soborze Watykańskim II*, „Teologia Praktyczna” 2011, nr 12, s. 195.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

i porozumień. Papież Jan Paweł II nauczał: „Prawda i sprawiedliwość odzyskują swoją wartość, stając się palącym wyzwaniem dla wszystkich, którzy doceniają dar swej wolności. Za to dziękujemy Bogu, patrząc z nadzieją w przyszłość” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 1).

12.3. Antywartości

Przy analizowaniu wartości, które prowadzą do dobra, można także określać „antywartości”. Tak jak w filozofii zło jest brakiem dobra, tak w antywartościach widzimy w nich ontologiczny brak wartości.

Do podstawowych antywartości zaliczamy egoizm, który jest brakiem miłości altruistycznej. Papież sprowadza ten brak miłości – egoizm – do „obojętności na potrzeby drugiego” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2), a także działania przeciw bliźniemu w postaci nienawiści czy zdrady. Wszystkie antywartości są sprzeczne z nauką Chrystusa, która wychodzi poza zakres sprawiedliwości i nakazuje miłość nawet wobec nieprzyjaciół. „Miłujcie waszych nieprzyjaciół” (Mt 5,44), nakazywał Chrystus w *Kazaniu na górze*.

13. CHRZEŚCIJAŃSTWO

Religia chrześcijańska przyjmuje swoją nazwę od sakramentu chrztu ustanowionego przez Chrystusa, zawartego w poleceniu i warunku zarazem: „Kto uwierzy i ochrzci się, będzie zbawiony, ale kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16,16). To polecenie zostało skierowane wprost do Apostołów: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu!” (Mk 16,15). Kościół wypełnia polecenia Głowy i Założyciela społeczności wierzących – Kościoła – na przestrzeni wielu wieków i wobec wielu narodów świata.

W czasach współczesnych nam, jak i współczesnych świętemu Janowi Pawłowi II, nastąpiło zderzenie się poglądów ludzkich materialistycznych z tradycją idealistyczną z chrześcijańską nauką Chrystusa i Jego Kościoła. Święty Jan Paweł II określał ten problem następująco: „Wiek dwudziesty stał się w dziejach Kościoła również – może zwłaszcza na ziemi polskiej – czasem nowego wyzwania. Po tysiącu lat chrześcijaństwo w Polsce musiało podjąć to wyzwanie, jakie zawiera się w ideologii dialektycznego materializmu, gdzie wszelka religia zostaje zakwalifikowana jako czynnik alienujący człowieka” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Wszelka alienacja człowieka prowadzi do wzajemnych niezrozumień, separacji poglądów i zachowań, przekreśla możliwość porozumienia i akceptacji. I tak było na terenie Polski i nie tylko, również na terenie Kraju Rad (Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich)⁵³ nastąpiła walka ideologiczna i społeczna pomiędzy wyznawcami Ewangelii, a ateistycznymi zwolennikami poglądów czysto materialistycznych.

53 Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich – pierwsze państwo komunistyczne na świecie, położone częściowo w Europie wschodniej i północno-wschodniej, a częściowo w Azji, ze stolicą w Moskwie, istniejące w latach 1922–1991. Zob. *Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zwiazek-Socjalistycznych-Republik-Radzieckich;4002438.html> [dostęp: 31.05.2025].

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Pomnik papieża
Jana Pawła II
na Cmentarzu
Poległych
1920 r.,
Radzymin,
5 marca 2025 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

W swoim nauczaniu św. Jan Paweł II odniósł się także do charakterystyki chrześcijaństwa polskiego, wskazując na rolę Najświętszej Maryi Panny. Maryjność polskiej religijności zdominowała społeczeństwo polskie na przestrzeni wieków. Okazało się, że łatwiej było zrozumieć tajemnice wcielenia i zbawienia poprzez osobowość Maryi – Matki Syna Bożego. „Rys chrystocentryczny naszego chrześcijaństwa głęboko się zespolił z rysem maryjnym, macierzyńskim” – stwierdzał Papież (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 3).

Aby lepiej zrozumieć chrześcijaństwo, jego wartości i niezbywalne przesłanie należy zapoznać się z Osobą i działaniem Chrystusa. On poprzez wcielenie – przyjęcie natury ludzkiej zbliżył się do człowieka i ukazał swoim czynem sens ludzkiego istnienia. Papież wskazywał na tę prawdę słowami: „Świadczy o tym wymownie Sobór Watykański II. Kościół podjął to wyzwanie. Odczytał w nim jeden z opatrnościowych «znaków czasu». A poprzez ten «znak» z nową głębią i mocą przekonania dał świadectwo prawdzie o Bogu, o Chrystusie i o człowieku. (...) Czytamy w *Gaudium et spes*: «Tajemnica człowieka wyjaśni się naprawdę dopiero w tajemnicy Słowa Wcielonego... Chrystus... objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi i okazuje mu najwyższe jego powołanie» (22)” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

13.1. Skutki odkupienia

Papież Jan Paweł II rozpatrywał znaczenie i skutki wartości przyniesionych przez Chrystusa i propagowanych przez Kościół. Odkupienie dokonane przez Zbawiciela nieustannie działa w sercach ludzkich, zmienia postawy ludzkie, skłania do wiary i zgody społecznej, a przede wszystkim buduje wspólnoty Kościoła i wspólnoty oparte na akceptacji wzajemnej i miłości. Papież modlił się, aby skutki miłości Boga do człowieka dokonane w odkupieniu było powszechne i owocne: „Dlatego proszę was, drodzy bracia, abyście razem z Kościołami i Wspólnotami towarzyszyli obchodom Roku Jubileuszowego swoją modlitwą, swoją wiarą w Chrystusa Odkupiciela, swoją miłością” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Skutkiem odkupienia jest powszechna miłość człowieka do człowieka, jest nią postawa dobra i chęć wzajemnej pomocy. Bóg jako Miłość uczy, ukazuje swoją miłość w aktach zbawczych, a także w nieustannej opiece Ducha Świętego. Tak powinna się realizować powszechna jedność. Papież modli się słowami: „Niech stanie się w nas coraz żarliwszym pragnieniem realizacji modlitwy Jezusa poprzedzającej Jego odkupieńczą mękę: «Aby wszyscy stanowili jedno» (J 17,21)” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

13.2. Podział chrześcijaństwa

Ze strony Syna Bożego Chrystusa nieustannie płynie przesłanie, aby wszyscy stanowili jedną wspólnotę. W Ewangelii czytamy: „Aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojcze, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili w Nas jedno, aby świat uwierzył, żeś Ty Mnie posłał. I także chwałę, którą Mi dałeś, przekazałem im, aby stanowili jedno, tak jak My jedno stanowimy. Ja w nich, a Ty we Mnie! Oby się tak zespolili w jedno, aby świat poznał, żeś Ty Mnie posłał i żeś Ty ich umiłował tak, jak Mnie umiłowałeś” (J 17,21-23).

Niestety ambicje i egoistyczne poglądy wyznawców Chrystusa sprawiły, że chrześcijaństwo podzieliło się na wiele wyznań⁵⁴. Ruch zjednoczeniowy ekumenizmu⁵⁵ zrodził się podczas Soboru Watykańskiego II, głównym jego narzędziem jest dialog i wspólna modlitwa. Papież Jan Paweł II zauważył, że ruch

54 Monoteistyczna religia objawiona, określana niekiedy jako „chrystianizm”, jest oparta na nauczaniu Jezusa Chrystusa przekazanym w Ewangelii oraz treści pism religijnych składających się na Biblię. Chrześcijaństwo narodziło się w I wieku n.e. w Palestynie. Obecnie jest ono największą religią, skupiającą 32% ludności świata, z czego ponad połowa to katolicy, ponad jedna trzecia – protestanci, a większość pozostałych prawosławni. Katolicy (17%), protestantyzm (10,5%), prawosławni (4,5%). Zob. *Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2024*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2024,2,24.html> [dostęp: 18.04.2025].

55 „Jednym z zasadniczych zamierzeń Drugiego Watykańskiego Świętego Soboru Powszechnego jest wzmożenie wysiłków do przywrócenia jedności wśród wszystkich chrześcijan. Bo przecież Chrystus Pan założył jeden jedyny Kościół”. DE 1.

ekumeniczny na ziemiach polskich rozpoczął się znacznie wcześniej, wskazał na synod warszawski (1643). „Pozwólcie, że wspomnę tutaj *Colloquium Charitativum* zwołane w 1645 roku do Torunia, z inicjatywy biskupów katolickich zgromadzonych dwa lata wcześniej na synodzie warszawskim oraz przy poparciu króla Władysława IV. Owo «spotkanie miłości» miało na celu przywrócenie jedności i zgody między katolikami, luteranami i kalwinistami” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

Ponadto Jan Paweł II rozszerzył dialog z wyznawcami innych religii świata na dialog w sprawach najważniejszych dla całej ludzkości. 27 października 1986 roku Jan Paweł II zorganizował Światowy Dzień Modlitwy o Pokój w Asyżu. Hasłem przewodnim spotkania było „Być razem, aby się modlić”. Było to międzyreligijne spotkanie modlitewne w intencji pokoju na świecie. Spotkanie w miejscu związanym ze św. Franciszkiem miało mieć charakter ekumeniczny i międzyreligijny⁵⁶.

W warunkach Polski dialog ekumeniczny jest wskazany i nieustannie jest prowadzony pod auspicjami Polskiej Rady Ekumenicznej i Kościoła rzymskokatolickiego. „Z wielu Kościołami i wspólnotami chrześcijańskimi prowadzimy oficjalny dialog ekumeniczny w duchu szukania prawdy w miłości. Rokują dobre nadzieje na przyszłość coraz większe zbliżenie i otwarcie się Polskiej Rady Ekumenicznej i Kościoła rzymskokatolickiego, zwłaszcza szczere rozmowy i wspólne wysiłki ekumeniczne w Komisji Mieszanej obu stron” (W-wa, spotk. ekum. rez. prym., przem., 17.06.1983, bez akp.).

13.3. Chrześcijaństwo w Narodzie polskim

Za czasów działalności św. Jana Pawła II władze PRL „wystąpiły z propozycją nawiązania formalnych stosunków dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską. Stolica Apostolska, jak wiadomo, utrzymuje takie stosunki ze 116 państwami na całym

56 *Międzynarodowy Dzień Modlitwy o Pokój*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_Dzień_Modlitwy_o_Pokój [dostęp: 25.01.2025].

świecie, nie licząc organizacji międzynarodowych. W wielu wypadkach są to państwa nowo powstałe, na przykład na kontynencie afrykańskim. Wiele jest państw na przykład muzułmańskich, gdzie chrześcijanie stanowią nikłą mniejszość obywateli” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 5).

Pomimo tak podzielonego świata na różne religie i wyznania zalecenie Papieża było dla Polaków jednoznaczne, wskazujące na podstawę naszej wiary, na Chrystusa i Jego nauczanie: „Włączeni przez chrzest w Chrystusa, jesteśmy umiłowanymi i wybranymi dziećmi Boga. Pewność ta winna być dla nas zachętą do wiernego trwania przy Chrystusie. Tę wierność święty Paweł rozumie jako zjednoczenie z Chrystusem w miłości” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 1).

Papież potrafił łączyć wydarzenia religijne, historyczne i duszpasterskie, z radością wspominał pierwsze spotkanie z Kościołem polskim: „Dobrze się stało, że moja pielgrzymka do Polski, związana z dziewięćsetną rocznicą męczeńskiej śmierci św. Stanisława, wypadła w okresie Zesłania Ducha Świętego oraz uroczystości Trójcy Przenajświętszej. W taki bowiem sposób mogę, dopełniając jakby pośmiertnie pragnienia Pawła VI, przeżyć raz jeszcze tysiąclecie chrztu na ziemi polskiej i wpisać tegoroczny Stanisławowy jubileusz w to tysiąclecie, z którego wzięły początek całe dzieje narodu i Kościoła. Właśnie uroczystość Zesłania Ducha Świętego oraz Trójcy Przenajświętszej szczególnie nas przybliży do tego początku” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 2).

Święty Jan Paweł II miał także wizję przyszłości chrześcijaństwa, które ma, mocą samego założyciela Chrystusa, rozszerzać się nieustannie. „Chrystus jest «Ojcem przyszłego wieku», a Królestwo Boże przekracza wymiar spraw doczesnych. Równocześnie jednak Chrystus jest «wczoraj i dzisiaj» – i tu spotyka się z każdym z nas, z człowiekiem każdego pokolenia, tu spotyka się również z narodem, który jest wspólnotą ludzi. Z tego spotkania pochodzi owo wyzwanie do zwycięstwa w prawdzie, wolności, sprawiedliwości i miłości, o których mówi Jan XXIII w encyklice *Pacem in terris*” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 6).

W wyznawaniu wiary mamy do czynienia z poziomem indywidualnym, społecznym, a nawet międzynarodowym. Należy wykazywać zaufanie do mądrości

i wieczności Boga, który czuwa nad całym światem i nad każdym człowiekiem, który Go czci i miłuje.

13.4. Przyszłość Narodu polskiego

Spojrzenie socjologiczne św. Jana Pawła II na społeczeństwo polskie zawierało także pragnienie rozwoju i postępu cywilizacyjnego. Naród duży liczebnie, położony wśród państw europejskich, z bogatą tysiącletnią tradycją kultury, własnym językiem, historią i postępem ekonomicznym, powinien cieszyć się wolnością i dobrymi, podstawowymi przesłankami w kierunku przyszłości. Ta przyszłość budowana na podstawie Ewangelii daje nadzieję na właściwy rozwój, szczególnie pod natchnieniem Ducha Świętego, „żeby ukształtował nowe nasze życie we wszystkich jego wymiarach i żeby była mocna ta III Rzeczpospolita tym Bożym tchnieniem, tym wiatrem, wiatrem Ducha Świętego, który odnawia oblicze ziemi” (Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, zak.). Taką nadzieję wyrażał wobec swojej Ojczyzny Papież.

Każdy naród ma prawo do samostanowienia, do utworzenia własnej państwowości, a następnie wejścia do wspólnoty narodów świata z wszelkimi gwarancjami prawnymi, łącznie z człowieczeństwem, czyli naturalną godnością człowieka. Godność naturalna człowieka indywidualnego przenosi się na człowieka społecznego, czyli na Naród i Państwo. Zespoły państw danego kontynentu, narody o cechach rasy, zwyczajów i historii tworzą cywilizację, do której każdy z nas ludzi przynależy i z nią się identyfikuje (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 6).

Cywilizację także kształtują religie, niekiedy wielkie, ogarniające wiele narodów. Do cywilizacji ludzkiej włączona została dwa tysiące lat temu cywilizacja miłości, sprawiedliwości, pokoju, wolności, prawdy i dobra, przyniesiona przez Chrystusa Zbawiciela, cywilizacja ta przyjęła nazwę chrześcijaństwo.

Papież przytoczył zdanie *Do Diogneta*⁵⁷: „Czym dusza w ciele, tym w świecie chrześcijanie” (cyt. za: Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 3).

Pomimo wszelkich wad i problemów, pomimo zawodów w wielu programach naprawy człowieka indywidualnego i społecznego, zawsze pozostaje obowiązek do szukania porozumienia. Dokonuje się ono poprzez dialog rozumiany jako pokojowe pojednanie i pozytywne nastawienie do bliźniego. Taki dialog potrzebny jest także ze stworzoną naturą, biologiczną stroną rzeczywistości. Ten dialog to rozpoznanie i zastosowanie wszelkiej formy akceptacji, opieki i pomocy. Natomiast brak dialogu prowadzi do agresji, wykluczenia, nienawiści, a z takimi antywartościami związana jest „cywilizacja śmierci”. Papież tak określał postawę dialogu: „W wydarzenie oświęcimskie wpisany jest ów podstawowy dialog, który pozwala człowiekowi przebić się poprzez groźbę cywilizacji śmierci – a na co dzień pozwala mu przebijać się poprzez różne ciężary doczesności. Jest to dialog człowieka z Bogiem” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 4).

Z pozycji chrześcijańskiej dialog jest wpisany w Ewangelię, a realnie, mocami Ducha Świętego, Bóg prowadzi nieustannie dialog z człowiekiem. Ten dialog uszlachetnia człowieka, czyni go bogatszym, człowiek nabiera doświadczenia w relacji z Bogiem i wyznaje wiarę bardziej świadomie, dobrowolnie z podziękowaniem za okazaną miłość (zob. W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 2).

57 *Do Diogneta* – „niewielka objętościowo (12 rozdziałów) apologia chrześcijańska anonimowego autora, dawniej przypisywana Justynowi lub Kwadratowi”. Powstała u schyłku II wieku n.e. *Do Diogneta*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Do_Diogneta [dostęp: 18.04.2025].

” Wy wszyscy, którzy nie podejmujecie
posługi na terenach misyjnych – nie
zapominajcie, że nasza własna,
polska Ojczyzna wciąż potrzebuje
nowej ewangelizacji. Podobnie
jak cała chrześcijańska Europa.
Po setkach lat - i tysiącletniach –
wciąż na nowo! Cała Europa stała
się kontynentem nowego wielkiego
wyzwania dla Ewangelii. I Polska też.

Jan Paweł II

14. EWANGELIA I EWANGELIZACJA

Ewangelia Jezusa Chrystusa jest przedstawiana przez św. Jana Pawła II jako najważniejsza wartość, a sednem Dobrej Nowiny jest treść odnosząca się do sensu życia człowieka. Najlepszą bowiem drogą życia jest naśladowanie życia Syna Bożego zgodnie z Błogosławieństwami (zob. Mt 5,3-12). Człowiek obdarzony wolną wolą może wybierać dobro, albo pomijać dobro na różne sposoby – działać przeciw miłości, sprawiedliwości, pokojowi, prawdzie, wolności i solidarności. Dobra wola zobowiązuje także do odpowiedzialności za własne myślenie, działanie, planowanie, odnośnie siebie samego jak i społeczności: rodzinnej, małżeńskiej, narodowej, państwowej i ogólnoludzkiej. Odpowiedzialność jest cechą ludzkiego rozumu, a jakość rozumowania opiera się na wartościach i prowadzi do godnego człowieczeństwa.

Człowiek realizuje swoje człowieczeństwo poprzez rozliczne powołania, te naturalne, jak małżeństwo i rodzina i te ideowe, jak powołanie do kapłaństwa, życia zakonnego i innych zawodów. Powołania ideowe opierają się na postawach heroicznych, zawartych w ślubach czystości, posłuszeństwa i ubóstwa (zob. W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 3), podejmowanych „dla królestwa niebieskiego” (Mt 19,12).

Najbardziej doskonałą naukę Chrystusa znajdujemy w tekście ewangelicznym odnoszącym się do *Ośmiu błogosławieństw*, ale cała Ewangelia zachęca do naśladowania życia Jezusa Chrystusa. Papież stwierdzał, że „cała Ewangelia otwiera przed nami perspektywę życia według żywego wzoru Jezusa z Nazaretu – życia, którego szczególną syntezą pozostaje osiem błogosławieństw” (W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987, akp. 3).

Głoszenie Ewangelii i życie Ewangelią zostało skierowane przez Chrystusa jako zadanie dla Kościoła. Ta ewangelizacja obejmuje wszystkie wieki i wszystkie pokolenia ludzkie, „aż do krańców świata” (por. Dz 1,8). Kościół ustanowiony przez Chrystusa ma charakter hierarchiczny, następcami apostołów są biskupi, a zastępcą Chrystusa na ziemi jest każdy papież. Episkopaty poszczególnych

Kościółów lokalnych na czele z papieżem tworzą Kolegium, które stara się wypełniać wolę Założyciela Kościoła powszechnego.

Papież Jan Paweł II zaprosił także Episkopat Polski do współpracy w wielkim dziele ewangelizacji. Ewangelia jest zawsze jedna, ale należy ją głosić „wciąż na nowo”, ponieważ ma ogarniać wszystkich ludzi i każdemu człowiekowi ma przybliżyć prawdę o królestwie niebieskim. Papież powołał się na dwie instrukcje ogłoszone przez Kongregację Nauki Wiary (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 6).

Ewangelizacja jako proces realizuje się we wszystkich środowiskach życia człowieka, także w środowisku bez wiary, lub prawie bez wiary. Pomimo tego Ewangelia spełnia swoje zadanie, ponieważ niesie wartości dla wszystkich ludzi, broni praw człowieka, wprowadza porządek życia społecznego, kieruje procesami jedności, tak w rodzinach, jak i w całym narodzie (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 6).

Proces ewangelizacji jest stały i ma charakter misyjny, ponieważ i Kościół ze swej natury jest misyjny, skierowany do całego świata, do wszystkich pokoleń, „narodów i języków” (por. Dz 2,1-13). Poza ewangelizacją, czyli głoszeniem prawdy o zbawieniu, dokonuje się zawsze nowa ewangelizacja, na drodze edukacji i duszpasterstwa. Niektóre części świata wymagają nowej ewangelizacji, czyli powtórnego głoszenia prawd wiary, jako że zmieniły się poglądy, zmieniły się środki przekazu i zmieniła się kultura danych społeczeństw. Święty Jan Paweł II widział konieczność nowej ewangelizacji w Europie, także nowa działalność głoszenia objawienia Bożego powinna dotyczyć Polski. „Cała Europa stała się kontynentem nowego wielkiego wyzwania dla Ewangelii. I Polska też” (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 7).

Treści nowej ewangelizacji są takie same jak ewangelizacji trwającej od czasów apostołów. Sobór Watykański II pobudził świadomość Kościoła, aby zwrócił się do społeczeństw Europy i świata z programem nowej ewangelizacji, aby zwrócił się do społeczeństw chrześcijańskich z nową interpretacją objawienia, dostosowaną do nowych prądów ideologicznych i nowego spojrzenia na wartości życia ludzkiego (zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

Pojęcie nowej ewangelizacji wprowadził papież Paweł VI w dokumencie *Evangelii nuntiandi*. Podczas homilii wygłoszonej w Siedlcach 10 czerwca 1999 roku, Jan Paweł II przypomniał znaczenie zaangażowania ludzi świeckich w dzieło ewangelizacji, przywołując słowa swojego poprzednika: „Mój poprzednik papież Paweł VI w adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* napisał: «polem właściwym dla ewangelizacyjnej aktywności (ludzi świeckich) jest szeroka i bardzo złożona dziedzina polityki, życia społecznego, gospodarki, dziedzina kultury, nauki i sztuki, stosunków międzynarodowych, środków przekazu społecznego; do tego dochodzą niektóre dziedziny szczególnie otwarte na ewangelizację, jak miłość, rodzina, wychowanie dzieci i młodzieży, praca zawodowa, cierpienia ludzkie» (EN 70)” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 3).

Nowa ewangelizacja ma także własną cenę, czyli ofiarę duchową w formie stałego świadectwa, bowiem tylko dobry przykład wyznawców Chrystusa może zachęcić niewierzących do przyjęcia wartości zbawienia przyniesionego przez Syna Bożego. „Nowa ewangelizacja potrzebuje świadków wiary. Ludzi zakorzenionych w krzyżu Chrystusa i gotowych ponosić ofiary” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 4). Przede wszystkim potrzebuje wyrzeczenia się grzechu, egoizmu, wszelkiego zła, potrzebuje autentycznego naśladowania Zbawiciela, „który do końca ich umiłował” (zob. J 13,1).

Wizją nowej ewangelizacji dla Papieża był symbol krzyża jako drzewa, a ramiona krzyża podobne do gałęzi tego drzewa obejmujących cały świat. Papież także spodziewał się wielu duszpasterskich owoców ewangelicznych, czyli nowych ludzi ogarniętych ideą ewangelizacji: „Niech nosi nowych i odważnych głosicieli i wyznawców, kochających Kościół i za niego odpowiedzialnych, prawdziwych heroldów wiary, nowych ludzi plemię, które rozpali pochodnię wiary i wniesie ją płonąca w progi trzeciego tysiąclecia” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 4).

Święty Jan Paweł II był głęboko przekonany o konieczności krzewienia postaw radykalizmu w ewangelizacji i taki radykalizm dostrzegał, i dawał jako przykład, chociażby w osobie błogosławionego prymasa Stefana Wyszyńskiego (zob. W-wa, katedra, przem. do zakonnic, 8.06.1987. akp. 2).

” Kościół podjął wyzwanie. Odczytał w nim jeden z opatrnościowych «znaków czasu». A poprzez ten «znak» z nową głębią i mocą przekonania dał świadectwo prawdzie o Bogu, o Chrystusie i o człowieku.

Jan Paweł II

15. ANTROPOLOGIA PERSONALISTYCZNA JANA PAWŁA II

Antropologia św. Jana Pawła II czerpie swe zasoby i bogactwo z postawy wobec fenomenu, jakim jest człowiek, który nieustannie prowadzi dialog z sobą samym, Bogiem i drugim człowiekiem. Szuka sensu życia, cierpienia, sensu i krańców rozwoju, tak indywidualnego, jak i społecznego, w tym również międzynarodowego. W antropologii Papieża ważną rolę odgrywa objawienie Boże, skierowane do godności człowieka jako takiego. Człowiek jest fenomenem ciała i ducha, potrafi dokonywać czynów odpowiedzialnych, ale także żyje i rozwija w sobie wartości takie jak: miłość, wolność, sprawiedliwość, prawda, pokój. Człowieczeństwo wyraża się także w solidarności wobec potrzeb i godności drugiego człowieka, także społeczeństwa. Człowiek jako fenomen realizuje się w środowisku poprzez pracę, twórczość i wiarę, jest powołany do czynów (działania) na polu materialnym i duchowym. Zdaniem Papieża człowieczeństwo to wyzwanie: „To wyzwanie na różne sposoby jest zaadresowane do ludzkiej woli: do woli każdego i wszystkich. Zdajemy egzamin z naszego człowieczeństwa i z naszego chrześcijaństwa, z naszej polskości i z naszej europejskości” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 4).

W człowieczeństwie rozgrywa się także dramat wyboru pomiędzy życiem tylko materialnym i życiem duchowym. Zamykanie człowieka tylko w doczesności jest kłamstwem wobec objawienia Bożego (rzeczywistość stworzona) i objawienia pozytywnego spisanego w formie Pisma Świętego, i wobec Tradycji wiary w każdym narodzie, państwie i na każdym kontynencie. Papież ostrzega przed wyborem systemu materialistycznego: „Znamy to wyzwanie. Doświadczyłem go tu na polskiej ziemi. Kościół doświadcza go na różnych miejscach ziemi. Nie jest to wyzwanie jedyne, jest jednak bardzo głębokie. Religia, wedle antropologii materialistycznej współczesnej, ma być czynnikiem, który pozbawia człowieka pełni jego człowieczeństwa. Człowiek przez religię sam się jej

pozbawia, zrzekając się tego, co immanentnie i integralnie «ludzkie», na rzecz Boga, który – w świetle założeń i przesłanek systemu materialistycznego – jest tylko «tworem» człowieka” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

15.1. Najciekawsze pytanie: Kim jest człowiek?

Papież stawia pytanie: „Pytanie o to, kim jestem, stawiacie sobie zapewne już od dawna. Jest to pytanie poniekąd najciekawsze. Pytanie podstawowe. Jaką miarą mierzyć człowieka? Czy mierzyć go miarą sił fizycznych, którymi dysponuje? Czy mierzyć go miarą zmysłów, które umożliwiają mu kontakt z zewnętrznym światem? Czy mierzyć go miarą inteligencji, która sprawdza się poprzez wielorakie testy czy egzaminy?” (W-wa, kośc. św. Anny, przem., 3.06.1979, akp. 2).

Egzamin z życia człowiek już zdawał w momencie stworzenia, otrzymał najważniejszą i największą wartość, była nią miłość samego Boga, podobieństwo do Boga: „Będziecie jak bogowie” (Rdz 3,4). Niestety została ona przez człowieka rozproszona, została skierowana na rzeczy stworzone, widzialne „miłe dla oczu” (Rdz 3,6)⁵⁸.

Święty Jan Paweł II obserwował fenomen ludzkiej egzystencji, dostrzegał rozwój historyczny człowieka, a także zwiększające się badania naukowe odnośnie wielu kierunków nauk medycznych, antropologicznych, historycznych, a szczególnie interesował się duchowością w zakresie wiary. Intelpekt człowieka skłania się do wyznawania postaw idealistycznych zawartych właśnie w wierze, ale także może przyjmować postawy materialistyczne. Te ostatnie zaczęły dominować w XX i XXI wieku. „Wiemy też, jak biegną te dzieje na naszej ojczyściej ziemi, w obrębie jednego tysiąclecia historii. Już po Chrystusie. Już w obrębie tego, co św. Paweł nazywa «pełnią czasów» (por. Ga 4,4). Wiemy, że w naszym stuleciu narasta opór i sprzeciw, wobec Tego, który «tak umiłował świat» – opór

58 „W rezultacie człowiek nie umiał dosyć miłować ani swych bliźnich, ani nawet samego siebie, ani świata. Ulegał antymiłości”. W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 3.

i sprzeciw aż do negacji Boga. Do ateizmu jako programu” – stwierdzał Papież (W-wa, pl. Defilad, hom., 14.06.1987, akp. 4).

Rozumność, inteligencja, pamięć i umiejętność myślenia wskazują na duchowe pochodzenie człowieka, także życie duchowe, wewnętrzne, a szczególnie życie uczuciowe daje podstawę, aby człowieka oceniać „miarą serca”: „(...) człowieka trzeba mierzyć miarą «serca». Sercem! Serce w języku biblijnym oznacza ludzkie duchowe wnętrze, oznacza w szczególności sumienie... (...) Tylko Duch Święty może go «napełnić» – to znaczy doprowadzić do spełnienia poprzez miłość i mądrość” (W-wa, kośc. św. Anny, przem., 3.06.1979, akp. 2).

W rozpoznawaniu godności człowieka, w jego człowieczeństwie, dokonujemy wysiłków, aby człowieka poznać, aby odkrywać tajemnicę bytu ludzkiego, która nieustannie okazuje się wielką i rozwijającą się. Papież określa tę rzeczywistość w następujący sposób: człowiek jest także tajemnicą. „A nade wszystko jest osobą, jest podmiotem swych czynów. Podmiotem moralności. Podmiotem dziejów” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4). Jako podmiot człowiek tworzy kulturę życia własnego i społeczności, w której żyje, a także buduje przyszłość dla następnych pokoleń ludzkich.

Spojrzenie idealistyczne, spojrzenie ze strony Boga Stworzyciela odnajduje w człowieku wielkie bogactwo życia wewnętrznego. W człowieku właśnie można odnaleźć odbicie, „obraz” samego Boga (por. Rdz 1,26-27). Papież Jan Paweł II mówi wprost: „Zrozumcie, że człowiek stworzony przez Boga na Jego obraz i podobieństwo, jest równocześnie wezwany w Chrystusie do tego, aby w nim objawiło się to, co jest z Boga. Aby w każdym z nas objawił się w jakiejś mierze Bóg” (W-wa, kośc. św. Anny, przem., 3.06.1979, akp. 4).

Z takiej prawdy objawionej w Piśmie Świętym wynika wielka godność bytu stworzonego – człowieka. Z podobieństwa i obrazu wynika także odpowiedzialność, każdy człowiek noszący godność dziecka Bożego ma być świadomy, w myśleniu i działaniu, że reprezentuje wartości duchowe, reprezentuje na ziemi samego Boga. Święty Jan Paweł II wskazuje wprost ścieżkę tej odpowiedzialności, widzi na tej drodze cały proces wychowania, wykształcenia w każdej dziedzinie życia. Wymienia wprost: uczniów szkoły podstawowej i średniej, inżynierów,

lekarzy, prawników, filologów, historyków, humanistów, matematyków i techników (zob. W-wa, kośc. św. Anny, przem., akp. 4).

Realizacja ludzkiego życia powinna się dokonywać na podstawie wartości, z których najważniejsza jest miłość. To przykazanie przekazał nam Chrystus (zob. J 15,12-16) i z takim przesłaniem można budować życie indywidualne osoby, a także społeczność rodziny i Narodu (zob. W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 5).

W dalszych rozważaniach o człowieku i jego godności Papież przedstawia Chrystusa Syna Bożego, przez którego i dzięki któremu można lepiej zrozumieć rzeczywistość duchową i materialną jaką reprezentuje człowiek jako taki. Osoba Chrystusa reprezentuje przez dzieło wcielenia wszystkie sprawy Boskie i ludzkie, dlatego też Papież stwierdza: „Kościół przyniósł Polsce Chrystusa – to znaczący klucz do rozumienia tej wielkiej i podstawowej rzeczywistości, jaką jest człowiek. Człowieka bowiem nie można do końca zrozumieć bez Chrystusa. A raczej: człowiek nie może siebie sam do końca zrozumieć bez Chrystusa. Nie może zrozumieć ani kim jest, ani jaka jest jego właściwa godność, ani jakie jest jego powołanie i ostateczne przeznaczenie. Nie może tego wszystkiego zrozumieć bez Chrystusa” (W-wa, pl. Zwycięstwa, hom., 2.06.1979, akp. 3).

15.2. Człowiek w walce ze złem

Doświadczenie indywidualne, także zbiorowe i społeczne, wskazuje na rzeczywistość zła zarówno materialnego, jak i duchowego. Filozofia traktuje zło jako brak dobra⁵⁹, w praktyce ten brak ma poważne skutki w życiu człowieka indywidualnego i społecznego. Tymczasem nauczanie i akty zbawcze Chrystusa oznaczają zwycięstwo wszelkiego zła w Jezusie Chrystusie. Papież stwierdza: „Człowiek jest powołany do odnoszenia zwycięstwa w Jezusie Chrystusie. Jest to zwycięstwo nad

59 Zob. Święty Augustyn, *O wolnej woli*, II, 19, w: *Dialogi filozoficzne*, tłum. A. Trombala, wydaw. Znak, Kraków 1999, s. 493-649.

grzechem, nad starym człowiekiem, który tkwi głęboko w każdym z nas” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 5).

Człowiek w walce ze złem przedstawia się jako zwycięzca, albo czuje się pokonany, wykazuje znaczną bezsilność wobec własnych słabości lub wobec słabości systemów polityczno-gospodarczych, kulturowych, a szczególnie wobec zjawisk geograficznych, które traktowane są jako siła wyższa (naturalna). W sferze duchowej człowieka mamy do czynienia z postawami moralnymi. Zło moralne jako takie przejawia się materialnie i formalnie. W wymiarze tylko materialnym zło nie obciąża człowieka, ponieważ nie było na nie zgody lub wystarczającej wiedzy w danym temacie.

Papież mówi o zwycięstwie nad złem moralnym i materialnym, mówi o możliwości pokonywania wszelkiej niedoskonałości, szczególnie moralnej, ponieważ jest ona podległa woli ludzkiej. Z punktu widzenia religijnego, prawdy o współdziałaniu człowieka z Bogiem wszelkie zło moralne może – i powinno – być pokonane, razem z Bogiem człowiek jest powołany do zwycięstwa. „*Deus vicit* (Bóg zwyciężył): mocą Boga, która za sprawą Jezusa Chrystusa działa w nas przez Ducha Świętego, człowiek powołany jest do zwycięstwa nad sobą. Do zwycięstwa nad tym, co krępuje naszą wolną wolę i czyni ją poddaną złu. Zwycięstwo takie oznacza życie w prawdzie, prawość sumienia, miłość bliźniego, zdolność przebaczenia, rozwój duchowy naszego człowieczeństwa” (W-wa, Stadion Dziesięciolecia, hom., 17.06.1983, akp. 5).

Ostateczne zwycięstwo nad złem przynależy do Syna Bożego Jezusa Chrystusa. On mocą Bożą dokonał odkupienia całego świata, pokonał śmierć, zmartwychwstał i wszedł do Swojej chwały (por. Łk 24,25; Mt 28,16-20; zob także: W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 2).

Zwycięstwo w prawdzie odbywa się na polu osobistym i społecznym, szczególnie narodowym. Naród może odnieść zwycięstwo nad złem społecznym, naród może pokonywać wady i grzechy na drodze do ostatecznego zwycięstwa. Do zwycięstwa prowadzi: „Równocześnie odpowiedź jest jedna: jest nią przykazanie miłości. Ewangeliczne wielkie przykazanie, poprzez które człowiek odnajduje siebie jako osoba i jako uczestnik wspólnoty, jako syn czy córka narodu. Jeden i wszyscy” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 5).

15.3. Prawda o człowieku

Nieustannie trwamy i stawiamy zasadnicze pytanie: Kim jest człowiek? Kim jestem ja? Świadomość własnej godności i ważności życia ludzkiego nadaje sens życiu, czyni człowieka odpowiedzialnym, moralnym i owocnym zarazem, dla siebie samego i dla innych. Papież podpowiadał i przypominał, że człowiek „nade wszystko jest osobą, jest podmiotem swych czynów. Podmiotem moralności. Podmiotem dziejów. Nie tylko: «odbiciem panujących stosunków społeczno-ekonomicznych». Nie tylko epifenomenem materii, ekonomii. Także i w stosunku do niej jest podmiotem i twórcą” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Dlatego prawda o człowieku nie zamyka się tylko w kategoriach egzystencji materialnej, człowiek reprezentuje bogactwo ducha, został przez Boga stworzony, przez Chrystusa został odkupiony, a przede wszystkim jest obrazem Boga samego. Ponadto człowiek nieustannie jest nawiedzany przez Ducha Świętego. „To jest prawda o człowieku, to jest prawda o człowieku europejskim. I my, my Polacy, tej prawdy o człowieku nie możemy zdradzić” – stwierdzał Papież (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 6).

Paschalne misterium śmierci i zmartwychwstania Syna Bożego nadało ludzkiej historii nowy bieg. Wcześniej ta nowa rzeczywistość zaistniała w dziele stworzenia, w dziele miłości Boga do człowieka. Ta historia nadal trwa, na zasadzie miłości Boga do człowieka, nadal dzieło zbawienia powtarza się w każdym z nas. „Ta pewność płynie z wiary w miłosierdzie Ojca, który «tak umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne» (J 3,16)” (W-wa, beatyf. E. Bojanowskiego, m. R. Protmann i 108 Męczenników, hom., 13.06.1999, akp. 2).

Do prawdy o człowieku należy dodać jego działalność w środowisku, albowiem nikt nie rodzi się dla siebie i nie umiera dla siebie (por. Rz 14,7), człowiek jest bytem społecznym, w społeczeństwie się kształtuje i pracuje dla społeczności. W historii życia ta prawda realizuje się poprzez liczne grupy społeczne, takie jak: rodzina, Państwo, Naród, a także Kościół. Kościół spełnia swe posłannictwo w działalności ludzkiej i Boskiej zarazem (zob. W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państ., 2.06.1979, akp. 4).

Do godności człowieka przynależy jego podmiotowość, jest kimś ważnym, niepowtarzalnym, oryginalnym, posiada prawne relacje ze społeczeństwem, w którym żyje i dla którego pracuje. Natomiast Państwo, które organizuje społeczeństwo ma obowiązek respektować tę podmiotowość człowieka w prawie i w strukturach życia społecznego (zob. W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5).

Życie indywidualne i społeczne człowieka realizuje się poprzez działalność ekonomiczną, jednak w tej relacji człowiek jest najważniejszy, i to on organizuje pracę i przewiduje jej ekonomiczne skutki. Papież stwierdza: „Ekonomia – jak i praca – jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy, nie człowiek dla ekonomii” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5).

Człowiek jest twórcą kultury, ale także przenosi osiągnięcia kultury z pokolenia na pokolenie, dzięki zdolnościom wynikającym z natury rozumnej. Po części jest „istotą nieznaną”, mimo tego „jest osobą, jest podmiotem swych czynów” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Tworzenie kultury i podleganie kulturze nie zwalnia człowieka z odpowiedzialności, dlatego powinien wybierać i tworzyć dobro indywidualne i społeczne. Nie ma tłumaczenia się sytuacjami tzw. zewnętrznymi i determinacją kultury zastanej, co jest złe, należy zmieniać, co jest niedoskonałe w kulturze, należy poprawiać. Człowiek ma panować nad materią, jest jej podmiotem, jest osobą.

Człowiek – osoba, dziecko Boże jest obdarzone wieloma darami i atrybutami, które upodabniają go do Boga Stwórcy, do jednych z nich należy wolna wola człowieka. Przymiot nadzwyczajny, który w połączeniu ze świadomością ludzką, z rozumnością, czyni człowieka odpowiedzialnym. Wolna wola to wielka moc ludzka i zarazem odpowiedzialność za własne czyny. Kiedy człowiek działa we wspólnotach, w rodzinie, w wychowaniu nowego pokolenia, w działaniach prawnych, a także legislacyjnych, buduje środowisko, buduje kulturę własnego Narodu.

Papież określał wolną wolę człowieka w następujący sposób: „Człowiek, kierując się światłem rozumu, czyli sądem sumienia, wybiera, a w ten sposób rozstrzyga i stanowi o sobie. Nadaje kształt swym uczynom” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2). Jednak ostatecznym kierunkiem

sumienia i działania ludzkiego jest miłość: „Przykazanie miłości jest skierowane do wolnej woli, od niej bowiem zależy, czy człowiek nada swym uczynom, swemu postępowaniu, kształt miłości lub też inny kształt, miłości przeciwny” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2).

Niebezpieczeństwo pojawia się wtedy, gdy człowiek w miejsce miłości postawi własny egoizm, agresję, dominację nad innymi i uzależni rozwój społeczny tylko od siebie samego, od własnych poglądów i postanowień. Papież ostrzegał: „Może to być kształt egoizmu, kształt obojętności na potrzeby drugiego, obojętności na dobro wspólne. Może to być wreszcie kształt nienawiści czy zdrady – wbrew temu, czego uczy Chrystus: «Miłujcie waszych nieprzyjaciół» (Mt 5,44)” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 2).

15.4. Problem cierpienia

Cierpienie i umieranie są najpoważniejszym problemem człowieka, nikt bowiem nie jest wolny od tego problemu egzystencjalnego. Nasza ludzka duchowość domaga się wytłumaczenia sensu cierpienia i umierania, tym bardziej, że doświadczenie to dotyka ludzi w każdym wieku. W życiu społecznym cierpienie domaga się kosztownej i trudnej organizacyjnie opieki zdrowotnej, co rzutuje na organizowanie systemów politycznych danych państw.

Święty Jan Paweł II nie unikał w nauczaniu problemu cierpienia i umierania, tłumaczył ten problem na podstawie Ewangelii i jednocześnie domagał się, aby w cierpiących i umierających (chorych nieuleczalnie) widzieć okazję do śpieszenia z pomocą, tak indywidualnie, jak i społecznie.

Z punktu widzenia duchowego Papież widział cierpienie jako wyróżnienie i łaskę od Boga, to znaczy Jego obecność wśród cierpiących i umierających. „Wielka jest próba cierpienia, owo «doświadczenie jak złota w tyglu», lecz od próby potężniejsza jest miłość: czyli potężniejsza jest łaska. «Miłość Boża rozlana... w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany» (Rz 5,5)” (Niepokalanów, hom., 18.06.1983, akp. 4). Papież chciał być blisko cierpiących, identyfikował się z nimi i prosił, aby następowała duchowa łączność z Nim,

bowiem cierpienia mogły być ofiarowywane w intencji wielkich dzieł papieskich (zob. W-wa, Okęcie, przem., 16.06.1983, akp. 3).

Święty Jan Paweł II zapraszał chorych i cierpiących do ofiarowania swoich doświadczeń na rzecz dobra wspólnego, to znaczy do dobra zwanego zbawieniem. Można swoje cierpienie dołączać duchowo, wskazane bowiem jest traktować je jako powołanie do dopełniania cierpień zbawczych Chrystusa. Papież nauczał: „Drodzy bracia i siostry! Dopełniajcie w waszych cierpieniach, czego nie dostaje Ludowi Bożemu na całej polskiej ziemi! Dopełniajcie! To jest wasze powołanie w Chrystusie ukrzyżowanym i zmartwychwstałym. To jest wasz udział – szczególnie udział – w Eucharystii” (W-wa, homilia do chorych, 14.06.1987, akp. 6).

Papież nie tylko odnosił cierpienie do nieuleczalnie chorych i do umierających, widział także cierpienie w sprawach społecznych, także dostrzegał cierpienie spowodowane brakiem dobra i brakiem wartości w życiu społecznym. Publicznie wyrażał swoje uczestnictwo w cierpieniu duchowym Narodu polskiego: „Wraz z wszystkimi moimi rodakami – zwłaszcza z tymi, którzy najboleśniej czują cierpki smak zawodu, upokorzenia, cierpienia, pozbawienia wolności, krzywdy, podeptanej godności człowieka, stoję pod krzyżem Chrystusa, aby na ziemi polskiej odprawić nadzwyczajny Jubileusz Roku Odkupienia” (W-wa, katedra, hom., 16.06.1983, akp. 3)⁶⁰.

Jedną z większych krzywd wyrządzonych Narodowi polskiemu był okres niewoli, czas utraty państwowości, a także okres wojen i walki o odzyskanie wolności. Papież wspominał ten rodzaj cierpienia narodowego: „Wiadomo, że przez blisko sto dwadzieścia pięć lat imię Polski nie tylko nie widniało na politycznej

60 „Swoje przemówienie, wygłoszone w wigilię uroczystości Bożego Narodzenia, Ojciec św. [Pius XI] niejako ukoronował zapowiedzeniem na rok 1933 obchodów jubileuszowych 1900-lecia Boskiego Dzieła Odkupienia, t.j. końcowej działalności, męki, śmierci, zmartwychwstania i wniebowstąpienia Pana naszego Jezusa Chrystusa. Jubileusz ma trwać od 2 kwietnia (niedzieli Męki Pańskiej, zwanej niedzielą «czarną») 1933 roku do 2 kwietnia (poniedziałku wielkanocnego) 1934 roku”. *Jubileusz odkupienia*, „Tygodnik Kościelny” 1933, R. 4, nr 4, s. 1; por. Pius XI, *Przemówienie wigilijne* (24.12.1936), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/przemowienia/wigilia_24121936 [dostęp: 25.04.2025].

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

mapie Europy, ale próbowano wykorzenić samą polskość z serc i z języka jej synów i córek” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 3).

Apogeum cierpienia jakie rozegrało się na ziemiach polskich to straszliwe dzieło niemieckich obozów koncentracyjnych. Papież wspominał: „Przypomnę moją obecność w roku 1979 na terenie obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu (...). Tablice te świadczą o grozie drugiej wojny światowej i przestrzegają!” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 2; zob. także: Radom, lot. wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 4).

15.5. Zagrożenie frustracją

Papież dostrzegał rzeczywistość psychiczną człowieka i społeczeństw, widział braki i starał się wskazywać drogi właściwego postępowania. Dostrzegał także frustrację ludzką wynikającą z wielu przyczyn: społecznych, gospodarczych braków i niemożliwości zmian na lepsze. Frustracja może dotyczyć także ludzi i społeczeństw żyjących w państwach dobrobytu. Jednak człowiek wierzący może przeciwdziałać tej wszechogarniającej frustracji przez zaufanie do Boga, zaufanie do Zbawiciela i poprzez udział w Eucharystii (zob. W-wa, kośc. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6).

15.6. Antropologia idealistyczna i materialistyczna

Człowiek w swoim człowieczeństwie, w życiu duchowym poszukuje wartości i sensu życia. Spotyka się z objawieniem Bożym zawartym w Piśmie Świętym i w Tradycji, a także jest w konkretnym środowisku ludzi wierzących, w rodzinie i społeczeństwie. Spotyka się także z Kościołem i jego działalnością duszpasterską, akceptuje i przyjmuje określoną religię i wyznanie (katolicyzm). W ten sposób określa swój światopogląd idealistyczny, jeżeli uznaje obecność i działanie Boga Stworzyciela i odkupiciela Jezusa Chrystusa.

W wolności wiary człowiek może wybrać także światopogląd materialistyczny. W okresie panującego w Polsce systemu socjalistycznego, władze

partyjne i państwowe propagowały materializm ideologiczny, narzucany z pobudek politycznych⁶¹. Święty Jan Paweł II miał bezpośrednie doświadczenie walki ideologicznej pomiędzy wyznawcami religii i ateizmem walczącym o dominację w sumieniach ludzkich. Papież wspomina ten czas i te doświadczenia: „Znamy to wyzwanie. Doświadczyłem go tu na polskiej ziemi. Kościół doświadcza go na różnych miejscach ziemi” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4). Określa ten system jako zagrożenie dla człowieczeństwa ludzkiego: „Religia, wedle antropologii materialistycznej współczesnej, ma być czynnikiem, który pozbawia człowieka pełni jego człowieczeństwa. Człowiek przez religię sam się jej pozbawia, zrzekając się tego, co immanentnie i integralnie «ludzkie», na rzecz Boga, który – w świetle założeń i przesłanek systemu materialistycznego – jest tylko «twarem» człowieka” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4). Inaczej mówiąc, system materialistyczny określa religię jako wytwór własny ludzkiego umysłu, pozbawiony nadprzyrodzonych wartości.

Kościół katolicki podjął zdecydowane działania wobec zagrożenia wiary objawionej, wbrew całej materialistycznej dialektyce, tak na ziemiach polskich, jak i w innych środowiskach świata. „Kościół podjął wyzwanie. Odczytał w nim jeden z opatrnościowych «znaków czasu»⁶². A poprzez ten «znak» z nową głębią i mocą przekonania dał świadectwo prawdzie o Bogu, o Chrystusie i o człowieku” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

W nauczaniu papieskim mamy wskazanie, że człowiek jest podmiotem względem swoich czynów zarówno duchowych, jak i materialnych. Nie należy odbierać

61 Por. Z. Struzik, *Obrona wolności narodu...*, dz. cyt., s. 273.

62 „Teologia znaków czasu jest nie tylko ważnym elementem pastoralnej i społecznej strategii Kościoła, ale także jedną z podstawowych kategorii teologicznych związanych z odczytaniem wzajemnych relacji Kościoła ze światem. Jest ona również narzędziem dialogu i otwarcia Kościoła na świat współczesny”. M. Fiałkowski, *Znaki czasu. Próba definicji w świetle polskich publikacji teologicznych po Soborze Watykańskim II*, „Teologia Praktyczna” 2011, nr 12, s. 195; zob. J. Gocko, *Kościół obecny w świecie – posłany do świata. Teologiczno-społeczne aspekty posłannictwa Kościoła w świecie po Soborze Watykańskim II*, wydaw. KUL, Lublin 2003, s. 225.

mu tej podmiotowej godności poprzez systemy materialistyczne, a w praktyce autorytarne, które sprowadzają fenomen życia ludzkiego do zwykłej materii, pozbawiając go odpowiedzialności, a zarazem i duchowości opartej na moralności: „Nie tylko: «odbiciem panujących stosunków społeczno-ekonomicznych». Nie tylko epifenomenem materii, ekonomii. Także i w stosunku do niej jest podmiotem i twórcą. Chyba że zostanie pozbawiony swej podmiotowości i twórczej inicjatywy w tej dziedzinie jakże ważnej dla życia ludzi, społeczeństw, narodów” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

W systemie i antropologii materialistycznej dochodzi do redukcji duchowości człowieka. Religia przenosi i poszerza zakres myślenia i działania ludzkiego, ubogacając człowieka i jego człowieczeństwo, podczas gdy w „antropologii materialistycznej współczesnej, ma być czynnikiem, który pozbawia człowieka pełni jego człowieczeństwa. Człowiek przez religię sam się jej pozbawia, zrzekając się tego, co immanentnie i integralnie «ludzkie», na rzecz Boga, który – w świetle założeń i przesłanek systemu materialistycznego – jest tylko «tworem» człowieka” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Ostateczne wskazanie na temat godności człowieka i jego człowieczeństwa Papież formułuje na podstawie Ewangelii interpretowanej przez Kongregację Nauki Wiary (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 6). Także Sobór Watykański II uczy, że człowiek jest „jedynym na świecie stworzeniem, którego Bóg chciał dla niego samego” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 5). Z tej racji nie można zrozumieć w pełni człowieka bez Chrystusa, który uniżył samego siebie, przyjął postać sługi, aż do śmierci i to śmierci krzyżowej⁶³. Przykład życia Chrystusa na ziemi w łączności z naturą ludzką poucza nas, także ludzi współczesnych, co do wartości wszelkiej rzeczywistości, materialnej i duchowej. Jako „obraz Boga i Jego podobieństwo – nie urzeczywistni siebie «inaczej jak tylko przez bezinteresowny dar z siebie samego» (KDK 24)” (W-wa, beatyf. o. Chylińskiego, hom., 9.06.1991, akp. 5).

63 „On, istniejąc w postaci Bożej, nie skorzystał ze sposobności, aby na równi być z Bogiem, lecz ogołocił samego siebie, przyjąwszy postać sługi, stawszy się podobnym do ludzi. A w zewnętrznym przejawie, uznany za człowieka, uniżył samego siebie, stawszy się posłusznym aż do śmierci – i to śmierci krzyżowej” (Flp 2,6-8).

Najwyższym przykładem i wskazaniem drogi życia i postępowania jest Chrystus. Papież przypomina: „Czytamy w *Gaudium et spes*: «Tajemnica człowieka wyjaśni się naprawdę dopiero w tajemnicy Słowa Wcielonego... Chrystus... objawia w pełni człowieka samemu człowiekowi i okazuje mu najwyższe jego powołanie» (22)” (W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 4).

Darem z siebie jest praca, cierpienie i służba dla innych, czyli sumienne wypełnianie przykazania miłości (por. Mk 12,30). „(...) cierpienie nabiera wartości daru, poprzez który «dopełniamy» odkupieńczej ofiary Syna Bożego” (W-wa, kość. Wszystkich Świętych, hom., 8.06.1987, akp. 6).

15.7. Ludzkość i jej problemy

Spojrzenie św. Jana Pawła II na zasięg, a także na wymiar społeczny egzystencji ludzkiej dostrzega wielkie i podstawowe zagrożenia, które niszczą duchowość ludzką i sprowadzają ją do porzucania podstawowych wartości: sprawiedliwości, pokoju, wolności, prawdy i miłości. Papież mówił wprost: „Ludzkość stoi w obliczu rozmaitych trudności, problemów i gwałtownych zmian, przeżywa niejednokrotnie dramatyczne wstrząsy i rozdarcia. W tym świecie wielu ludzi, zwłaszcza młodych, doświadcza zagubienia i zranienia, niektórzy padają ofiarą sekt i religijnych wypaczeń czy też manipulowania prawdą. Inni ulegają różnym formom zniewolenia. Upowszechniają się postawy egoizmu, niesprawiedliwości i braku wrażliwości na potrzeby innych ludzi” (Siedlce, hom., 10.06.1999, akp. 3).

Wszystkie te braki należy rozpoznawać i naprawiać, do naprawy szczególnie powołani są ci, którzy rozumieją zagrożenia, potrafią o nich rozmawiać i podejmują się powszechnej pozytywnej edukacji, również ci, „którzy potrafią podać następnym pokoleniom motywy życia i nadziei” (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 6).

Działania naprawcze należy rozpoczynać jak najszybciej, tu i teraz, bez zwłoki: „Więc trzeba zaczynać od społeczeństwa. Od ludzi – od tych ludzi, którzy stanowią Polskę drugiej połowy dwudziestego wieku” – stwierdzał Papież (W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5).

” Jakże istotne jest dla życia społeczeństwa,
ażeby człowiek nie stracił zaufania do swojej
pracy, aby nie odczuwał zawodu, jaki ta
praca mu sprawia. Żeby był w niej i poprzez
nią on sam, jako człowiek afirmowany.
On, jego rodzina, jego przekonania.

Jan Paweł II

16. POLSKA RODZINA

Szczególną uwagę Jan Paweł II poświęcał polskiej rodzinie, mówił o jej wartości, znaczeniu i niezbędnej roli w kształtowaniu społeczeństwa narodowego. Rodzina jest źródłem życia, dlatego trzeba jej poświęcić wiele uwagi i troski, ze szczególnym uwzględnieniem młodego pokolenia. Papież cieszył się na widok polskich dzieci, zwracał uwagę na ich aparycję: „(...) widzę oczy polskiego dziecka, bardzo podobne do tych oczu, które malował Wyspiański” (W-wa, Belweder, przem. do przedst. wł. państw., 2.06.1979, akp. 5).

Rodzina jest bogactwem Narodu, stanowi jego podstawową tkankę życia duchowego i materialnego, a w życiu społecznym rodzinie potrzebna jest stabilizacja ekonomiczna, pracownicza, a także ideowa, dotycząca przekonań. Rodzina współstanowi Naród poprzez swoją pracę, przez swój wkład jest gospodarzem w swoim domu (zob. W-wa, Zamek Królewski, przem. do przedst. wł. państw., 8.06.1987, akp. 5).

Troskę o rodzinę Kościół katolicki wykazuje w nauce społecznej, zaczerpniętej z nauczania Soboru Watykańskiego II⁶⁴, w rozdziałach poświęconych małżeństwu, rodzinie, kulturze, życiu społeczno-gospodarczym, pokojowi oraz współpracy międzynarodowej (zob. W-wa, przem. do KEP, 14.06.1987, akp. 6).

16.1. Dziecko

Dziecko jest owocem miłości rodziców i Boga Stworzyciela. Jest ono darem, ale jest także zadaniem, należy je pielęgnować, wychowywać, kształcić i przekazywać wartości, w tym wiarę. W swoim nauczaniu Papież stwierdzał: „Odpowiedzialne rodzicielstwo dotyczy bezpośrednio i wprost tego momentu, w którym mężczyzna i kobieta, łącząc się z sobą «jako jedno ciało», mogą stać się rodzicami.

64 Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* [*Gaudium et spes*] (7.12.1965).

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Moment ten ma szczególną wartość dla ich więzi międzyosobowej. Równocześnie niesie on ze sobą możliwość rodzicielską. Jest to ten moment, w którym oboje mogą stać się rodzicami – ojcem i matką – przekazując życie nowej ludzkiej istocie⁶⁵.

Niezbędne jest otoczenie opieką zarówno dzieci poczęte, jak i rodziców, szczególnie wtedy, kiedy matka pozostaje osamotniona lub oboje rodziców napotykają wiele problemów egzystencjalnych (zob. Radom, lot., wojskowe, hom., 4.06.1991, akp. 7).

65 LdR 12.

PODSUMOWANIE

Wizyty papieża Jana Pawła II w Polsce były wyrazem miłości do Ojczyzny i troski o Ojczyznę. Papieżowi towarzyszyło także pragnienie spotkania się z Rodakami, z Narodem polskim. Papież przybywał i spotykał się z możliwie wszystkimi grupami społecznymi. Dla każdej z tych grup miał specjalne przesłanie, a byli to: politycy, naukowcy, przedsiębiorcy, studenci, nauczyciele, rodziny z dziećmi, więźniowie, siostry zakonne, kler i hierarchia kościelna.

Papież okazywał wielkie zainteresowanie Ojczyzną – Polską, myślał i mówił o jej historii i zasługach, współczuł w sytuacjach trudnych i niebezpiecznych (stan wojenny), proponował i zachęcał do odnowy moralnej w Narodzie i Kościele.

Niniejsza publikacja odnosi się szczególnie do wizyt–pielgrzymek papieskich na Mazowszu. Regionie wyróżniającym się historią i znaczeniem dla całego polskiego społeczeństwa. Podczas ośmiu wizyt do Ojczyzny papież Jan Paweł II kierował swoje przesłanie do wszystkich regionów Polski, do wszystkich grup społecznych; zatem podział wizyt papieskich, co do regionu Mazowsza jest tylko techniczny. Wszystkie osiem pielgrzymek miało bowiem charakter powszechny, odnosiło się do całego Narodu polskiego.

Warto zwrócić uwagę, że pierwsze papieskie pielgrzymki w latach 1979 i 1983 były trudne, bo odbywały się w niedemokratycznym jeszcze środowisku politycznym i społecznym. Pomimo tych trudności, Papież potrafił dotrzeć ze swoim nauczaniem społecznym zarówno do rządzących, jak i do społeczeństwa walczącego o odzyskanie pełnej wolności i wprowadzenie w Polsce demokracji. Polskie społeczeństwo – Naród – otrzymało wraz z papieskimi wizytami pełny wykład nauki społecznej Kościoła, w którym to Papież jasno tłumaczył rolę Kościoła jako obrońcy podstawowych praw człowieka żyjącego w różnorodnych ustrojach politycznych. Podstawą tego nauczania stała się Ewangelia, która obejmuje Bożą miłością każdą ludzką sytuację i wskazuje na godność każdego ludzkiego bytu. W jakiegokolwiek bowiem sytuacji czy to społecznej, historycznej czy politycznej każdy człowiek jest dzieckiem Boga (zob. Rz 8,14).

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Każda kolejna pielgrzymka papieska do Polski kierowana była już do wolnego społeczeństwa. Jan Paweł II kierował więc przesłanie moralne do Polaków dotyczące stosunku pracy, prawdy osobistej i społecznej, wolności wewnętrznej – indywidualnej człowieka oraz miłości społecznej i życia w pokoju. Ważne także było nauczanie papieskie odnoszące się wprost do znaczenia wiary chrześcijańskiej w życiu Narodu polskiego. Jan Paweł II pamiętał również o innych wyznaniach. Podczas swoich wizyt spotykał się ze społecznością żydowską, grekokatolikami, prawosławnymi i protestantami. Wszystkim ofiarowywał ojcowską miłość, kierował do tych społeczności wyznaniowych słowa nauczania ewangelicznego, pełne szacunku i zrozumienia.

Wizyty papieskie stały się impulsem do wielu zmian politycznych, gospodarczych i moralnych. Polacy odzyskiwali nadzieję na lepszą przyszłość, postęp i rozwój we wszystkich dziedzinach życia i działalności gospodarczej. Papież Jan Paweł II stał się symbolem narodowej odnowy, niósł Polakom wielką nadzieję. Ta odnowa realizowała się na przestrzeni historii Narodu. Podczas dwóch pierwszych pielgrzymek Papież budził w Polakach nadzieję do odzyskania pełnej wolności. Następne pielgrzymki to były specjalne moralne przesłania Papieża skierowane zarówno do struktur państwa, jak i do Kościoła. To nauczanie było wyrazem wielkiej troski o Ojczyznę, o jej rozwój moralny, społeczny, religijny, a nawet ekonomiczny. Papież w sposób szczególny zwracał się do młodych pokoleń, nazywał je „przyszłością Narodu”. Jego nauczanie było wypełnione miłością i troską.

Papież Jan Paweł II – przez swoją miłość do Ojczyzny okazywaną także poprzez odbywane wizyty i nauczanie – wszedł do historii Polski. Stał się wielkim Synem „umęczonego” Narodu, ale idącego w nowe tysiąclecie z wiarą, nadzieją i miłością.

DOKUMENTACJA
FOTOGRAFICZNA

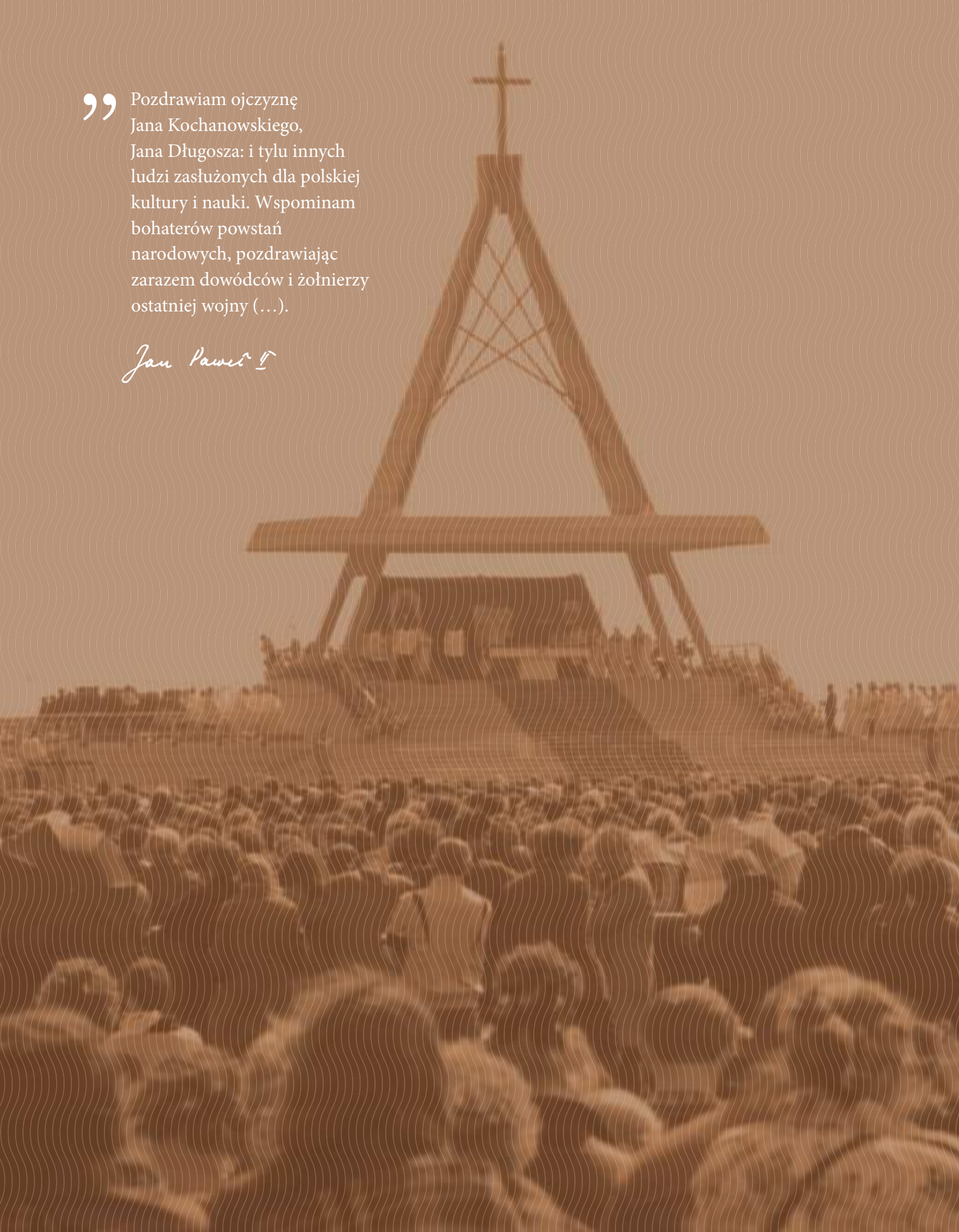
Papieskie wizyty na Mazowszu

1979 | 1983 | 1987 | 1991 | 1999

” Pozdrawiam ojczyznę
Jana Kochanowskiego,
Jana Długosza: i tylu innych
ludzi zasłużonych dla polskiej
kultury i nauki. Wspominam
bohaterów powstań
narodowych, pozdrawiając
zarazem dowódców i żołnierzy
ostatniej wojny (...).

Jan Paweł II

Przewodniczący Rady
Państwa PRL
prof. Henryk Jabłoński
wita Papieża na lotnisku
Okęcie, Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

Ojciec Święty całuje
ziemię ojczystą, lotnisko
Okęcie, Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Powitanie Jana Pawła II
na lotnisku Okęcie,
Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

Ojciec Święty wita się
z kardynałem
Stefanem Wyszyńskim,
lotnisko Okęcie,
Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

Dzieci układają kwiaty
na trasie przejazdu Ojca
Świętego z lotniska
do centrum miasta,
Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

Tłumy pozdrawiają
Ojca Świętego na trasie
przejazdu z lotniska
Okęcie, Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Jan Paweł II modli się
w kościele Matki Bożej
Łaskawej – Patronki
Warszawy, Stare Miasto,
Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

Spotkanie
z przedstawicielami
Kościoła stolicy
i archidiecezji,
katedra św. Jana,
Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

→
Na sąsiedniej stronie:
Ojciec Święty pozdrawia
zgromadzonych
w Archikatedrze
Warszawskiej,
Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Spotkanie w Belwederze
z przedstawicielami władz
PRL: I sekretarzem
KC PZPR
Edwardem Gierkiem
oraz przewodniczącym
Rady Państwa
prof. Henrykiem Jabłońskim,
Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

Podczas spotkania
z władzami PRL
Ojciec Święty wygłosił
przemówienie
*Odpowiedzialność wobec
historii i własnego sumienia*,
Belweder, Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

Jan Paweł II
wraz z prymasem
Stefanem Wyszyńskim
modli się przy
Grobie Nieznanego
Żołnierza,
Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Papież dokonuje wpisu
do księgi pamiątkowej:
*Niezanemu Żołnierzowi
Polski – Jan Paweł II,
syn tej ziemi*, Warszawa,
2 czerwca 1979 r.

Papież sprawuje mszę św. pontyfikalną na placu Zwycięstwa, podczas której wygłasza słowa: *Niech zstąpi Duch Twój i odnowi oblicze ziemi. Tej ziemi, Warszawa, 2 czerwca 1979 r.*

We mszy św. sprawowanej przez Ojca Świętego na placu Zwycięstwa uczestniczyło pięćset tysięcy wiernych, Warszawa, 2 czerwca 1979 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Spotkanie z młodzieżą
akademicką przed
kościółem św. Anny
z udziałem ponad
stu tysięcy studentów
z całej Polski, Warszawa,
3 czerwca 1979 r.

Rzesza wiernych
w oczekiwaniu na Ojca
Świętego na placu
Zamkowym, w tle Zamek
Królewski, Warszawa,
3 czerwca 1979 r.

→
Na sąsiedniej stronie:
Przed kościołem
św. Anny, po mszy św.
odprawionej przez
bp. Zbigniewa
Kraszewskiego Ojciec
Święty wygłasza homilię
i poświęci krzyże, które
przynieśli zgromadzeni,
Warszawa,
3 czerwca 1979 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Jan Paweł II żegna się
z mieszkańcami Warszawy
na placu Zwycięstwa
(obecnie Piłsudskiego)
i odlatuje helikopterem
do Gniezna, Warszawa,
3 czerwca 1979 r.

Ojciec Święty rozpoczął II podróż apostolską do Polski od gestu ucałowania ziemi; tak mówił w przemówieniu powitalnym: *Pocałunek złożony na ziemi polskiej ma jednak dla mnie sens szczególny. Jest to jakby pocałunek złożony na rękach matki – albowiem Ojczyzna jest naszą matką ziemską*, lotnisko Okęcie, Warszawa, 16 czerwca 1983 r.

Powitanie Ojca Świętego przez delegację dzieci; z prawej przewodniczący Rady Państwa Henryk Jabłoński, z lewej osobisty sekretarz papieski ks. Stanisław Dziwisz, Warszawa, 16 czerwca 1983 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Powitanie Ojca Świętego
na lotnisku Okęcie;
obok papieża z prawej
szef ochrony papieskiej
Camillo Cibin,
na pierwszym planie
z prawej członek
Gwardii Szwajcarskiej,
ochroniarz papieża
Alois Estermann,
Warszawa,
16 czerwca 1983 r.

Robotnicy
i przedstawiciele
władz zgromadzeni
na lotnisku Okęcie;
podczas przemówienia
powitalnego Papież
powiedział: *Pragnę więc –
zanim przybędę tam, gdzie
program mnie prowadzi –
od razu powiedzieć,
że przybywam
do całej mojej Ojczyzny
i do wszystkich Polaków.
Od północy ku południowi
i od wschodu na zachód,*
Warszawa,
16 czerwca 1983 r.

Modlitwa przed
Krzyżem Baryczkowskim,
bazylika archikatedralna,
Warszawa,
16 czerwca 1983 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Po przybyciu do bazyliki
archikatedralnej
św. Jana Chrzciciela
Ojciec Święty modli się
przy grobie prymasa
Polski kardynała
Stefana Wyszyńskiego
w krypcie archikatedry,
Warszawa,
16 czerwca 1983 r.

Ojciec Święty głosi homilię w bazylice archikatedralnej podczas mszy św. w intencji Prymasa Tysiąclecia, Warszawa, 16 czerwca 1983 r.

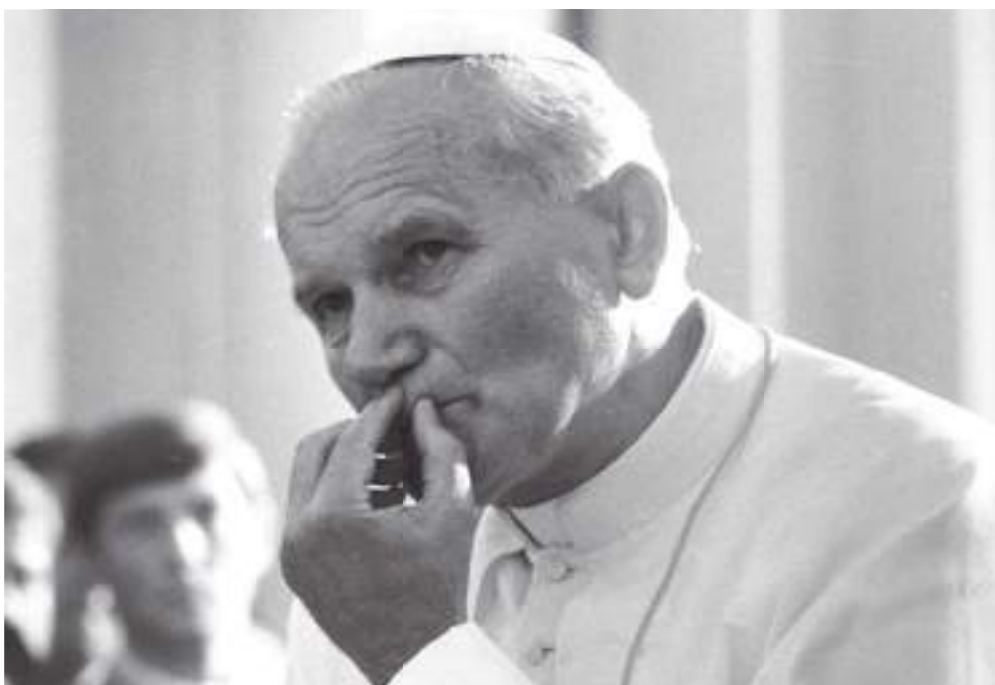
Msza św. w bazylice archikatedralnej rozpoczynająca II podróż apostolską do Polski pod hasłem *Pokój Tobie, Polsko, Ojczyzno moja!*; obok Papieża z lewej prymas Polski kardynał Józef Glemp, z prawej sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski biskup Bronisław Dąbrowski, Warszawa, 16 czerwca 1983 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Ojciec Święty błogosławi
siostry zakonne
zgromadzone w kościele
Matki Bożej Łaskawej,
Warszawa,
16 czerwca 1983 r.

Modlitwa Ojca Świętego
przed obrazem
Matki Bożej Łaskawej –
Patronki Warszawy
w kościele jezuitów
na Starym Mieście,
Warszawa,
16 czerwca 1983 r.

Spotkanie
z Wojciechem Jaruzelskim
i władzami PRL
w Belwederze.
Tego dnia miała też miejsce
dwugodzinna rozmowa
Papieża z gen.
W. Jaruzelskim,
Warszawa,
17 czerwca 1983 r.

Przemówienie Ojca
Świętego podczas
spotkania ekumenicznego
w rezydencji prymasa
oraz uroczystość nadania
Ojcu Świętemu doktoratu
honoris causa Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego
w zakresie wszystkich
dyscyplin naukowych
uprawianych na tej uczelni,
Warszawa,
17 czerwca 1983 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Msza św. na Stadionie
Dziesięciolecia, którą
z Ojcem Świętym
koncelebrowało jedenastu
biskupów oraz
dwudziestu trzech
księży z archidiecezji
warszawskiej
i diecezji należących
do metropolii
warszawskiej, Warszawa,
17 czerwca 1983 r.

Wierni zgromadzeni na mszy św. odprawianej przez Ojca Świętego na Stadionie Dziesięciolecia; uczestniczyło w niej ok. półtora miliona osób (trzysta tysięcy na samym stadionie), Warszawa, 17 czerwca 1983 r.

Msza święta celebrowana przez Ojca Świętego przy ołtarzu polowym wzniesionym nieopodal bazyliki Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej Wszechpośredniczki Łask, Niepokalanów, 18 czerwca 1983 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Procesja z darami podczas mszy św. dziękczynnej za kanonizację o. Maksymiliana Marii Kolbego, odprawianej na błoniach klasztoru Ojców Franciszkanów, Niepokalanów, 18 czerwca 1983 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Spotkanie
Ojca Świętego
z zakonnicami
i zakonnikami
ze zgromadzeń
franciszkańskich
w bazylice
Najświętszej Maryi
Panny Niepokalanej
Wszechpośredniczki Łask,
Niepokalanów,
18 czerwca 1983 r.

Ojciec Święty modli się
w bazylice Najświętszej
Maryi Panny Niepokalanej
Wszecpośredniczki Łask,
Niepokalanów,
18 czerwca 1983 r.

Ojciec Święty modli się
w celi św. Maksymiliana
Marii Kolbego;
z lewej przybyły z Rzymu
wikariusz generalny
ojców franciszkanów
konwentualnych
o. Marian
Błażej Kruszyłowicz,
prymas Polski kardynał
Józef Glemp, metropolita
krakowski kardynał
Franciszek Macharski,
Niepokalanów,
18 czerwca 1983 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Ojciec Święty rozpoczyna
III podróż apostolską
pod hasłem *Do końca ich
umiłował* od ucałowania
ziemi ojczystej, lotnisko
Okęcie, Warszawa,
8 czerwca 1987 r.

Powitanie przez
przewodniczącego
Rady Państwa
Wojciecha Jaruzelskiego
oraz prymasa Józefa
Glempa, przedstawicieli
Rządu i Episkopatu,
lotnisko Okęcie, Warszawa,
8 czerwca 1987 r.

Modlitwa Ojca Świętego
przed sarkofagiem
kardynała
Stefana Wyszyńskiego
w kaplicy marmurowej
Archikatedry Warszawskiej,
Warszawa,
8 czerwca 1987 r.

Spotkanie z siostrami
zakonnymi i klauzurowymi
w katedrze
św. Jana Chrzciciela;
Ojciec Święty rozmawia
z Matką Teresą z Kalkuty,
która przybyła na II Kongres
Eucharystyczny wraz
z grupą polskich sióstr
ze Zgromadzenia Misjonarek
Miłości, Warszawa,
8 czerwca 1987 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Ojciec Święty spotyka się z przedstawicielami Kościołów chrześcijańskich zrzeszonych w Polskiej Radzie Ekumenicznej, obecni byli również przedstawiciele Brytyjskiego Towarzystwa Biblijnego oraz Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej; ze strony katolickiej w spotkaniu uczestniczyli: przewodniczący Komisji Episkopatu do spraw Ekumenizmu bp Alfons Nossol i wiceprzewodniczący bp Władysław Miziołek, rezydencja prymasa, Warszawa, 8 czerwca 1987 r.

Uroczystość oficjalnego powitania Ojca Świętego przez władze państwowe z udziałem przedstawicieli Episkopatu (transmitowana przez telewizję); odpowiadając na powitanie Wojciecha Jaruźelskiego, Jan Paweł II pokrótce przypomniał skutki wojny dla Polski, wskazał na wartość pokoju i przestrzeganie praw człowieka jako gwarancję pokoju, Zamek Królewski, Warszawa, 8 czerwca 1987 r.

Rozmowa na osobności
Ojca Świętego
i przewodniczącego
Rady Państwa
Wojciecha Jaruzelskiego,
Zamek Królewski,
Warszawa,
8 czerwca 1987 r.

Ojciec Święty zwiedza
Zamek Królewski
oprowadzany przez
dyrektora Zamku
prof. Aleksandra Gieysztora,
towarzyszą im: prezes Rady
Ministrów
Zbigniew Messner,
przewodniczący Rady
Państwa Wojciech
Jaruzelski, dyrektor
protokołu dyplomatycznego
Roman Czyżycki,
Zamek Królewski,
Warszawa,
8 czerwca 1987 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Msza św. na rozpoczęcie
II Krajowego Kongresu
Eucharystycznego; z lewej
prymas Polski kardynał
Józef Glemp, z prawej
mistrz papieskich ceremonii
liturgicznych prałat
Piero Marini oraz kardynał
Agostino Casaroli, kościół
Wszystkich Świętych,
Warszawa,
8 czerwca 1987 r.

Ojciec Święty udziela
komunii podczas mszy św.
na rozpoczęcie II Krajowego
Kongresu Eucharystycznego;
u boku Papieża ks. prałat
Piero Marini, kościół
Wszystkich Świętych,
Warszawa,
8 czerwca 1987 r.

Spotkanie Ojca Świętego z przedstawicielami społeczności żydowskiej: Zarządem Głównym Związku Religijnego Wyznania Mojżeszowego w PRL, przewodniczącym Fundacji Nissenbaum w RFN Sigmundem Nissenbaumem i Heleną Nissenbaum oraz działaczem społeczności żydowskiej w Polsce Stanisławem Krajewskim; obok Papieża kardynał Franciszek Macharski, rezydencja prymasa, Warszawa, 8 czerwca 1987 r.

Ojciec Święty modli się przy grobie ks. Jerzego Popiełuszki i spotyka się z rodzicami zamordowanego kapłana, kościół Stanisława Kostki, Warszawa, 14 czerwca 1987 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Msza św. beatyfikacyjna
biskupa Michała Kozala
stanowiąca zakończenie
II Krajowego Kongresu
Eucharystycznego; podczas
mszy św. stu misjonarzy
i misjonek otrzymało
od Ojca Świętego krzyże
misyjne (jednym z tych
misjonarzy był
dyrektor Instytutu
ks. Zdzisław Struzik),
plac Defilad,
Warszawa,
14 czerwca 1987 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

W uroczystej mszy św.
odprawianej przed
Pałacem Kultury
i Nauki, kończącej
II Kongres Eucharystyczny,
uczestniczyło kilkaset
tysięcy wiernych
z Warszawy i całej Polski;
członkom Grup Oporu
„Solidarni” udało się
z pomocą ludzi rozwinąć
kilkudziesięciometrowy
transparent z napisem:
*Region Mazowsze –
Solidarność – była jest
będzie*; na zdjęciu widok
z Hotelu Forum na: plac
Defilad, ołtarz papieski
przed Pałacem Kultury
i Nauki, zabudowę
Ściany Wschodniej,
Domy Towarowe „Centrum”
i Rotundę PKO, Warszawa,
14 czerwca 1987 r.

Procesja z Najświętszym Sakramentem przechodziła ulicami: Marszałkowską, Królewską, Krakowskim Przedmieściem do placu Zamkowego; w samochodzie–kaplicy Ojciec Święty i prymas Polski na klęczkach adorowali hostię umieszczoną w monstrancji, tej samej, którą przed pięćdziesięciu laty w procesji na zakończenie I Kongresu Eucharystycznego nieśli ulicami Poznania czterej kapłani (monstrancję ofiarował w 1897 r. katedrze gnieźnieńskiej abp Florian Stablewski z okazji 900 rocznicy śmierci św. Wojciecha); na zdjęciu procesja przechodzi ulicą Krakowskie Przedmieście, Warszawa, 14 czerwca 1987 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Msza św.
na lotnisku wojskowym
w Sadkowie, w której
uczestniczyło prawie
pół miliona wiernych,
hasłem przewodnim
pielgrzymki w Radomiu
było *Błogosławieni,
którzy łakną i pragną
sprawiedliwości*, Radom,
4 czerwca 1991 r.

Na mszy św. odprawianej
na płycie lotniska
wojskowego Ojciec Święty
w homilii nawiązuje
do wydarzeń robotniczego
protestu z 1976 r. oraz
przypomina: *W samym
centrum tego porządku leży
przykazanie: «Nie zabijaj» –
zakaz stanowczy i absolutny,
który równocześnie afirmuje
prawo każdego człowieka
do życia: od pierwszej chwili
poczęcia aż do naturalnej
śmierci. Prawo to w sposób
szczególny bierze
w obronę ludzi niewinnych
i bezbronnych,*
lotnisko wojskowe
w Sadkowie, Radom,
4 czerwca 1991 r.

Poświęcenie
budynku Wyższego
Seminarium Duchownego;
Ojcu Świętemu
towarzyszą: biskup
diecezjalny sandomiersko-
radomski Edward Materski,
sekretarz stanu Stolicy
Apostolskiej kardynał
Angelo Sodano,
Radom, 4 czerwca 1991 r.

W drodze powrotnej
na lotnisko Ojciec Święty
zatrzymuje się u zbiegu ulic
25. Czerwca i Żeromskiego
przy kamieniu węgielnym
pod pomnik Ludzi
Skrzywdzonych w związku
z Robotniczym Protestem
25 Czerwca 1976 r.;
za papieżem klęczą:
sekretarz stanu Stolicy
Apostolskiej kardynał
Angelo Sodano i biskup
diecezjalny sandomiersko-
radomski Edward Materski,
Radom, 4 czerwca 1991 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Papież przewodniczył Eucharystii na placu, który obecnie nosi nazwę placu Celebry Papieskiej (w sąsiedztwie Orlen Areny i stadionu „Wisły”), w liturgii uczestniczył ok. dwustu tysięcy wiernych, msza ta była pierwszą transmisją Katolickiego Radia Płock – pierwszej katolickiej rozgłośni radiowej w Polsce po transformacji ustrojowej, Płock, 7 czerwca 1991 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Ojciec Święty pozdrawia
wiernych zebranych
na mszy św., którą
celebrował w uroczystość
Najświętszego Serca
Pana Jezusa,
Płock, 7 czerwca 1991 r.

Ojciec Święty podczas spotkania z więźniami; zwrócił się do osadzonych słowami: *Jesteście skazani, to prawda, ale nie potępieni. Każdy z was może zostać przy pomocy łaski Bożej świętym. Dlatego jestem tu dziś z wami, a poprzez was z tymi wszystkimi, którzy dzielą wasz los*, Płock, 7 czerwca 1991 r.

Jan Paweł II był pierwszym papieżem, który spotkał się z polskimi więźniami za murami zakładu karnego, co więcej, nie trzymał dystansu; od momentu przybycia Papieża ponad trzystu więźniów skandowało: *Niech żyje Papież*, Płock, 7 czerwca 1991 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Spotkanie
Ojca Świętego
z młodzieżą w drodze
do bazyliki archikatedralnej;
obok biskup
Zygmunt Kamiński,
Płock, 7 czerwca 1991 r.

Ojciec Święty prze-
wodniczy nabożeń-
stwu czerwcowemu,
podczas którego
zamknięto 42 Synod
Diecezji Płockiej,
bazylika archikatedralna,
Płock, 7 czerwca 1991 r.

→
Na sąsiedniej stronie:
Spotkanie Ojca Świętego
w sali Senatorskiej
Zamku Królewskiego
z władzami
III Rzeczypospolitej;
na zdjęciu prezydent RP
Lech Wałęsa wita Papieża,
Warszawa, 8 czerwca 1991 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Ojciec Święty oraz para
prezydencka modlą się
w kaplicy; spotkanie
z prezydentem RP
Lechem Wałęsą
w Belwederze,
Warszawa,
8 czerwca 1991 r.

Nabożeństwo dziękczynne
z okazji 200. rocznicy
Konstytucji 3 Maja,
podczas nabożeństwa
odśpiewano dziękczynny
hymn: *Te Deum laudamus*
(*Ciebie Boga wystawiamy*);
na zdjęciu prymas Polski
kardynał Józef Glemp,
arcybiskup metropolita
krakowski kardynał
Franciszek Macharski,
arcybiskup metropolita
wrocławski Henryk
Gulbinowicz, mistrz
papieskich ceremonii
liturgicznych ks. prałat
Piero Marini, katedra
św. Jana Chrzciciela,
Warszawa,
8 czerwca 1991 r.

W bazylice Najświętszego Serca Jezusowego przy ul. Kawęczyńskiej na Pradze Ojciec Święty dokonuje otwarcia II Ogólnopolskiego Synodu Plenarnego, obok prymas Polski kardynał Józef Glemp, Warszawa, 8 czerwca 1991 r.

Ojciec Święty w Teatrze Wielkim spotyka się z przedstawicielami świata kultury; na zdjęciu pisarz, działacz społeczny Jerzy Waldorff wręcza Papieżowi płytę muzyczną z utworem oratoryjno-kantatowym Józefa Elsnera pt. *Passio Domini nostri Jesu Christi*, w głębi duszpasterz środowisk twórczych ks. Wiesław Niewęglowski, Warszawa, 8 czerwca 1991 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Podczas spotkania
Ojca Świętego
z przedstawicielami
środków twórczych
i naukowych odbył
się uroczysty koncert,
wykonano fragment
III aktu opery *Halka*
Stanisława Moniuszki,
Teatr Wielki, Warszawa,
8 czerwca 1991 r.

Ojciec Święty w siedzibie
Nuncjatury Apostolskiej
w Polsce spotyka się
z przedstawicielami
społeczności żydowskiej;
na zdjęciu między innymi
Stanisław Krajewski,
przewodniczący
Towarzystwa Społeczno-
Kulturalnego Żydów
w Polsce Szymon Szurmiej,
dziennikarz Konstanty
Gebert, Warszawa,
9 czerwca 1991 r.

Ojciec Święty przemawia do przedstawicieli Kościołów różnych wyznań zgromadzonych na spotkaniu ekumenicznym, ewangelicki kościół Przenajświętszej Trójcy, Warszawa, 9 czerwca 1991 r.

Podczas mszy św. beatyfikacyjnej Rafała Chylińskiego w homilii Ojciec Święty powiedział: *To, że przez tak długi czas nie zaginęła pamięć o jego świętości, świadczy o tym, że Bóg jakby specjalnie czekał na to, by Jego sługa mógł zostać ogłoszony błogosławionym już w wolnej Polsce w parku Agrykola, Warszawa, 9 czerwca 1991 r.*

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Msza św. beatyfikacyjna
o. Rafała Chylińskiego,
franciszkanina żyjącego
na przełomie XVII
i XVIII wieku, którego
Ojciec Święty określił
jako człowieka wielkiej
modlitwy i zarazem
wielkiego serca
dla ludzi biednych,
park Agrykola, Warszawa,
9 czerwca 1991 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

W siedzibie Sekretariatu
Konferencji Episkopatu
Polski Ojciec Święty
przed odjazdem
na lotnisko spotkał się
z grupą dzieci
i odpowiadał na ich
pytania; spotkanie to
zostało pokazane
w telewizyjnym
programie *Ziarno*,
Warszawa,
9 czerwca 1991 r.

Pożegnanie Ojca Świętego
przez prezydenta RP
Lecha Wałęsę
na lotnisku Okęcie,
Warszawa,
9 czerwca 1991 r.

O godzinie 9.35
Jan Paweł II staje
po raz pierwszy
na ziemi siedleckiej
jako Biskup Rzymu,
Siedlce, 10 czerwca 1999 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Ojciec Święty
w towarzystwie
biskupa siedleckiego
Jana Wiktora Nowaka
objeżdża samochodem
panoramicznym
plac, zebrani
pod przewodnictwem
chóru i orkiestry śpiewają:
*Lud Podlasia w Siedlcach
zebrany śle Ci hołd miłości,
Ojczy ukochany,*
Siedlce,
10 czerwca 1999 r.

Ojciec Święty
w homilii złożył hołd
Męczennikom Podlaskim
z Pratulina i wszystkim
grekokatolikom za ich
wytrwanie w wierności
Kościołowi katolickiemu;
monumentalny ołtarz,
autorstwa artysty plastyka
z Białej Podlaskiej Jacka
Spisackiego, przypomina
łan złocistego zboża,
z którego wyrasta wysoki
krzyż, znak zbawienia
i ofiary Męczenników
Podlaskich, Siedlce,
10 czerwca 1999 r.

Msza św. na siedleckich
błoniach, w której
uczestniczyło pół miliona
osób, Siedlce,
10 czerwca 1999 r.

Wierni zgromadzeni
na siedleckich błoniach
zgotowali Ojcu Świętemu
niezwykle serdeczne
przyjęcie, byli wśród nich
również pielgrzymi
z Białorusi, Litwy,
Ukrainy i Rosji,
Siedlce,
10 czerwca 1999 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Spotkanie
z prezydentem
Aleksandrem
Kwaśniewskim
oraz jego rodziną
w Pałacu Prezydenckim,
Warszawa,
11 czerwca 1999 r.

Spotkanie
z przedstawicielami
władzy ustawodawczej,
wykonawczej
i sądowniczej w siedzibie
polskiego parlamentu,
podczas którego
Jan Paweł II powiedział:
*Wykonywanie władzy
politycznej – czy to
we wspólnocie, czy
to w instytucjach
reprezentujących państwo –
powinno być ofiarną
służbą człowiekowi
i społeczeństwu, nie zaś
szukaniem własnych
czy grupowych korzyści
z pominięciem dobra
wspólnego całego narodu,*
Warszawa,
11 czerwca 1999 r.

Podczas wizyty w polskim parlamencie Ojciec Święty spotkał się także z premierem Jerzym Buzkiem i członkami Rządu, Warszawa, 11 czerwca 1999 r.

Papież odwiedza greckokatolicką cerkiew ojców bazylianów; po udzieleniu błogosławieństwa mówi: *Zawsze sobie myślałem: dobrze, że tu jesteście, vis-à-vis Księdza Prymasa, bo to odzwierciedla jakąś prawdę o naszych wspólnych dziejach. Bóg wam zapłać,* Warszawa, 11 czerwca 1999 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Spotkanie
z klerykami Wyższego
Metropolitalnego
Seminarium Duchownego,
rezydencja prymasa Polski,
Warszawa,
11 czerwca 1999 r.

Papież modli się
na Umschlagplatz za ofiary
Holocaustu oraz rozmawia
z przedstawicielami
społeczności żydowskiej
w Polsce, Warszawa,
11 czerwca 1999 r.

Ojciec Święty zatrzymuje się przed pomnikiem Poległych i Pomordowanych na Wschodzie, prosząc Boga, aby przyjął ich świadectwo wiary, męki i śmierci oraz uczynił ich ofiarą posiewem wolności i pokoju, Warszawa, 11 czerwca 1999 r.

Papież Jan Paweł II święci nowo wzniesiony gmach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego przy ulicy Dobrej 56/66 na Powiślu, w uroczystości uczestniczą profesorowie, pracownicy naukowcy i studenci; obok Papieża rektor Uniwersytetu Warszawskiego Włodzimierz Siwiński, osobisty sekretarz Papieża ks. prałat Stanisław Dziwisz, prymas Polski kardynał Józef Glemp, osobisty fotograf papieża Arturo Mari, Warszawa, 11 czerwca 1999 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Msza św., podczas której
Ojciec Święty beatyfikował
108 Męczenników
II wojny światowej
oraz Reginę Protmann
i Edmunda Bojanowskiego;
ołtarz wykonany według
projektu Jerzego Kaliny,
Warszawa,
13 czerwca 1999 r.

Ojciec Święty błogosławi
ok. milion wiernych
zgromadzonych na placu
Piłsudskiego, a także
na sąsiednich ulicach,
Warszawa,
13 czerwca 1999 r.

We mszy św. na placu
Piłsudskiego uczestniczyła
Marianna Popiełuszko,
matka zamordowanego
kapłana Jerzego Popiełuszki;
na zdjęciu w towarzystwie
proboszcza parafii
Stanisława Kostki
na Żoliborzu ks. prałata
Zygmunta Malackiego,
Warszawa,
13 czerwca 1999 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Podczas modlitwy
Ojca Świętego
przy zbiorowej
mogile poległych
w obronie Ojczyzny
w 1920 r. żołnierze
z Kompanii Reprezentacyjnej
Wojska Polskiego wystawili
wartę honorową,
Radzymin,
13 czerwca 1999 r.

Ojciec Święty nawiedza
Cmentarz Poległych
w 1920 r. w bitwie
z bolszewikami nazywanej
Cudem nad Wisłą;
na zdjęciu stoją od
prawej: biskup diecezjalny
warszawsko-praski
Kazimierz Romaniuk,
osobisty sekretarz papieża
ks. prałat Stanisław
Dziwisz, Nuncjusz
Apostolski w Polsce
biskup Józef Kowalczyk,
Radzymin,
13 czerwca 1999 r.

Wierni zgromadzeni
na liturgii słowa przed
katedrą praską – kościołem
św. Floriana Męczennika
i św. Michała Archanioła,
świątynia przybrana
w biało-czerwone barwy,
krzyż papieski, krzyż
Virtuti Militari 1920 oraz
obraz Patronki diecezji
Matki Bożej Zwycięskiej
na Kamionku, Warszawa,
13 czerwca 1999 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Ojciec Święty uczestniczy w liturgii słowa na placu przed katedrą św. Floriana; obok biskup diecezjalny warszawsko-praski Kazimierz Romaniuk, mistrz liturgicznych ceremonii papieskich biskup Piero Marini, Warszawa, 13 czerwca 1999 r.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Ojciec Święty podczas
liturgii przed katedrą
diecezji warszawsko-
praskiej; obok mistrz
liturgicznych ceremonii
papieskich biskup Piero
Marini, Warszawa,
13 czerwca 1999 r.

BIBLIOGRAFIA

Literatura podstawowa

Przemówienia i homilie Jana Pawła II wygłoszone na Mazowszu podczas pielgrzymek do Polski

1979

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na placu Zwycięstwa*, Warszawa, 2.06.1979, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak Kraków 2012, s. 20-25.

Jan Paweł II, *Przemówienie do księży i wiernych archidiecezji warszawskiej zgromadzonych w katedrze*, Warszawa, 2.06.1979, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 12-14.

Jan Paweł II, *Przemówienie do młodzieży akademickiej zgromadzonej przed kościołem św. Anny*, Warszawa, 3.06.1979, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 26-29.

Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych wygłoszone w Belwederze*, Warszawa, 2.06.1979, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 15-19.

Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku Okęcie*, Warszawa, 2.06.1979, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 9-11.

1983

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św.*, Niepokalanów, 18.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 246-253.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na Stadionie Dziesięciolecia*, Warszawa, 17.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 234-243.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej w katedrze*, Warszawa, 16.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 215-219.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych wygłoszone w Belwederze*, Warszawa, 17.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 222-226.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonników i zakonnic, członków zakonów i zgromadzeń franciszkańskich*, Niepokalanów, 18.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 244-245.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic zgromadzonych w kościele Matki Boskiej Łaskawej*, Warszawa, 16.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 220-221.
- Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku Okęcie*, Warszawa, 16.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 213-214.
- Jan Paweł II, *Przemówienie w czasie uroczystości nadania doktoratu honoris causa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, Warszawa, 17.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 231-233.
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w czasie spotkania ekumenicznego w rezydencji prymasa Polski*, Warszawa, 17.06.1983, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 227-230.

1987

- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej biskupa Michała Kozala, odprawionej na placu Defilad na zakończenie II Krajowego Kongresu Eucharystycznego*, Warszawa, 14.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 541-546.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. dla chorych transmitowanej przez radio*, Warszawa, 14.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 537-540.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej w kościele Wszystkich Świętych na rozpoczęcie II Krajowego Kongresu Eucharystycznego*, Warszawa, 8.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 387-391.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do Konferencji Episkopatu Polski*, Warszawa, 14.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 547-551.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli świata kultury zgromadzonych w kościele Świętego Krzyża*, Warszawa, 13.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 529-534.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych ogłoszone na Zamku Królewskim*, Warszawa, 8.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 382-386.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic klauzurowych zgromadzonych w katedrze*, Warszawa, 8.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 373-376.
- Jan Paweł II, *Przemówienie powitalne na lotnisku Okęcie*, Warszawa, 8.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 371-372.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Jan Paweł II, *Przemówienie pożegnalne na lotnisku Okęcie*, Warszawa, 14.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 552-555.

Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w czasie spotkania z przedstawicielami społeczności żydowskiej*, Warszawa, 14.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 535-536.

Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w czasie spotkania ekumenicznego w rezydencji prymasa Polski*, Warszawa, 8.06.1987, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 377-381.

1991

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św.*, Płock, 7.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 696-702.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej ojca Rafała Chylińskiego*, Warszawa, 9.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 750-756.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na lotnisku wojskowym*, Radom, 4.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 620-626.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej w bazylice Najświętszego Serca Jezusa na rozpoczęcie II Ogólnopolskiego Synodu Plenarnego*, Warszawa, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 723-727.

Jan Paweł II, *Homilia w czasie nabożeństwa zamykającego Synod Diecezjalny*, Płock, 7.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 707-709.

- Jan Paweł II, *Przemówienie do Konferencji Episkopatu Polski, biskupów z zagranicy oraz do przełożonych zgromadzeń zakonnych*, Warszawa, 9.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 760-767.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do korpusu dyplomatycznego*, Warszawa, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 728-733.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli świata kultury zgromadzonych w Teatrze Narodowym*, Warszawa, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 734-740.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli władz państwowych wygłoszone na Zamku Królewskim*, Warszawa, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 713-716.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do więźniów wygłoszone w zakładzie karnym*, Płock, 7.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 703-706.
- Jan Paweł II, *Przemówienie pożegnalne na lotnisku Okęcie*, Warszawa, 9.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 768-770.
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa ekumenicznego w ewangelickim kościele Przenajświętszej Trójcy*, Warszawa, 9.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 745-749.
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa dziękczynnego z okazji 200. rocznicy Konstytucji 3 Maja*, Warszawa, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 717-719.
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w czasie spotkania z przedstawicielami wspólnoty żydowskiej*, Warszawa, 9.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 742-744.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone z okazji poświęcenia budynku Wyższego Seminarium Duchownego diecezji sandomiersko-radomskiej*, Radom, 4.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 627.
- Jan Paweł II, *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*, Warszawa, 9.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 757-759.
- Jan Paweł II, *Słowo do młodzieży zgromadzonej przed rezydencją biskupa*, Płock, 7.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 710.
- Jan Paweł II, *Słowo do parlamentarzystów – inicjatorów ustawy dotyczącej prawnej ochrony dziecka poczętego*, Warszawa, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 720-721.
- Jan Paweł II, *Słowo do wiernych zgromadzonych przed Nuncjaturą Apostolską*, Warszawa, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 741.
- Jan Paweł II, *Słowo do wiernych zgromadzonych przed rezydencją biskupa*, Płock, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 711-712.
- Jan Paweł II, *Słowo wygłoszone w czasie nawiedzenia katedry polowej*, Warszawa, 8.06.1991, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 722.

1999

- Jan Paweł II, *Homilia w czasie liturgii słowa odprawionej przed katedrą św. Floriana*, Warszawa Praga, 13.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1135-1140.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św.*, Siedlce, 10.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1065-1072.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej Edmunda Bojanowskiego, matki Reginy Protmann i 108 Męczenników*, Warszawa, 13.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki*

- do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1123-1128.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej w katedrze z okazji zakończenia II Ogólnopolskiego Synodu Plenarnego*, Warszawa, 11.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1102-1106.
- Jan Paweł II, *Modlitwa przy pomniku Poległych i Pomordowanych na Wschodzie*, Warszawa, 11.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1101.
- Jan Paweł II, *Modlitwa w czasie poświęcenia pomnika Armii Krajowej*, Warszawa, 11.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1079.
- Jan Paweł II, *Modlitwa w intencji narodu żydowskiego na Umschlagplatz*, Warszawa, 11.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1100.
- Jan Paweł II, *Orędzie do Konferencji Episkopatu Polski*, Warszawa, 11.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1093-1099.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do grekokatolików zgromadzonych w cerkwi ojców bazylianów*, Warszawa, 11.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1088-1092.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do pracowników PLL LOT*, Warszawa, 13.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1132-1133.

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone w Parlamencie*, Warszawa, 11.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1080-1087.
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone z okazji poświęcenia Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa, 11.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1107-1108.
- Jan Paweł II, *Rozważanie przed modlitwą „Anioł Pański”*, Warszawa, 13.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1129-1131.
- Jan Paweł II, *Słowo wygłoszone na cmentarzu poległych w Bitwie Warszawskiej*, Radzymin, 13.06.1999, w: tegoż, *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999, 2002. Przemówienia, homilie*, red. J. Poniewierski, wydaw. Znak, Kraków 2012, s. 1134.

Nauczanie papieskie i dokumenty Kościoła

- Jan XXIII, *Encyklika Pacem in terris, o pokoju między wszystkimi narodami opartym na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności* (11.04.1963), wydaw. Pallottinum, Poznań 1963.
- Jan Paweł II, *List Gratissimam sane* (2.02.1994), w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 3: *Listy*, red. P. Ptasznik, Kraków 2007, s. 358-399.
- Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 1: *Encykliki*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 2: *Adhortacje*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 3: *Listy*, red. P. Ptasznik, Wydawnictwo M, Kraków 2007.
- Paweł VI, *Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym Evangelii nuntiandi* (8.12.1975), <https://www.ekai.pl/dokumenty/adhortacja-apostolska-evangelii-nuntiandi> [dostęp: 28.04.2025].
- Pius XI, *Przemówienie wigilijne* (24.12.1936), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/przemowienia/wigilia_24121936 [dostęp: 25.04.2025].
- Sobór Watykański II, *Dekret o ekumenizmie [Unitatis redintegratio]*, w: tegoż, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, wydaw. Pallottinum, Poznań 2002, s. 193-208.

BIBLIOGRAFIA

Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym [Dei verbum]*, w: tegoż, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, wydaw. Pallottinum, Poznań 2002, s. 350-362.

Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym [Gaudium et spes]*, w: tegoż, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, wydaw. Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606.

Literatura uzupełniająca

Accattoli L., *Karol Wojtyła. Człowiek przełomu wieków*, Wydawnictwo Świętego Antoniego, Wrocław 2001.

Augustyn św., *O wolnej woli*, II, 19, w: *Dialogi filozoficzne*, tłum. A. Trombala, wydaw. Znak, Kraków 1999, s. 493-649.

Bolewski J., *Nadzieja jedności w Duchu Świętym*, w: *Znaki nadziei trzeciego tysiąclecia*, red. tegoż, Wydawnictwo WAM, Kraków 1999.

Fiałkowski M., *Znaki czasu. Próba definicji w świetle polskich publikacji teologicznych po Soborze Watykańskim II*, „Teologia Praktyczna” 2011, nr 12, s. 195-205.

Gocko J., *Kościół obecny w świecie – posłany do świata. Teologiczno-społeczne aspekty posłannictwa Kościoła w świecie po Soborze Watykańskim II*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2003.

Gołębski F., *Kulturowe aspekty integracji europejskiej*, wydaw. WAiP, Warszawa 2008.

Jankosz M., *Jana Pawła II słowa i gesty. O werbalnych i niewerbalnych zachowaniach papieża w różnych sytuacjach komunikacyjnych podczas pierwszej pielgrzymki do Polski*, Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków 2024.

Jubileusz odkupienia, „Tygodnik Kościelny” 1933, R. 4, nr 4, s. 1.

Kobus W., *Św. Jan Paweł II. Pielgrzymki do Polski 1979-2003*, Wydawnictwo Kobus, Wrocław 2020.

Kronika. Wielkie tematy pontyfikatu Jana Pawła II, red. G. Polak, wydaw. Edipresse, Warszawa 2006.

Leksykon pielgrzymek Jana Pawła II, red. A. Jackowski, I. Soljan, Wydawnictwo WAM, Kraków 2025.

- Łuć S., *Przewodnik po Mazowszu śladami Jana Pawła II*, wydaw. IPJPII, Warszawa 2011.
- Marzec D., Marzec P., *Papieskie nauczanie podczas III pielgrzymki do Polski*, w: *Osoba i dzieło Ojca Świętego Jana Pawła II. Studium wybranych problemów*, red. P. Marzec, J. Nikołajew, Wydział Zamiejscowy Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL–Wydawnictwo Polihymnia, Tomaszów Lubelski–Lublin 2009, s. 375-384.
- Ozorowski E. *Słownik podstawowych pojęć teologicznych*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2007.
- Papieskie pielgrzymki w PRL*, red. W. Polak, J. Kufel, P. Ruchlewski, wydaw. Europejskie Centrum Solidarności, Gdańsk 2019.
- Romanowski K., *Człowiek a Eucharystia. Antropologia eucharystyczna w przemówieniach Jana Pawła II podczas jego trzeciej pielgrzymki do Polski*, Oficyna Wydawnicza Signum, Wrocław 1997.
- Skibiński P., *Pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny (1979–2002) i ich kontekst historyczny*, „Teologia Polityczna” 2005–2006, nr 3, s. 166-224.
- Struzik Z., *Obrona wolności Narodu księdza kardynała Stefana Wyszyńskiego Prymasa Polski w 100. rocznicę odzyskania niepodległości 1918-2018*, wydaw. IPJPII, Warszawa 2018.
- Struzik Z., *Wprowadzenie do programu wychowawczego opartego na wartościach według nauczania Jana Pawła II*, wydaw. IPJPII, Warszawa 2018, s. 7-45.
- Szulist J., *Miłość ojczyzny elementem dobra wspólnego w nauczaniu św. Jana Pawła II*, w: *Ojczyzna i naród w nauczaniu Stefana Kardynała Wyszyńskiego i Jana Pawła II*, red. Z. Struzik, J. Babiński, wydaw. IPJPII, Warszawa 2019, s. 145-158.
- Wyszyński S., *W światłach Tysiąclecia Chrześcijaństwa Polski (1.04.1958)*, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 4: 1958, wydaw. WSD, Warszawa 2002, s. 148-149.
- Zuchniewicz P., *Cały Twój. Jan Paweł II i Maryja*, Wydawnictwo M, Kraków 2002.
- Zuchniewicz P., *Papież nadziei*, Wydawnictwo M, Kraków 2004.
- Zygmunt A., *Godność osoby ludzkiej w nauczaniu Jana Pawła II*, „Facta Simonidis” 2009, nr 2(1), s. 35-49.

NETOGRAFIA

40. rocznica wyboru kardynała Karola Wojtyły na głowę Kościoła, <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/59374,40-rocznica-wyboru-kardynała-Karola-Wojtyły-na-głowe-Kosciola.html> [dostęp: 31.05.2025].
- Colloquium Charitativum*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Colloquium_charitativum [dostęp: 25.04.2025].
- Do Diogneta*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Do_Diogneta [dostęp: 18.04.2025].
- Dykasteria Nauki Wiary*, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_pro_14071997_pl.html [dostęp: 30.05.2025].
- Franciszek, *Panie, odpuść nam nasze winy, obdarz nas Twoim pokojem. Orędzie Ojca na LVIII Światowy Dzień Pokoju* (1.01.2025), <https://www.osservatoreromano.va/pl/news/2025-02/pol-001/teksty-papieskie.html> [dostęp: 18.04.2025].
- Jan Paweł II w pamięci i w życiu Polaków*, CBOS, https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty_tekst.php?id=4156 [dostęp: 11.06.2025].
- Kędzierski J., *Jan Paweł II – obrońca praw ludzkich*, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/5-6-2011/artykul/jan-pawel-ii-obronca-praw-ludzkich> [dostęp: 11.06.2025].
- Kim byli Błogosławieni Męczennicy z Pratulina?*, <https://diecezja.siedlce.pl/diecezja/historia/meczennicy-podlascy/byli-blogoslawieni-meczennicy-pratulina/> [dostęp: 10.12.2024].
- Kindziuk M., *Polsko, umiej być wdzięczna! Święty Jan Paweł II o Ojczyźnie*, 19.08.2022, „Przystanek Historia”, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/64605,Polsko-umiej-byc-wdzieczna-Swiety-Jan-Pawel-II-o-Ojczyźnie.html> [dostęp: 11.06.2025].
- Masny I., *III pielgrzymka Jana Pawła II do Polski – 1987 rok. Lekcje podmiotowości*, Centrum Myśli Jana Pawła II, <https://jp2online.pl/publikacja/iii-pielgrzymka-jana-pawla-ii-do-polski-1987-rok-lekcje-podmiotowosci;UHVibGljYXRpb246MTIz> [dostęp: 30.05.2025].
- Matka Boża Łaskawa – historia obrazu*, <https://laskawa.pl/historiaobrazu> [dostęp: 6.09.2024].

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

- Międzynarodowe lata ustanowione przez ONZ w 2021 roku*, <https://www.unic.un.org.pl/oionz/miedzynarodowe-lata-ustanowione-przez-onz-w-2021-roku/3404> [dostęp: 25.01.2025].
- Międzynarodowy Dzień Modlitwy o Pokój*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Międzynarodowy_Dzień_Modlitwy_o_Pokój [dostęp: 25.01.2025].
- Najświętsza Maryja Panna Królowa Polski*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Najświętsza_Maryja_Panna_Kr.łowa_Polski [dostęp: 5.09.2024].
- Ostasz K.P., *Soborowa wizja Kościoła jako ludu Bożego*, https://opoka.org.pl/biblioteka/VM/sobor_k_ludbozy.html [dostęp: 31.07.2024].
- Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_Zjednoczona_Partia_Robotnicza [dostęp: 5.10.2024].
- Powołanie rządu Tadeusza Mazowieckiego*, <https://muzhp.pl/kalendarium/powolanie-rzadu-tadeusza-mazowieckiego> [dostęp: 15.06.2024].
- Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2024*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyczny-rzeczypospolitej-polskiej-2024,2,24.html> [dostęp: 18.04.2025].
- Święty Stanisław*, <https://diecezja.pl/swiety-stanislaw/> [dostęp: 17.10.2024].
- Transformacja systemowa w Polsce*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Transformacja_systemowa_w_Polsce [dostęp: 15.06.2024].
- Wąsowicz J., *Historia Polski w nauczaniu Jana Pawła II*, 2.04.2021, „Przystanek Historia”, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/karol-wojtyla-jan-pawel/80156,Historia-Polski-w-nauczaniu-Jana-Pawla-II.html> [dostęp: 11.06.2025].
- Wąsowicz J., *Jan Paweł II – strażnik pamięci o męczennikach XX wieku*, 15.10.2023, „Przystanek Historia”, <https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/68046,Jan-Pawel-II-straznik-pamieci-o-meczennikach-XX-wieku.html> [dostęp: 11.06.2025].
- Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Zwiazek-Socjalistycznych-Republik-Radzieckich;4002438.html> [dostęp: 31.05.2025].

WYKAZ SKRÓTÓW

adh.	adhortacja
akp.	akapit
beatyf.	beatyfikacja
DE	Sobór Watykański II, <i>Dekret o ekumenizmie</i> [<i>Unitatis redintegratio</i>] (21.11.1964)
dokt. hon. causa	doktorat honoris causa
DWCH	Sobór Watykański II, <i>Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim</i> [<i>Gravissimum educationis</i>] (28.10.1965)
EN	Paweł VI, <i>Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym Evangelii nuntiandi</i> (8.12.1975)
enc.	encyklika
FC	Jan Paweł II, <i>Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym Familiaris consortio</i> (22.11.1981)
hom.	homilia
KDK	Sobór Watykański II, <i>Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym</i> [<i>Gaudium et spes</i>] (7.12.1965)
KEP	Konferencja Episkopatu Polski
KKK	Kongregacja Nauki Wiary, <i>Katechizm Kościoła Katolickiego</i> (2002)
KNSK	Papieska Rada <i>Iustitia et Pax</i> , <i>Kompendium nauki społecznej Kościoła</i> (2005)
KO	Sobór Watykański II, <i>Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym</i> [<i>Dei verbum</i>] (18.11.1965)
konst.	konstytucja
kośc.	kościół
KUL	Katolicki Uniwersytet Lubelski
LdR	Jan Paweł II, <i>List do rodzin Gratissimam sane</i> (2.02.1994)

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

lot.	lotnisko
MBŁ	kościół Matki Bożej Łaskawej, Patronki Warszawy na Starym Mieście
NSJ	bazylika Najświętszego Serca Jezusowego w Warszawie
pl.	plac
PRL	Polska Rzeczypospolita Ludowa
przedst. wł. państ.	przedstawiciele władz państwowych
przem.	przemówienie
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (15.12.1948–29.01.1990)
spotk. ekum.	
rez. prym.	spotkanie ekumeniczne w rezydencji prymasa
synod plen.	synod plenarny
t.	tom
tłum.	tłumaczenie
W-wa	miasto stołeczne Warszawa
wydaw.	wydawnictwo
zak.	zakończenie

INDEKSY

INDEKS OSOBOWY

A

Augustyn święty
166

B

Bareła Stefan, biskup
127

Barth Karl
111

Benedykt XVI, papież
83

Bojanowski Edmund błogosławiony
80, 85, 88, 92, 114, 130, 146,
148, 157, 167, 168, 240

Bolesław II Śmiały, król Polski
44

Bolesław III Krzywousty, król Polski
17

Bóg *bibl.*
15, 17, 19, 21, 25, 28-29, 35, 37, 38, 57,
63-67, 70-74, 78, 84, 89, 92, 93, 96, 99, 104,
107, 109, 110, 113, 114, 121, 123, 124, 127,
130, 133, 135-138, 142, 146-148, 152, 153,
155-157, 162-165, 167-170, 172-175, 177

Buzek Jerzy
237

C

Casaroli Agostino, kardynał
212

Chyliński Rafał OFMConv, błogosławiony
28, 33, 36, 39, 43, 45, 48, 49, 56, 64, 70, 71,
114, 120, 133, 134, 136, 142, 148, 160,
163, 166, 168, 170, 174, 175, 229, 230

Cibin Camillo
196

D

Dante Alighieri
23, 138

Dąbrowski Bronisław, biskup
199

Długosz Jan
34, 36, 46, 103

Duch Święty *bibl.*
21, 54, 57, 70-72, 74, 75, 77, 79,
85, 93, 107, 123, 133, 147, 153,
155-157, 165, 167, 168, 171

Dziwisz Stanisław, kardynał
195, 239, 242

E

Elsner Józef
227

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

F

Franciszek święty

154

Franciszek, papież

145

G

Garrigou-Lagrange Réginald OP

99

Gebert Konstanty

228

Gieysztor Aleksander

210

Glemp Józef, kardynał, prymas Polski

199, 207, 208, 212, 226, 227, 239

Grzegorz z Sambora

103

Gulbinowicz Henryk, kardynał

226

Herman Władysław

17

I

Innocenty IV, papież

50

J

Jabłoński Henryk

183, 188, 195

Jan Kazimierz, król Polski

103

Jan od Krzyża święty

99

Jan Paweł II święty, papież

passim

Jan XXIII święty, papież

66, 113, 144, 155

Jaruzelski Wojciech

88, 201, 208, 210, 211

Jezus Chrystus *bibl.*

19, 21-24, 29, 63-65, 72, 73, 77,
85, 86, 93, 111, 120, 128, 130-131,
146-147, 153, 159, 167, 171, 173

K

Kaczmarek Lech, biskup

127

Kalina Jerzy

240

Kamiński Zygmunt, arcybiskup

224

Kochanowski Jan

32, 36, 46

Kolbe Maksymilian Maria OFMConv, święty

21, 23, 37, 73, 98, 104, 137, 138,
147, 204, 205, 207

INDEKS OSOBOWY

Kowalczyk Józef, arcybiskup

242

Kozal Michał błogosławiony, biskup

94, 214-215

Krajewski Stanisław

213, 228

Kraszewski Zbigniew, biskup

193

Kruszyłowicz Marian Błażej OFMConv, biskup

207

Kwaśniewski Aleksander

236

L

Leon XIII, papież

113

M

Macharski Franciszek, kardynał

207, 213, 226

Malacki Zygmunt, ksiądz

241

Mari Arturo

212, 239

Marini Piero, arcybiskup

226

Maryja *bibl.*

32, 73, 89, 93, 100, 102, 103-
106, 109, 127, 130, 137, 152

Materski Edward, biskup

219

Matka Teresa z Kalkuty MC, święta

209

Mazowiecki Tadeusz

88

Messner Zbigniew

210

Męczennicy Podlascy z Pratulina błogosławieni

87, 92, 96, 234

108 Męczenników błogosławionych

59, 67, 71, 80, 85, 88, 92, 114,
130, 146, 157, 167, 168, 240

Miziołek Władysław, biskup

111, 210

Moniuszko Stanisław

228

N

Niewęglowski Wiesław, ksiądz

227

Nikodem *bibl.*

22,63

Nissenbaum Helena

213

Nissenbaum Sigmund

213

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Norwid Cyprian Kamil

58

Nossol Alfons, arcybiskup

111, 210

Nowak Wiktor Jan, biskup

234

O

Oppman Artur

113

P

Paweł VI święty, papież

15, 82, 99, 113, 115, 144, 153, 155, 161, 177

Piotr Apostoł święty *bibl.*

16, 73, 74, 79

Pius XI, papież

171

Pluta Wilhelm, biskup

127

Popiełuszko Jerzy błogosławiony, ksiądz

73, 213, 241

Popiełuszko Marianna

241

Protmann Regina CSC, błogosławiona

59, 67, 71, 80, 85, 88, 92, 114, 130,
146, 148, 157, 167, 168, 240

Prymas Tysiąclecia

zob. Wyszyński Stefan

R

Rechowicz Marian, biskup

127

Romaniuk Kazimierz, biskup

242, 244

S

Sapieha Adam Stefan, kardynał

98-99

Siwiński Włodzimierz

239

Skarga Piotr SJ

37, 110

Sodano Angelo, kardynał

219

Spisacki Jacek

234

Stablewski Florian, arcybiskup

217

Stanisław z Rostkowa święty
(Stanisław Kostka)

67

Stanisław ze Szczepanowa święty, biskup,
męczennik

38, 44, 50, 155

INDEKS OSOBOWY

Struzik Zdzisław, ksiądz

214

Szurmiej Szymon

228

Tomasz z Akwinu święty

99

W

Wacław święty

99

Waldorff Jerzy

227

Wałęsa Lech

88, 225, 226, 232

Władysław I Herman, książę Polski

17

Władysław IV (Władysław IV Waza),
król Polski

154

Wojciech święty

217

Wojtyła Karol

zob. Jan Paweł II

Wyszyński Stefan błogosławiony, kardynał,
prymas Polski

32, 51, 72, 73, 87, 97, 105, 125-127,
131, 137, 161, 184, 189, 198, 209

Z

Zaręba Jan, biskup

127

Ż

Żołnierze Armii Krajowej

20

Żydzi, społeczność

213, 228, 238

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH I TOPOGRAFICZNYCH

A

Afryka

134

Ameryka

32, 134

Ameryka Łacińska

134

Asyż

50, 143, 154

B

Biała Podlaska

234

Białoruś

17, 235

Bizancjum

87

C

Częstochowa

93, 97

Jasna Góra

93, 97, 105, 109, 126, 127

Sanktuarium w Częstochowie (Sanktuarium
Matki Bożej Częstochowskiej)

104, 130

D

diecezja lubelska

17

diecezja łomżyńska

17

diecezja łódzka

17

diecezja płocka

17, 80, 224

diecezja podlaska

17

diecezja sandomiersko-radomska

17, 80

diecezja siedlecka

17

diecezja warmińska

17

E

Europa

15, 30, 32, 33, 36, 42-46, 156, 160

Europa północno-wschodnia

149

Europa wschodnia

149

F

Faenza

96

G

Gniezno

58, 194

- katedra gnieźnieńska (bazylika prymasowska
Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny
w Gnieźnie)
217
- J**
- Jerozolima *bibl.*
16, 77
- Judea *bibl.*
16
- K**
- Kraków
99
archidiecezja krakowska
99, 100
katedra na Wawelu (bazylika archikatedralna
św. Stanisława i św. Wacława w Krakowie)
99
Pałac Arcybiskupów Krakowskich
98, 99
seminarium duchowne
98
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
98, 99
Wawel
99
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagielloń-
skiego w Krakowie
98, 99
- L**
- Litwa
17, 235
- Lublin
30, 98, 99
Katolicki Uniwersytet Lubelski (Katolicki
Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II)
52, 53, 78, 83, 84, 98, 100, 103, 104, 148, 201
Wydział Filozoficzny Katolickiego
Uniwersytetu Lubelskiego
99
- Lwów
103
katedra lwowska (bazylika archikatedralna
Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny
we Lwowie)
103
- Ł**
- Łódź
30
- M**
- Mazowsze
passim
- N**
- Nazaret *bibl.*
85
- Niepokalanów
62, 69, 98, 138, 141, 203, 204, 206, 207
klasztór Ojców Franciszkanów
w Niepokalanowie
204-205

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

sanktuarium Matki Bożej w Niepokalanowie (bazylika pw. Najświętszej Maryi Panny Wszechpośredniczki Łask w Niepokalanowie)
62, 69, 98, 203, 206, 207

Niegowić

10

parafia w Niegowici (parafia Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Niegowici)

10

O

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ)

14

Ostrowiec Świętokrzyski

20

Oświęcim

73

P

Palestyna

153

Płock

17, 18, 20, 26, 30, 31, 64, 67, 78, 80, 84, 89, 103, 220, 222-224

bazylika katedralna pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Płocku
26, 31, 224

plac Celebry Papieskiej w Płocku
220

Stadion „Wisły” (Stadion Wisły Płock im. Kazimierza Górskiego w Płocku)

220, 221

Zakład Karny w Płocku

20, 64, 223

Podlasie

100, 234

Polska

passim

Polska Rzeczpospolita Ludowa (PRL)

126, 154, 183, 188, 201, 213

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza (PZPR)

126, 188

Południe

15, 21, 138, 196

Poznań

58, 217

Północ

15, 21, 115, 138, 196

R

Radom

11, 20, 41, 47, 93, 135, 218, 219

katedra pw. Opieki Najświętszej Maryi Panny w Radomiu

41, 47

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH...

lotnisko wojskowe w Sadkowie
17, 18, 20, 25, 36, 46, 49, 50, 53, 56, 57,
80, 94, 119, 135, 146, 147, 156, 172, 218

pomnik Ludzi Skrzywdzonych w związku
z Robotniczym Protestem 25 Czerwca 1976 r.
(Pomnik Protestu Robotniczego)
219

ulica 25 Czerwca
219

ulica Żeromskiego
219

Wyższe Seminarium Duchowne w Radomiu
219

Radzymin

150, 151, 242

Cmentarz Poległych 1920 r.
150, 151, 242

Rosja

17, 235

Rzym

77-79, 87, 99, 207, 233

Stolica Apostolska
44, 58, 77, 82, 86, 101, 115, 118, 123, 124, 154

Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu (Papieski
Uniwersytet Świętego Tomasza z Akwinu
w Rzymie)
99

Państwo Watykańskie
zob. Watykan

S

Samaria *bibl.*

16

Sandomierz

30

Siedlce

17, 29, 38, 52, 59, 64, 79, 80, 85, 87, 89,
92, 96, 100, 101, 112, 121, 139, 141,
145, 155, 157, 161, 175, 233-235

blonia siedleckie
235

katedra pw. Niepokalanego Poczęcia
Najświętszej Maryi Panny w Siedlcach
139-141

T

Toruń

111, 154

Colloquium Charitativum w Toruniu
111, 154

U

Ukraina

17, 235

W

Warmia

30

JAN PAWEŁ II NA MAZOWSZU

Warszawa

passim

archidiecezja warszawska
202

Archikatedra Warszawska Świętego Jana
Chrzcziciela (katedra św. Jana w Warszawie,
bazylika archikatedralna)
97, 197, 198, 209, 224, 226

bazylika NSJ (bazylika Najświętszego Serca
Jezusowego w Warszawie)
52, 65, 72, 74, 75, 79, 84, 88, 89,
101, 129, 136, 147, 148

Belweder
16, 22, 28, 30, 33, 38-39, 46, 48, 52, 55, 57,
71, 78, 82, 83, 86, 87, 89, 115, 119, 126, 129,
134, 143, 145, 169, 177, 188, 201, 226

Domy Towarowe „Centrum”
216

gmach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskie-
go na Powiślu (Biblioteka Uniwersytecka w
Warszawie)
239

Grób Nieznanego Żołnierza
51, 189

Katedra Polowa Wojska Polskiego
116, 117

katedra św. Floriana
243, 244, 245

kościół Matki Bożej Łaskawej w Warszawie
19, 96, 97, 103, 104, 130, 186, 200

kościół Przenajświętszej Trójcy (kościół Świę-
tej Trójcy)
229

kościół Świętej Anny
57, 77, 93, 164-166, 192-193

kościół Wszystkich Świętych
25, 66, 70, 77, 89, 93, 100, 104,
106-109, 137, 172, 175, 212

metropolia warszawska
202

Nuncjatura Apostolska w Polsce
228

Okęcie, lotnisko Okęcie (Lotnisko Chopina)
15, 16, 18, 19, 30, 35, 42, 53, 82, 93, 98, 105,
109, 131, 142, 171, 183-185, 196, 208, 232

Pałac Kultury i Nauki
94, 216

Pałac Prezydencki w Warszawie
236

parafia Stanisława Kostki (Parafia Rzymskoka-
tolicka św. Stanisława Kostki w Warszawie)
241

park Agrykola
229-231

plac Defilad
21, 24, 63, 65, 94, 108, 110, 137,
138, 160, 164, 165, 214, 216

plac Zamkowy
217

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH...

plac Zwycięstwa (dziś pl. Józefa Piłsudskiego)
15, 16, 32, 35, 38, 45, 50, 51, 58, 65, 67,
79, 113, 123, 155, 166, 191, 194

pomnik Poległych i Pomordowanych
na Wschodzie
239

rezydencja prezydenta Rzeczypospolitej
zob. Belweder

rezydencja prymasa Polski
19, 28, 29, 51, 58, 59, 71, 73, 75, 78,
80, 86, 89, 101, 103, 109, 111, 112,
114, 126, 152-154, 210, 213, 238

Rotunda PKO w Warszawie
216

Stadion Dziesięciolecia
17, 19, 32, 39, 42-44, 48, 58, 59, 66, 73, 104,
105, 115, 125, 152, 155, 167, 202, 203

Stare Miasto
200

Teatr Wielki
227-228

ulica Krakowskie Przemieście
217

ulica Królewska
217

ulica Marszałkowska
217

Umschlagplatz
238

Wola dzielnica
56

Wyższe Metropolitalne Seminarium
Duchowne w Warszawie
238

Zamek Królewski w Warszawie
16, 32, 33, 42, 43, 45-47, 51-53, 59,
78, 79, 83, 86, 115, 118, 136, 143-146,
169, 172, 175-177, 210, 211, 225

Watykan
52, 58, 118, 124

Włochy
96

Wschód
15, 21, 39, 48, 80, 115, 138

Z

Zachód
15, 21, 39, 80, 87, 115, 138, 196

ziemia siedlecka
233

ziemie polskie
108, 111, 114

ziemie północne
115

ziemie zachodnie
115

Związek Socjalistycznych Republik
Radzieckich (Sowieckich)
123, 149

